

T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**COVID-19 SALGINININ İLİŞKİSEL SOSYOLOJİK
AÇIDAN KARMA DESEN ANALİZİ:
TÜRKİYE EMEKLİLER DERNEĞİ ÖRNEĞİ**

HAZIRLAYAN
AHMET FARUK KOŞAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. M. AYTÜL KASAPOĞLU

ANKARA-2021

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Öğrencinin Adı, Soyadı: Ahmet Faruk Koşar

Öğrencinin Numarası: 22010645

Anabilim Dalı: Sosyoloji

Programı: Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Prof. Dr. M. Aytül Kasapoğlu

Tez Başlığı: Covid-19 Salgınının İlişkisel Sosyolojik Açıdan Karma Desen Analizi:
Türkiye Emekliler Derneği Örneği

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 54 sayfalık kısmına ilişkin, 11/08/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4'dür. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:

ONAY

Tarih: 11/08/2021

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad,

İmza:

Prof. Dr. M. Aytül Kasapoğlu

TEŞEKKÜR

“Covid-19 Salgının İlişkisel Sosyolojik Açıdan Karma Desen Analizi: Türkiye Emekliler Derneği Örneği” isimli bu çalışma, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı kapsamında Prof. Dr. Aytül KASAPOĞLU danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Tezin hazırlanmasında birçok kişinin emeği geçtiğini özellikle belirtmek isterim. Bu süreçte bir öğretmenden fazlası olan danışmanım Sayın Prof. Dr. Aytül KASAPOĞLU’na hem tez konusunun belirlenmesinde hem de tezin içeriğinin oluşturulmasındaki yoğun katkıları ve desteklerini hiçbir zaman esirgemediği için şükranlarımı sunarım. Danışmanım, yoğun iş yüküne rağmen tezime uzun zaman ayırmış, en ince detayları bile benimle değerlendirmiş ve akademik açıdan bana olan güvenini daima hissettirmiştir. Özellikle akademik ve kişisel gelişimimdeki katkıları, destekleri ve teşvikleri için kendilerine ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca Tez Jürimde yer alan, değerli geri bildirimleriyle tezime katkı veren Prof. Dr. Muammer TUNA ve Doç. Dr. Zuhâl GÜLER’e teşekkürü bir borç bilirim.

Tezin başlangıç ve araştırma sürecinde katkılar veren başta Türkiye Emekliler Derneği Üyesi saygıdeğer tüm emeklilerine, Türkiye Emekliler Derneği Hukuk Danışmanı Cafer Tufan YAZICIOĞLU’na teşekkürlerimi sunarım.

Başkent Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde, öğrenciliğe başladığımdan bu zamana kadar, bana olan ilgileri, teşvikleri ve desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen Prof. Dr. Tülay UĞUZMAN’a, lisans ve yüksek lisans eğitim dönemlerindeki derslerinde babacan tavrıyla beni iyi bir sosyolog olmaya teşvik eden ve akademik desteklerini eksik etmeyen Prof. Dr. Mustafa GÜNDÜZ’e, bölüme ilk öğrenci olarak geldiğimden bu zamana kadar bana karşı samimiyetlerini ve ilgilerini eksik etmeyen hocalarım, Doç. Dr. Ceyda KULOĞLU’na, Dr. Çiçek COŞKUN’a ve Arş. Gör. Oğuzcan KARAKAYA’ya çok teşekkürlerimi sunarım.

Başkent Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü’ndeki öğrencilik dönemlerimde ise gerek saha çalışmalarındaki deneyimlerini gerekse teorik bilgilerini derslerinde en anlaşılır bir biçimde aktaran, öğrencilerinin iyi bir sosyal hizmet uzmanı olabilmesi için hassasiyetle ilgilenen hocam, Doç. Dr. Seda ATTEPE ÖZDEN’e ayrıca teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Ahmet Faruk Koşar

**Covid-19 Salgınının İlişkisel Sosyolojik Açıdan Karma Desen Analizi:
Türkiye Emekliler Derneği Örneği**

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

2021

2020 Mart ayında Türkiye’de Covid-19 kaynaklı ölümlerin gerçekleşmesi ile birlikte virüsten korunmak amacıyla 65 yaş ve üstüne uzun süreli ciddi kısıtlamalar getirilmiştir. Bu araştırmanın temel problemi, Covid-19’un Pandemi olarak ilan edilmesiyle birlikte 65 yaş ve üzeri nüfusun gündelik yaşamlarının giderek daha güç hale gelmesidir. Araştırmanın alt problemleri olarak ise, emeklilerin getirilen kısıtlamalar hakkında görüşleri başta olmak üzere, zaman ve mekânda yaşama tutunma taktikleri ve komşu, arkadaş, akrabalarla görüşme sıklığı, yalnızlık vb. duygularıyla baş etme stratejilerinin neler olduğu sorularına yanıt aranmıştır. Bu tez çalışmasının temel özelliği kuramsal ve metodolojik olarak aralarında uyumluluk olan “İlişkisel Sosyolojik” bakış açısı (Relational Sociology) ve “Karma Desen” (Mixed Design) araştırma deseninin, özellikle de “Temellendirilmiş Kuram “ (Grounded Theory) nitel araştırma geleneğinin birlikte kullanılmasıdır. Ayrıca çalışmanın “özdüşünümsel” (reflexive) olması kadar yorumlama ve açıklamayı birlikte hedeflemesi de onu özgün kılmaktadır denilebilir. Bu çerçevede çalışmada ilk olarak nitel araştırma yapılmış ve buradan kazanılan deneyim ile nicel araştırmanın kapalı uçlu sorularının seçenekleri yetkin bir biçimde yazılabilmektedir. Ankara Türkiye Emekliler Derneği üyesi olan 65 yaş ve üstü 16 emekli katılımcı önce mülakat yapılmış ve şekiller aracılığıyla gündelik yaşamlarındaki değişimler sunulmuştur. Yalnızlık, düzenli sağlık kontrollerinin ihmal ve ekonomik sıkıntılar en önemli güçlükler olarak ifade edilmiştir. Mekân kullanımları, rutinleri ve ev içi ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları da temellendirilmiş kuramın ilk aşaması olan “açık kodlama” sırasında ortaya çıkmıştır. İkinci aşama olan eksenel kodlamada ise, emeklilerin yaşadıkları belirsizliklerde

çeşitli noktaları, onları aşma yöntemlerindeki benzerlikler ve farklılıklar betimlenmiştir. Araştırmanın çekirdek kavramı olarak “dayanışma” önerilirken, emeklilerin Pandemi sırasındaki yaşamları süreç olarak “ırmak” metaforu ile anlatılmıştır. Çalışmanın nicel bölümünde, araştırmanın amaçları doğrultusunda katılımcıların gündelik yaşamda yaşadıkları değişimleri kapsamlı öğrenmek için “tabakalı örnekleme” ile ulaşılan 60 emekliye anket uygulanmış, toplanan veriler ileri istatistiksel analizlerle sunulmuştur. Araştırmanın sonuç bölümünde ise, ilişkisel sosyolojik olarak, kuram-uygulama, nicel-nitel, zaman-mekân gibi ikilikleri yenmeye çalışarak, belirsizlikler esasında farklılıklar/benzerlikler, karma desen araştırmanın, sosyoloji için uygunluğu vurgusu ile ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Covid-19, ilişkisel sosyoloji, gündelik yaşam, karma desen

ABSTRACT

Ahmet Faruk Koşar

**The Mixed Desing Analysis of the Covid-19 Pandemic from a
relational sociology perspective:
The example of Turkey Retired Persons association**

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

2021

Upon deaths from Covid-19 in Turkey in March 2020, long-term serious restrictions were imposed on 65 years and older for their protection against the virus. The main problem of this research is that, upon the declaration of Covid-19 as a Pandemic, the daily lives of the population aged 65 and over have increasingly become more difficult. As the sub-problems of the research, especially the opinions of retirees about the restrictions imposed, tactics of survival in time and space, frequency of meetings with neighbors, friends, and relatives, and the strategies for coping with emotions such as loneliness have been tried to be answered. The main feature of this thesis is the use of the Relational Sociological perspective and the qualitative research tradition of the Mixed Design (research design) which are theoretically and methodologically compatible with each other and also the use of the qualitative research tradition “Grounded Theory”. In addition, it can be said that the study is unique due to its aim of understanding (interpretation) and explanation as well as being reflexive. In this framework, firstly, qualitative research was conducted in the study, and with the experience gained, the options of the closed-ended questions of the quantitative research have been written competently. 16 retired participants aged 65 and over, who are members of the Ankara Turkey Retirement Association, were first interviewed and the changes in their daily lives were presented through figures. Loneliness, neglect of regular health checks and economic difficulties were stated as the most important difficulties. Their use of space, their routines, and how they meet their domestic needs also emerged during the first phase of grounded theory,

open coding. In the second stage, axial coding, the common points of the uncertainties experienced by retirees, the similarities and differences in the methods of overcoming them were described. While solidarity was recommended as the core concept of the research, the lives of retirees during the Pandemic were described with the metaphor of river as a process. In the quantitative part of the study, in line with the purposes of the research, a questionnaire was applied to 60 retirees who were reached by stratified sampling in order to learn comprehensively the changes experienced by the participants in their daily life, and the collected data were presented with advanced statistical analysis. In the conclusion of the research, as relational sociology, by trying to overcome dualities such as theory-practice, quantitative-qualitative, time-space, differences/similarities on the basis of ambiguities, and the suitability of mixed-design research for sociology are emphasized.

Keywords: Aging, Covid-19, relational sociology, everyday life, mixed design

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
BÖLÜM 1.GİRİŞ	1
1.1. Problem	11
1.2. Amaçlar	13
1.3. Önem	14
1.4.Sınırlılıklar	15
1.5.Kuramsal Yaklaşım	15
1.5.1.İlişkisel Sosyoloji	15
1.5.2.Gündelik Hayatın Sosyolojisi	18
1.6.Yöntem	21
1.6.1. Araştırma Tipi	21
1.6.2. Evren ve Örneklem	24
BÖLÜM 2. BULGULAR VE TARTIŞMA	26
2.1. Açık Kodlama	26
2.1.1.Eksenel Kodlama	45
2.1.2. Seçici Kodlama (Çekirdek Kavram)	48
BÖLÜM 3. SONUÇ VE ÖNERİLER	50
KAYNAKÇA	55

EK. 1. MÜLAKAT FORMU.....	
EK.2. ANKET FORMU	
EK 3. TABLOLAR	

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo- 1 Katılımcıların Demografik Özellikleri (Nitel Bölüm)	25
Ek-Tablo 1: Örneklemin Yaşa Göre Dağılımı.....	74
Ek-Tablo 2: Örneklemin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	74
Ek-Tablo 3: Örneklemin Yaşamlarını Nerede Sürdürdüklerinin Dağılımı	74
Ek-Tablo 4: Örneklemin Medeni Duruma Göre Dağılım	74
Ek-Tablo 5: Örneklemin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	75
Ek-Tablo 6: Örneklemin Eğitim Durumlarının Emeklilik Türlerine Dağılımı	75
Ek-Tablo 7: Örneklemin Emeklilik Durumlarının Dağılımı	75
Ek-Tablo 8: Emeklileri Kovid 19 Sürecinde En Çok Rahatsız Eden Konu Dağılımı	76
Ek-Tablo 9: Kısıtlama Döneminde Sağlık Kontrolleri ve İlaç Alım Dağılımı	76
Ek-Tablo 10: Evdeki İhtiyaçlarını (bulaşık, çamaşır, temizlik, yemek) Karşılama Dağılımı.....	77
Ek-Tablo 11: Kısıtlama Sürecinde Olumsuz Duygularla Baş Etme Yöntemlerinin Dağılımı.....	77
Ek-Tablo 12: Covid-19 Pandemi Döneminde Ekonomik Güçlüklerle Baş Etme Yöntemlerinin Dağılımı.....	78
Ek-Tablo 13: Covid-19 Pandemi Döneminde Katılımcıların Duydukları Çeşitli Endişe Türlerine Katılım Dereceleri	79
Ek-Tablo 14: Hastalanmaktan Endişelenme Düzeyi İle Emeklilik Statüsü İlişkisi	80
Ek-Tablo 15: Ölümünden Endişelenme Düzeyinin Emeklilik Durumlarına Etkisi	81
Ek-Tablo 16: Gelecekte Endişelenme Düzeyinin Emeklilik Durumlarına Etkisi	81
Ek-Tablo 17: Ekonomik Zorluklardan Endişelenme Düzeyinin Emeklilik Durumlarına Etkisi.....	82
Ek-Tablo 18: Yabancılaşma Cümlelerine Katılım Durumları.....	83
Ek-Tablo 19: Cinsiyete Göre Yabancılaşma Düzeyleri	84
Ek-Tablo 20: Yaş Gruplarına Göre Yabancılaşma Düzeyleri	84

Ek-Tablo 21: Eğitim Durumlarına Göre Yabancılaşma Düzeyleri	85
Ek-Tablo 22: Yaşadıkları Yere Göre Yabancılaşma Düzeyleri	85
Ek-Tablo 23: Pandemi Döneminde 65 Yaş ve Üzerine Uygulanan Sokağa Çıkma Yasağı İle İlgili Görüşlere Katılma Dağılımı	86
Ek-Tablo 24: Sokağa Çıkma Yasağı Uygulaması Doğru, Ancak Belirli Bir Yaş Grubunu (Damgalamak) Doğru Değildir Cümlesine Katılım Dağılımları	87
Ek-Tablo: 25: Covid-19 Öncesi-Sonrası Dayanışma Konusunun Karşılaştırmalı Tablosu	88

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1 İlişkisel Sosyolojinin Fikirsal Çekirdeği.....	17
Şekil -2 Keşfedici Sıralı Karma Yöntem Aşaması (Creswell ve Plano., 2007).	22
Şekil -3 Kısıtlamalar Hakkında Görüşler	28
Şekil-4 Alışveriş İhtiyaçlarının Karşılanması.....	29
Şekil -5 Sağlık Kontrolleri ve İlaç Alımı	30
Şekil- 6 Gündelik Yaşantılarında Gittikleri Mekânlar	32
Şekil-7 Evdeki İhtiyaçların Karşılanması.....	33
Şekil-8 Sosyal İlişkilerde Değişimler	34
Şekil -9 Covid-19 Sürecinde Yalnızlık Duygusuyla Baş Etme Yöntemleri.....	37
Şekil-10 Covid-19 Döneminde Maddi Durumda Yaşanan Değişimler.....	40
Şekil -11 Ev İçinde Mekân Kullanımı ve Taktikler	41
Şekil-12 Dayanışma.....	48

KISALTMALAR DİZİNİ

AYA: Antalya Yaşlılık Araştırması

COVID-19: Koronavirüs-19

TDK: Türk Dil Kurumu

TPL: The Trust For Public Land (Kamu Arazisi İçin Güven)

TÜED: Türkiye Emekliler Derneği

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UN: United Nations (Birleşmiş Milletler)

UN Women: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Birimi

UNDP: United Nations Development Program (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

WHO: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

UTGD: Uluslararası Toplum Gelişimi Derneği

BÖLÜM 1.GİRİŞ

Tarih boyunca dünyada çok sayıda salgın yaşanmıştır. Bu salgın hastalıkların toplumda en sarsıcı olanı 14. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar etkisi sürdüren kara veba salgını olmuştur. 20. yüzyıla doğru gelindiğinde ise, tekrardan küresel çapta yayılan bir salgın hastalık ortaya çıkmıştır. 1918 yılında İspanyol Gribi olarak adlandırılan hastalık yaklaşık 50 milyon can kaybına neden olmuştur. 21. yüzyılda ise, zika, kuş gribi, domuz gribi, SARS, Ebola vb. birçok salgın hastalık ortaya çıkmış ve tüm toplumları etkilemiştir. Son olarak, 2019 yılında ortaya çıkan Covid-19, birçok ülkede milyonlarca can kaybına yol açmıştır. Diğer Pandemi örneklerinden farklı olarak, bu virüsün küreselleşmenin de etkisiyle daha hızlı yayıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kitlesel olarak insanlarda yarattığı etkilerin boyutları ve iletişimden ulaşma, ekonomiden siyasete, bireysel hak ve özgürlüklere kadar tüm alanlarda yol açacağı tahribatın boyutları öngörülememektedir. Özellikle hastalığın bütünüyle bilinmemesi, aşı çalışmalarının sınırlı sayıda olması ve virüsün mutasyona uğraması gibi yaşanan gelişmeler neticesinde, risk unsurlarının artması ve belirsizlik durumlarının yükselmesi bir korku kültürünün (Füredi, 2001) ortaya çıkmasına yol açmıştır. Risklerle ilişkili olarak ortaya çıkan korku kültürü, belirsizlik ve güvenlik algılarını dönüştürmüş, bireylerin sosyal yaşantılarında belirleyici bir rol almıştır. Toplum üzerinde etkili olan Covid-19 riski, güvensiz bir ortam oluşmasına sebep olmasının yanında toplumda korku kültürü oluşmasına da yol açmıştır. Füredi'ye göre, günümüz toplumlarında insanlar, kendilerini çevresel ve teknolojik felaketlerin tehdidi altında görmektedir. Bunun sonucunda da toplumlar artık “deli dana paniği” ve “tacizci paniği” gibi korkulara kapılmak için âdeta hazır durumda bekler haldelerdir.

Toplumdaki panik kültürüne dikkat çeken bir başka sosyal bilimci ise, Giorgio Agamben olmuştur. Agamben (2020), koronavirüs salgını ele alan “*Hayatta kalmaktan başka ahlaki değeri olmayan bir toplum nedir?*” başlıklı yazısında, İtalya’da gördüğü tablolardan yola çıkarak, ülkedeki panik dalgasının toplumsal hayatı felç ettiğini; sosyal ilişkilerin, hastalanma riskine feda edildiğinden bahsetmiştir. Gerek Füredi’nin bahsettiği korku kültürü gerekse Agamben’in işaret ettiği panik dalgası bir yönüyle bir güvensizlik halinin ifadesidir. Söz konusu bu güvensizlik temelde kişilerin ve toplumun gelecekte baş etmeye ilişkin algıladığı risk ve belirsizliklerden kaynaklanır. Türk Dil Kurumu’nun (TDK) sözlüğünde risk kavramı, bir eylemde bulunmanın neticesinde zarara uğrama tehlikesi olarak açıklanmaktadır. Füredi (2001:43) ise “risk” kavramını, bir tehdit

durumunda yaralanma veya can kaybıyla neticelenebilecek olumsuz durumlara denk gelme ihtimali olarak açıklamaktadır.

Ulrick Beck (1986), “*Risk Toplumu: Başka bir Modernliğe Doğru*” çalışmasında risk kavramını günümüz toplumlarının belirleyici bir özelliği olarak ortaya koymuştur. Toplumların gelecekte karşılaşılabileceği tehlikelere dikkat çeken ve bunu da “risk” kavramı ile açıklayan Beck, 21. yüzyılda ne türden tehditler ve risklerle dünyamızın çevrelendiği sorularına cevaplar aramıştır. Ona göre günümüz toplumlarını harekete geçiren güç, korkularımız olmuştur. Ayrıca Ulrich Beck, risk toplumlarında, kişilerin tehlikeler karşısında yalnız kalmalarının yanında geleneksel toplumlardaki “ihtiyaç ortaklığının” yerini “endişe ortaklığının” aldığını ifade etmektedir (Beck, 2011:71). Beck (2011:357) “risk” kavramını, bir felaket öngörüsü olarak değerlendirmiştir.

Beck’in risk toplumunun özellikleri ile Covid-19 sürecinde yaşanan gelişmeler arasında benzerlikler vardır. Risk toplumunda, karşılaşılan risklerin küresel çapta olması, çevre, doğa ve insanlar üzerinde etki yaratması sonucunda ortaya çıkan belirsizliklerin artması gibi özellikler Covid-19 döneminde yaşanan gelişmelerle benzerlikler göstermektedir.

Risk toplumuyla, belirsizliklere göndermede bulunan bir başka sosyolog Anthony Giddens olmuştur. Giddens’in risk söylemi, kendisinin iklim krizi ve modernite üzerine yaptığı çalışmaların bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. *The Politics of Climate Change* (2009) adlı çalışmasında iklim krizine vurgu yaparak, yaşadığımız dönemde dünyanın tehlike altında olduğundan ve küreselleşme sürecinin bu tehlikeden sorumlu olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca Giddens (1991) *Modernity and Self Identity: Self and Society in the Late Modern Age* adlı kitabında dünyanın geç modernite döneminde hızlı bir dönüşüm yaşadığını “juggernaut”, benzetmesi yaparak anlatmıştır. Juggernaut, belli bir dereceye kadar insanların kontrolü altında olan, ancak kontrolümüzden her an çıkma tehlikesi taşıyan büyük güçteki bir motorlu araçtır. Giddens’in “Geç Modernite” olarak adlandırdığı bu benzetme de risklerin giderek arttığını bir yönüyle risk toplumuna dünyanın geçiş yaptığını ifade etmektedir.

Covid-19 virüsünün ortaya çıkması ve hızla yayılarak küresel salgın haline gelmesi tüm dünya için riskler oluşturmuş ve bu riskleri bertaraf edebilmek için çeşitli radikal kararlar alındı. Türkiye’de ise 2020 Mart ayında Covid-19 kaynaklı ilk ölüm haberleri gelmesi ile birlikte salgınla nasıl baş edilebileceği konusunda; maske, dezenfektan

kullanımı tartışmalarına ek olarak hafta sonları sokağa çıkma yasakları uygulanmaya başladı. İlerleyen süreçte ise; virüsten etkilenme düzeyleri yüksek olan 65 yaş üstüne ve virüsü hızlı yaydıkları düşünülen 20 yaş altı bireylere yönelik sokağa çıkma kısıtlaması kararları alındı. Çünkü Covid-19 virüsü ile ilgili edinilen tüm bilgiler, bazı kesimlerin daha fazla hastalanma riski altında olduğunu işaret etmekteydi.

Bu kısıtlanma kararlarının toplumdaki yansımaları ise zamanla “tehdit altında yaşlılar” alanından “tehlikeli yaşlılar” alanına doğru olumsuz şekilde değişime neden oldu (Yaşar ve Avcı, 2020). Söz konusu bu değişimi tetikleyen birtakım kararlar ve olaylar da “yaşlı ayrımcılığı” şeklinde yorumlanabilmektedir. Bazı belediyelerin meydanlardaki bankları kaldırtması, ücretsiz toplu taşıma kartlarının iptal ettirilmesi ve sosyal medyadaki birtakım paylaşımlar ve ötekileştirmeler, örnek olarak verilebilir.

Salgın süreci boyunca, getirilen kısıtlamalarla birlikte yaşlı bireylerin yaşadıkları yalnızlık sorunu günümüz şartlarından ötürü daha da derinleşmiştir. Özellikle, 65 yaş ve üzeri kesimlere, “kronik rahatsızlıkları”, “direnci gücü zayıflığı” vurgulanarak getirilen uzun süreli kısıtlamalar, onları toplumdan uzaklaştırmış ve bunun sonucunda kişilerin yaşam doyumları önemli ölçüde etkilenmiştir.

Çalışmada, ilk olarak 65 yaş ve üstünün belirli kısıtlarla tanımlanamayacak kadar geniş bir kesim olduğu gerçeğinden hareket edilerek, yaşlılık ile ilgili çeşitli tanımlamalara ve kavramsal tartışmalara değinilmiştir.

Yaşlılık

Yaşlılığın hangi yaşta başladığına dair ortak bir görüş belirtmek zordur, bununla birlikte Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 65 yaş ve üstü bireyleri “yaşlı” olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte, 65 yaş ve üstü bireyleri sadece kronolojik yaş durumu üzerinden açıklamak günümüzde “yaşlılığı” tanımlamada eksik kalmaktadır. Çünkü her bir birey, farklı yaşam koşullarına ve deneyimlere sahip olma durumlarına göre “yaşlılık” dönemlerini geçirebilmektedir. Araştırmacılar tarafından da sıklıkla kullanılan sınıflandırmalarda; 65-74 yaş arası ‘geç yetişkin’, 75-84 yaş arası “yaşlı” ve 85 yaş üstü bireyler de “ileri yaş” olarak belirtilmiştir (Garfein ve Herzog, 1995).

İnsan yaşamının doğal bir dönemi olan yaşlılık dönemi; önce sağlık bilimlerinin daha sonra sosyal bilimlerin ilgi alanına girmiştir. Başta geriatri olmak üzere; sosyoloji, psikoloji, sosyal politika ve sosyal hizmet gibi pek çok sosyal bilim dalında disiplinler

arası yaklaşımla ele alınan akademik bir konudur (Ceylan, 2013:16). Ancak bütün bilimler yaşlılığın farklı bir boyutunu önceleyerek bakış açısı getirmeleri dolayısıyla farklı yaşlılık tanımlamaları da ortaya çıkmaktadır (Arpacı, 2005:16).

Yaşlılık, saçların beyazlaması, cildin esnekliğini kaybetmesi, fiziksel ve bilişsel fonksiyonlarının yavaş yavaş gerilemesi gibi sadece biyolojik bakımdan yaşanan değişimler ve yıkımlarla açıklanamaz. Daha geniş kapsamlı, bireye özgü, yaşamın çeşitli dönemlerinde değişimler gösteren çok katmanlı benzersiz bir süreçtir (<https://www.heryasta.org/wp-content/uploads/2019/09/avivaSA-kitap-mobil.pdf>, 2020).

Yaşlanma sosyolojisinde ise yaşlılık kavramı, biyolojik açıdan kaçınılmazlık olarak değerlendirilen birtakım durumları etkileyen bir süreç olarak ele alınmakla birlikte, “yaşlanma” durumunun toplumsal ve kültürel açıları da göz önünde bulundurulmaktadır. Yaş, kültürel bir kategoridir ve toplumdan topluma yaşlılığın anlamında değişiklikler olduğunu sosyologlar ifade etmektedir. Cinsiyet gibi yaş da, doğal bir ayrım yapmak için, özellikle sosyal politikaları düzenlemede işlev görmektedir. Bununla birlikte sosyoloji gençlik kültürü üzerinde de durmaktadır. Özellikle Batı’da gelişen kapitalizmle birlikte, ücretli emek sistemi, sürekli emekli kesimleri üretim sürecinin dışında saymaya başlamıştır. Emekliliği, üretken olmamakla eşleştiren bu anlayış yapısı, süreç içerisinde emeklilerin ve yaşlıların yük olarak görülmesine yol açmıştır. Bu bakımdan, modernleşme ve beraberinde getirdiği kültür, yaşlılık döneminin belirli kalıplarla ele alınması sonucunu doğurmuştur (Marshall, 2014:816). Kısacası, yaşlılık olgusunun sosyolojik bir tarafı olduğunu ve toplumdan topluma değiştiğini özellikle vurgulamak gerekmektedir. Bir toplumda kimlerin yaşlı olarak nitelendirildiği kültürel anlamlar ve yaşam koşulları ekseninde de biçimlenebilmektedir (Zastrow, 2016:641).

Buna ek olarak yaşlanma durumunun karmaşık bir süreç olduğunu ve bu sürecin hızlandıran ya da yavaşlatan birçok faktörü olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Örneğin; yaşamı boyunca uzun süreli ağır hastalık yaşayan ve yaşam koşulları kötü olan bir bireyin; sağlıklı birine kıyasla muhtemelen daha hızlı ve erken yaşlanacağı öngörülebilir. Yaşlanma sürecini etkileyen bir diğer önemli faktör ise çevresel koşullardır. Özellikle fiziksel ve bilişsel açıdan aktif bir yaşam sürmek yaşlanma sürecini yavaşlatmada etkili olurken, hareketsiz bir yaşam ise hızlandırmaktadır. Ayrıca; olumlu düşünmek, pozitif olmak gibi kişilik özellikleri yaşlanmayı yavaşlatan bir faktörken; olumsuz düşünceler, güvensizlik, konuşacak kimselerin yokluğu gibi durumlar da yaşlanmayı

hızlandırmaktadır (Zastrow, 2016:288). Sonuç olarak, yaşlanma süreci veya “yaşlı” olma durumu tanımlamalar açısından tartışmalı bir kavram olmakla birlikte, araştırmacılar, kronolojik, biyolojik, psikolojik ve toplumsal süreçlerin birleşimi açısından bireyde yaşanan değişimler şeklinde tanımlama yapmaktadırlar (Abeles ve Riley 1987; Atchley 2000).

Kronolojik Yaşlanma

Kronolojik yaş, toplumsal hayatta bireylerin belirli yaş dönemlerinde hangi rolleri, sorumlulukları üstlenebileceğini veya üstlenemeyeceğini belirleyen bir kavramdır. Örneğin bir bireyin hangi yaşta okula başlayacağı, hangi yaşta ehliyet alabileceği, seçme ve seçilme hakkını hangi yaşta kullanabileceği gibi konularda yaş dönemleri kriter olarak alınmaktadır. Birçok yaşam durumlarında, insanın eylem ve sorumluluklarının değerlendirilmesi açısından yasa koyucular, uluslararası kuruluşlar ve bilim insanları, bireylerin yaşlarını belirli bir standartlarda ölçmek isterler ve bu durum sosyal yaşamı kolaylaştıran bir fonksiyona sahiptir (<https://www.heryasta.org/wp-content/uploads/2019/09/avivaSA-kitap-mobil.pdf>, 2020).

Bazı gerontologlar, kronolojik yaşın, yaşlanma durumunu belirlemesine eleştirel yaklaşmakta ve kronolojik yaşın, yaşlılık kavramını tek başına açıklamada yeterli olmadığını ifade etmektedirler (Baars, 2012). Quadagno’ya (2005:50) göre ise; “Yaşam Seyri Perspektifi” (Life Course Perspective) üzerinden yaşlılık konularına yaklaşmak gerekmektedir. Çünkü kişilerin geçmişten bu zamana kadarki yaşadığı süreçte hangi yaşam aşamalarından geçtiği, hangi kaynaklara sahip olup olmadığı ve bu durumlarının ileri yaş dönemlerinde getirdiği etkileri bireyden bireye farklılık gösterebilmektedir.

Yaşam seyri perspektifini açıklayabilmek için şu örneği verebiliriz; toplumsal cinsiyet bağlamında geleneksel değerlerle yetişen bir kız çocuğunun okuldan erken yaşta ayrılmak zorunda bırakılması, gelecekte edinebileceği bir beceriden, işten ve hatta emeklilik hakkını elde edememesine yol açabilir. Böylece çocukluk ve yetişkinlik döneminde kazanması gerektiği becerilerden yoksun bir şekilde yaşlılık dönemine giren kişinin yoksullaşması, kötü koşullarda yaşaması daha erken yaşlarda “yaşlanmış” hissedebilmesi muhtemeldir.

Sonuç olarak, gerontologlara göre yaşa bağlı olarak fikirler oluşturma ve yaşlılık dönemini fazla basitleştirmekte, her bireyin ihtiyaçları ve sorunları bağlamında kendi biricikliğini göz önünde bulundurmamak gerektiğini ifade etmektedirler.

Biyolojik Yaşlanma

Biyolojik yaş ise, kronolojik yaşla birlikte yaşanan yıllara odaklanan ve birçok etkeni içine alan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir bireyin biyolojik yaşı; beslenme alışkanlıklarına, hayatındaki egzersiz düzenine, yaşamındaki stres oranı ve fiziksel barınma koşullarına kadar etki etmektedir. Çünkü bir kişinin biyolojik yaş durumunun ve etkilerinin vücudunda nasıl görüleceği sadece geçen zaman ile açıklanamaz. Bu noktada, sağlıklı geçen yılların biyolojik yaşlanmayı nasıl etki ettiğine dair yapılan çalışmalar vardır (Doding, Slavica, Cepelak ve Pavic:2019:483-497). Bu bağlamda, uzmanlara göre, bireylerin biyolojik olarak yaşlılığı söz konusu olduğunda varılan sonuç, kişinin kaç yaşında kronolojik olarak yaşlandığından ziyade bireyin yaşamı boyunca hangi yaşam aşamalarından geçtiğinin ve bu yaşam aşamalarını ne kadar kaliteli geçirdiğinin belirleyici olduğudur (Con Wright, 2020:122).

Tüm bu açıklamalarla birlikte genel olarak, biyolojik yaşlanma şu anlamlara gelmektedir (Giddens, 2013:222):

- Göz mercekleri esnekliğini yitirdiğinden görmekte yaşanan zorluklar;
- Duyma kaybında yaşanan gerilemeler, yüksek veya düşük tonda sesleri duymada yaşanan zorluklar;
- Deri yapısının kırılgan bir nitelik taşımasından dolayı, kırışıklıklar;
- Kas kütesinin azalması ve devamında yaş aldıkça artan yağ birikiminin artması;
- Kalp- damar etkinliğinde özellikle egzersiz yapabilme gibi durumlarda yavaşlama.

Psikolojik Yaşlanma

Baltes ve Schaie (1977) ve Atchley'nin (2000) belirttikleri üzere yaşlanmanın psikolojik etkileri; hafıza, öğrenme, bilişsel yetenek gibi durumların yaşla birlikte azalmaya başladığı yaygın bir biçimde varsayılıyor olsa da, yaşlanmanın psikolojik boyutu üzerinde araştırmalarda çok daha karmaşık bir süreci kapsadığı ifade edilir. Örneğin öğrenme yeteneğinde, anımsamada yaşanan birtakım zorluklar, zihinsel gerileme yönünde yanlış bir izlenim yaratan bir yavaşlama söz konusu olsa da; yaşamların ileriki dönemlerine kadar bilişsel yeteneklerde azalma görüleceği herkes için geçerli değildir. Sonuç olarak, yaşam sürecinde, hayatın içinde kalarak zengin ve kalabalık bir ortamda vaktini geçiren

yaşlı bireylerin çoğunluğu üretkenliklerini sürdürebildikleri ve bilişsel yeteneklerini yaşamlarının geç dönemlerine kadar etkin bir biçimde kullanabildikleri görülebilmektedir.

Toplumsal Yaşlanma

Toplumsal yaşlanma, kronolojik yaşa ek olarak toplumdaki normlar, değerler ve beklenen roller üzerinden oluşmaktadır. Toplumsal yaşlanma toplumdan topluma değişebilmektedir. Japonya ve Çin gibi toplumlarda geleneksel açıdan yaşlı insanlar bilgelik kaynağı olarak görülebilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa gibi toplumlarda ise yaşlıların, çağın dışında kalan, yüksek teknolojiye az yatkın olan, üretken olmayan bağımlı insanlar olarak görülebilmesi olasıdır (Giddens, 2013: 223-224). Bu süreç, yaşlılık konumunun zamanın koşullarına ve iş yapma biçimlerine uygunluğuna göre değerlendirildiğini göstermektedir.

Sanayileşme ve modern toplumun gelişimi ile beraber yaşlılar yüksek statülerini kaybetmeye başlamıştır. Sanayileşme öncesi toplumlarda ekonomik ve siyasi gücün kaynağı toprak sahipliği üzerinden tanımlanır iken bugün insanlar yaşamlarını iş piyasası üzerinden rol ve statü kazanarak elde etmektedir. Modern öncesi toplumlarda, sahip oldukları bilgi ve tecrübeleri nedeniyle yaşlılara değer veriliyordu; ekin ve hasat işlerinde tecrübelerini ve zanaatlarını genç kuşaklara aktarmaları söz konusuydu. Bununla birlikte kültürün korunması ve aktarılmasında da yaşlıların önemli işlevleri vardı. Fakat bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmeler, yaşlı bireylerin bilgi birikimlerini ve deneyim değerini azaltmıştır (Zastrow, 2016:644-647).

Bu toplumsal dönüşümden etkilenen grupların başında yaşlılar gelmektedir. Süreç içerisinde hayatın doğal bir dönemi olan yaşlılık, modern dönem ile birlikte bütünüyle dışlanan bir yurttaş olarak görülebilmektedir (Baars, 2010:6). Bu bağlamda yaşlılar, modern gelişmelerin yol açtığı kapitalist kültürde bir başlarına bırakılmışlardır. Hatta Simone Beauvoir'a göre (1970:68) kişiler artık, yaşlılığı kendilerine konduramazlar, çünkü yaşlılık bir tür “yabancılık” haline dönüşmüştür.

Geleneksel toplumda değer görülen ve el üstünde tutulan, hatta yaşamının sonuna kadar aile içinde bakımı üstlenilen yaşlılar, sanayileşme sonrasında yeterince değer görememektedir. Bu durumun temel sebeplerine bakıldığında ilk olarak ücretli emek sürecinden ayrılması ile birlikte yaşlılığın, toplumda dönüşüme uğramaya başlaması söz konusudur. Pre-modern toplumda, tarıma dayalı bir ekonomi hâkim iken, aile yapısı geleneksel geniş aile idi. Bu yapı içerisinde yaşlılar, ailenin tüm üyeleri kadar üretim

sürecinde eşit bir biçimde yer almaktaydı. Sanayileşme süreci ile birlikte toplumsal yaşam giderek farklı bir biçime bürünmüştür. Artık üretim, eskisi gibi tarım üzerinden değil sanayilerde metalar üzerinden gerçekleşmektedir, kısacası emek sürecindeki bilgiler dönüşme uğramıştır. Bilindiği üzere kapitalist sistemin ilk aşamalarında, bireylerin çoğunlukla genç ve sağlıklı olması gerekmektedir. Çünkü fabrikalarda çalışma sistemi, uzun mesai saatine ve dayanıklılığa göre düzenlenmiştir. Bu sebepten ötürü artık enerjisi düşük ve uzun mesai saatlerine dayanamayacak olan bireyler belirli bir yaştan sonra emekliye ayrılmak zorundaydılar. Bu noktadan sonra emekli bireyler, üretim sürecinde maddi değer üretemeyen, ailesine ve ülkesine ekstradan bir yük getiren ve gelişen teknolojik gelişimlere uyum sağlayamayan kişiler olarak değerlendirilmiştir (Bektaş, 2017:14).

Görüldüğü üzere modernite döneminde yaşlılık söylemi, genellikle negatiftir. Wilhelm Schmid'e göre (2015:10) modern dönemde yaşlılığın, olumsuz olarak algılanması ve sorun olarak görülmesinin bir sebebi de, yaşlılığın hastalık olarak değerlendirilmesidir. Yazar bu bağlamda şunu söylemektedir:

“Yaşlanmanın hiçbir anlamı olmayan, dolayısıyla bütün imkânlarla önlem alınması gereken bir şey olarak yorumlanması, modern çağın ifrada varan Benizminin bir ürünü olabilir; ebediyen genç kalacak bir Ben'in propagandasıdır bu izm: her yerde hazır ve nazır ve ebedi bir Ben Forever Young [Her zaman Genç] niyazında ve sloganında bu arzu kendini dışa vurur” (Schimid, 2015:11).

Sonuç olarak, modern dönem ile birlikte yaşlılığın bireyler için istenilmeyen bir durum olarak görülmesinin yanında toplumsal sistemin “toplumsal yaşlanma” durumunda ne kadar belirleyici olduğu görülebilmektedir. Beauvoir'a göre (1970:216) modern dönemde yaşlı, tarihin akışına ayak uyduramayarak, sağlığı yerinde olmasına rağmen geçmişine terk edilmiş, toplum tarafından da, sahip olduğu bilgelikler artık değersizleştirilmiştir. Bu durum bir yönüyle ayrımcılık kavramı ile ilişkilidir.

Ayrımcılık

Ayrımcılık (discrimination) ise bir kesime veya grubun üyelerine karşı haksız olan davranışlar anlamına gelmektedir. Kavramı sosyoloji alanında ilk kullanan sosyologlar; Wiliam G., Sumner, Franklin H. ve Giddings olmuştur. Onlar ayrımcılık kavramını etnosantrizmin bir diğer anlamı olan benzer kimselerden hoşlanmaya farklı kimselerden hoşlanmamaya işaret eden ve kültürel farklılıklara gönderme yaparak konuyu ele

almışlardır (Marshall, 2014:54-55). Sosyal psikoloji alanında ise, etnisite, cinsiyet, sosyal ve ekonomik durum, yaş, fiziksel engel vb. faktörlere dayanarak belli kişiler ve gruplar hakkında oluşturulan kısıtlamalara ayrımcılık denilmektedir (Budak, 2000:102).

Bireyler cinsiyetleri, etnik aidiyetleri ile ayrımcılıklara uğradığı gibi “yaş” ve “yaşlı olma” kriterleri üzerinden de ayrımcılıklara uğramaktadırlar. Ayrımcılığın bazı çeşitleri sırasıyla:

- a. Cinsiyet Ayrımcılığı
- b. Irk ve Etnisite Ayrımcılığı
- c. Dinsel Ayrımcılık
- d. Yaş Ayrımcılığı
- e. Engellilere Yönelik Ayrımcılık
- f. Yaşlı Ayrımcılığı
- g. Toplumsal Sınıf Ayrımcılığı
- ğ. Siyasi Ayrımcılıktır.

Bu çeşitler içerisinde 65 yaş ve üzeri kesimin karşılaştığı ayrımcılık türlerinden yaş ayrımcılığı ile yaşlı ayrımcılığı açıklanmıştır.

Yaş Ayrımcılığı

Toplumda, çocuklara ve yaşlılara bakış açıları geçmişten günümüze kadar çeşitli dönüşümlere uğramıştır (Tunçay, 2020). Örneğin orta çağda çocuklar ile yaşlıların aynı seviyede olduklarına inanılırdı (İnal, 2014). Bu durum yaş ayrımcılığı (ageism) kavramı ile ilişkilidir. Yaş ayrımcılığı (age discrimination), kişilerin yaşına bağlı olarak yapılan olumlu ya da olumsuz davranışlardan meydana gelen ayrımcılık türlerinden biridir. *Global Report On Ageism*, (2021) göre; yaşçılık, nasıl düşündüğümüz ve nasıl hissettiğimiz hakkında davranışlarımızı belirleyebilmektedir. Örneğin; insanları kategorize etmek veya ayırmak için yaş, kriter olarak kullanılmaktadır ancak yaşçılık (ageism) vurgulu çeşitli kategorilendirmeler, ilerleyen süreçte belli dezavantajlara ve nesiller arası dayanışmaya zarar verici boyutlara ulaşabilmektedir.

Nitekim yaşlı insanlara karşı toplumdaki yaygın algıların olumsuz bir biçimde dönüşüme uğradığı ve yaşçılık (ageism) olarak literatürde yer edinen farklı yaş gruplarına

dair önyargılar, her toplumda olduğu gibi Türkiye toplumunda da karşımıza bir sorun olarak çıktığını çalışmalar göstermiştir (Arun & Elmas, 2016; Çayır, 2012).

Ülkemizde yaş ayrımcılığı alanında yapılan yerel çalışmalar mevcuttur. Örneğin; Antalya Yaşlılık Araştırması (AYA) 2013 yılından beri Antalya’da yaşlanan insanların yaşam kalitelerini çeşitli boyutlarıyla ele alarak; sağlık durumlarını, kenti kullanma biçimlerini, kültürel pratiklerini ve bilgi teknoloji kullanımlarını da içine alan kapsamlı araştırmalarını üç yılda bir düzenli yapmaktadır. Antalya Yaşlılık Araştırmasının yaş ayrımcılıkları çalışmaları 2013, 2016 ve son olarak 2019 yıllarında Covid-19 salgını öncesinde yapılmıştır. Bu araştırmaların sonuçlarına göre 2013 yılında yaş ayrımcılığına uğrayan kişilerin oranı %4,5 iken bu rakam 2019 yılında %10,3’ e ulaşmıştır (Arun, 2020:97-98). Bu veriler, yaş ayrımcılığının yıllar içinde arttığını göstermektedir.

Sonuç olarak, yaşçı tutum ve davranışlar gençlere karşı; fikirlerini önemsememek, onları yetersiz tecrübe sahibi olarak görme şeklinde yansıyabilmektedir. Yaşlı olarak isimlendirilen kimselere karşı ise de; istihdam piyasasından geri çekilmesi ile birlikte, bireylerin toplumda ekonomik açıdan bir yük, sosyal güvenlik sistemine maliyet, tüketici olmaları vb. şekillerde görülebilmektedir. Yaşlı kimselerin, birikimleri ve tecrübeleri günümüz kapitalist toplumunda dikkate alınmamakta, sadece ekonomik performansa dayanarak kategorilendirilmesi tartışılmaktadır (Buz, 2015).

Yaşlı Ayrımcılığı

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yaşlı ayrımcılığı, 65 yaş üstü kişileri ayrımcılığa maruz bırakma, onlara önyargıyla yaklaşma olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2020). Yaşlı ayrımcılığı kavramını ilk defa 1969 yılında gerontolog Robert Butler kullanmıştır. Butler (1969) yaşlı ayrımcılığını, tıpkı cinsiyet ve ırk ayrımcılığı gibi yaşlılara yönelik eyleme dönüşebilen bir ideoloji olarak ifade etmiştir. Butler’e göre yaşlı ayrımcılığı, bireylere yaşından ötürü kalıplaşmış düşünce ve tutumları içermektedir. Konuyla ilgili bir başka açıklama Palmore’dan (2004) gelmiştir. Ona göre yaşlı ayrımcılığı; yaşlı kimselere karşı ön yargıyı, tutum ve davranışlar yoluyla ifade eden bir kavramdır. Palmore de yaşlı ayrımcılığının, ırk ve cinsiyet ayrımcılıkları gibi “ayrımcılık” türlerinden biri olduğunu ifade etmiştir.

Tüm bunlara ek olarak Butler’a (1980) göre yaşlılığa dayalı ayrımcılığın üç boyutu vardır (Butler, 1980: 8);

a-Kişisel boyut: Bireyin yaşlılık dönemine karşı bakış açısı ile ilişkilidir; bireyin büyüdüğü ortam, yaşlılığa karşı öğrendikleri kabuller ile ilgilidir.

b- Kültürel boyut: Yaşlı kimselerin televizyon kanallarında ve gazetelerde nasıl sunulduğu, kitaplarda yer alan yaşlılık ile ilgili deyimler vb. durumlarla ilişkilidir. Çünkü kültürün yaşlılığa bakış açısındaki önemli nokta, yaşlılık algısının kelimelerimizde nasıl yer aldığı, hangi algılamayla düşündüğümüz, uzun vadede yaşlılık algısının olumlu ya da olumsuz bir biçimde dönüştürme gücüne sahip olmasında yatar.

c-Yapısal boyut: Politikaların ve hizmetlerin yaşlılara yönelik nasıl yapılandığı ile ilişkilidir.

Yaşlı ayrımcılığı ile ilgili içerikler çoğunlukla olumsuzluklar vurgulanarak ifade edilmekle birlikte, literatürde yer alan bazı çalışmalar yaşlı insanlara karşı olumlu bir biçimde gözükken bazı davranış ve tutumların da, “yaşlı ayrımcılığı” olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Pozitif yaşlı ayrımcılığı olarak kavramsallaştırılan bu durum, “pamuk”, “minnoş” ve “tatlı” gibi kelimeler ile olumlu gözükken fakat bir yetişkin insanı tanımlamaktan ziyade çocuk veya nesneleri ifade eden birtakım kullanımlar pozitif yaşlı ayrımcılığına girmektedir. Bununla birlikte yaşlı kimselerle konuşmalarımızın aşırı yüksek olması veya yardım gibi görünen bazı davranış ve tutumlar da yaşlı bireylerin ötekileştirilmesine neden olmaktadır (Cary ve ark. 2017).

Türkiye’deki önemli risklerden birisi de yaşlı ayrımcılığıdır. Nitekim Covid-19 salgını döneminde bu ayrımcılık türü daha çok görünür olmuştur.

1.1. Problem

Nüfusun yaşlanması 21. yüzyılın önemli demografik durumlarından biridir. Başka bir ifade ile, toplumdaki yaşlı kesim oranının genel nüfus içinde çoğalması anlamına gelmektedir. Bu duruma bağlı olarak da süreç içerisinde toplumdaki çocuk ve aktif çalışan kesimlerin oranları azalır. Dünya’da pek çok ülkede yaşlıların oranı 1950’den beri artış göstermektedir. Tahminlere göre 2050 yılında dünyada toplam yaşlı nüfus oranı %16 olacağı öngörülmektedir. Yaşlı toplumlar olarak adlandırılan Avrupa’da bu oran %30’u bulacak, genç olarak kabul edilen Türkiye’deki oran ise %18 olması tahmin edilmektedir (Duben, 2020:108).

Demografik bir dönüşüm sürecinde olan ülkemizde; doğurganlık ve ölüm oranlarındaki azalmalar, tıp ve teknoloji alanlarında yaşanan gelişmelerle birlikte yaşam

süresi uzamış, bunun sonucunda nüfusun yaş yapısı değişmiştir. TÜİK 2019 raporuna göre son 5 yılda yaşlı nüfus %21,9 artmıştır ve 2023 yılına gelindiğinde yaşlı nüfus oranının toplam nüfusa oranının %10 olacağı projeksiyonlarda gösterilmiştir (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar> -2019-33712 ,2019). Türkiye’de de nüfusun giderek yaşlandığı nüfus piramitlerinde ortaya çıkmakla birlikte, yoksullaşarak yaşlandığımızı da ayrıca belirtmek gerekir (Arun, 2018).

Birleşmiş Milletler’in (UN) tanımına göre ise, bir ülkedeki yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %8- %10 arasında olması o ülkenin nüfusunu yaşlı, %10’un üzerinde olması ise çok yaşlı olduğu anlamına gelmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın yayımladığı Yaşlı Nüfusun Değişim Raporu’na (2020) göre ülkemizde 2019 yılında toplam 24 milyon bin 940 hane tespit edilmiştir. Bunlardan 5 milyon 629 bin 421 hanede, 65 ve daha yukarı yaşta en az bir fert bulunduğu görülmüştür. Bir başka deyişle, hanelerin %23,5’inde en az bir yaşlı fert yaşamaktadır. Yine aynı rapora göre yalnız yaşayan yaşlı sayısının 1 milyon 373 bin 521 olduğu, tek başına yaşayan yaşlılarda, kadın oranı %75, 7 iken; erkeklerde bu oran %24,3 olarak açıklanmıştır. Tüm bunlara ek olarak, modern toplumda yaşanan bu dönüşümler yaşlılığın da yapısal boyutlarda değişmesine yol açmıştır. Ceylan ve arkadaşlarına (2015: 35) göre; modernleşmenin etkisi ve sanayileşme sonrası kentlere doğru gerçekleşen göçler, aile yapısını da değiştirmiş ve bunun sonucunda yaşlanma süreci de farklı boyutlar kazanmıştır. Yaşlılığın yapısal açılardan gençleşmesi, kadınlaşması, meslekten arındırılması ve tekilleşmesi gibi değişimler gerçekleşmiştir. Yaşlılığın gençleşmesi, bireylerin kendilerini sağlıklı bulmasına bağlı olarak hissedilen yaş durumuna vurgu yapmaktadır. Bu durum geleneksel yaşlı algısının seneler geçtikçe dönüşümünü işaret eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlılığın kadınlaşması ise, tek başına yaşayan yaşlı kadın sayısındaki artışı ifade etmektedir (Müftüler, 2018:63). Şentürk ve arkadaşlarının (2015: 285-291) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre; hem Türkiye genelinde hem de İstanbul’da yaşlıların çoğunlukla yalnız yaşadıkları ve bu yalnızlık durumunun, kadınlarda daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Yaşlılığın meslekten arındırılması durumu ise, iş yaşamında belirli bir süreden sonra bireylerin zorunlu olarak emekliliğe adım atma sürecini ifade eder. Emeklilik sonrasında bireyler, emeklilik dönemine uyum sorunları ve ekonomik sorunlar yaşayabilmektedir. Yaşlılıkta tekilleşme ise, yalnız yaşayan yaşlı sayısının artmasına gönderme yapmaktadır (Müftüler, 2018: 64).

Kasım 2019’da Çin’de ortaya çıkan, Dünya Sağlık Örgütü’nün Pandemi ilan ettiği Covid-19 salgınının ülkemizde kendisini göstermeye başladığı 2020 Mart ayından bugüne

kadar geçen zaman diliminde gündelik hayatlarımızda çeşitli değişimler yaşanmıştır. Hazırlıksız yakalandığımız ve sağlık gibi insanın yaşamsal iyilik halini doğrudan tehdit ederek rutinlerimizi radikal biçimde değiştiren ve önümüzdeki süreç açısından bir dolu belirsizlikler taşıyan bu durum hayatımızın çeşitli alanlarını etkilemiştir. Gündelik hayatımızın etkilendiği Covid-19 salgını döneminde emeklilerin mekân kullanımları, ev içindeki faaliyetleri, ev dışındaki sosyalizasyon süreçleri de etkilenmektedir. Bu noktada Covid-19 sürecinde mevcut egemenler tarafından getirilen uygulamaları, emekli kesimin kendi çıkarlarına yönelik nasıl dönüştürdükleri önem kazanmaktadır.

Bu araştırmanın temel problemi, Covid-19'un Pandemi olarak ilan edilmesinden sonra, fazla etkilenen 65 yaş ve üzeri nüfusun gündelik yaşamlarının çok yönlü bir biçimde giderek daha güç hale gelmesidir.

1.2. Amaçlar

Covid-19 sürecinde yaşanan gelişmeler sosyolojik teoriler açılarından değerlendirilmiş olmakla birlikte fazla etkilenen 65 yaş ve üzeri kesimin literatürde nasıl tanımlandığı ile ilgili birtakım kavramsal açıklamalara ve tartışmalara da değinilmiştir. Bu araştırmada, emeklilerin gündelik hayatlarında yaşadıkları zorlukları ve yaşama nasıl tutunduklarını çeşitli açılardan ortaya çıkarmak araştırmanın temel amacıdır. Gündelik hayat, tüm insani faaliyetlerle ilişkili olan, farklılıkları ve çatışmaları birlikte ele alan bir kavramdır. Gündelik hayat dediğimizde, insanı insan yapan toplumdaki tüm etkileşimler dâhil olmaktadır. Dolayısıyla gündelik hayat üzerinden yapılan bu çalışmada emeklilerin bütün gündelik faaliyetleri birbirleriyle ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

Araştırmada alt problemler olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır. Diğer bir ifade ile de Ankara'da yaşayan Türkiye Emekliler Derneği üyelerinin aşağıdaki sorularla ilgili görüşleri araştırılmıştır:

- a) Emeklilerin getirilen kısıtlamalar hakkında görüşleri nelerdir?
- b) Emeklilerin, Covid-19 sürecinde zaman ve mekân kullanımı nasıldır?
- c) Emeklilerin Covid-19 tedbirleri kapsamında getirilen kısıtlamalara bağlı olarak komşu, arkadaş, akrabalarla görüşme sıklığı nedir?
- d) Emeklilerin Covid-19 sürecinde yaşadıkları yalnızlık duygularıyla baş etme stratejileri nelerdir?

e) Emeklilerin Covid-19 döneminde maddi durumlarında yaşanan değişimler nelerdir ve bu değişimlerle nasıl mücadele etmektedirler?

f) Emeklilerin Covid-19 öncesi ile karşılaştırıldığında yaşadıkları farklar nelerdir?

g) Aktif ve sağlıklı yaş alma süreci için önerileri nelerdir?

1.3. Önem

Yaşlılar bağlamında Covid-19 Pandemi döneminde Türkiye’de çeşitli saha çalışmaları yapılmıştır. Bunların bir kısmı sağlık alanında yapılan çalışmalar (İnel Manav ve ark.2021; Ayna ve Gümüş. 2021; Savaş. 2020) bir kısmı da sosyolojik (Şenol ve Taştan. 2021; Koşar ve Kasapoğlu.2021; Tufan ve ark. 2020; Çiçek.2020; Özdemir Ocaklı ve Özmete.2020; Tekin ve Yüksek.2020) ve psikolojik (Ercan ve Arıcı. 2020) çalışmalardır. Bunların önemli bir bölümü nicel, bir kısmı ise nitel verilere dayandırılmıştır. Özel olarak sosyologlar tarafından yapılan yaşlılık çalışmaları da az sayıda bulunmaktadır.

Bu çalışmanın önemi, nitel ve nicel araştırma desenlerinin birlikte kullanıldığı karma desen ile (mixed design) verilere dayanmasından gelmektedir. Genel olarak karma yöntem, nitel ve nicel araştırmalarının birleştirilmesi ile birlikte her iki yöntemin getirdiği sınırlılıkları en aza indirmesi sebebiyle tercih edilmektedir (Creswell, 2014:218). Bu bakımdan karma desenin güçlü yönü, yalnız tek bir yöntemin kullanıldığı araştırmalarda konuyu kavrama noktasında gözden kaçırabilecek farklı düşünce ve görüşleri ortaya çıkabilmesini sağlamasından gelmektedir (Johnson ve Onwuegbuzie, 2004:21).

Bilindiği üzere klasik sosyolojideki ana akım (main stream) kuramsal ve metodolojik yaklaşımların nicel ve nitel araştırma desenlerinin birlikte kullanılmasını onaylamayan tavrına karşı, nicel ve nitel ikiliğini (duality) kabul etmeyen ve böylelikle karma desen sosyolojik araştırmayı meşrulaştıran ilişkisel sosyolojik sayılıtlarla (assumptions) araştırmanın yürütülmüş olması çalışmanın özgünlüğünü ve dolayısıyla önemini arttırmaktadır.

Sonuç olarak, kuramsal çerçevenin ilişkisel sosyoloji olmasının sağladığı olanakla, nicel ve nitel araştırmaların birbirine feda edilmeden, eş değerde yürütülmüş olması çalışmanın önemini arttırmaktadır denilebilir.

1.4.Sınırlılıklar

a) Araştırmanın örneklemini, 65 yaş ve üstü bireyleri kapsayan gündelik yaşamda aktif katılımda bulunan Ankara Türkiye Emekliler Derneği (TÜED) üyeleri oluşturmaktadır.

b) Covid-19 olarak bilinen salgın nedeniyle katılımcı emekliler ile yüz yüze görüşme imkânlarının kısıtlı olması,

c)Emeklilerin, bilgisayar ve internet kullanım olanaklarının sınırlı sayıda olmasıdır.

1.5.Kuramsal Yaklaşım

Araştırmanın bu bölümünde kavramlarından yararlanılan yaklaşımlar ile ilgili bilgi verilmiştir. Yaklaşım olarak ilişkisel sosyoloji benimsenmiştir.

1.5.1.İlişkisel Sosyoloji

İnsanlar hayatları boyunca ilişkisel bir yolculuktur. Bu ilişkisel yolculuk, insanın insanla, doğayla, grupla ve toplumlarla karşı karşıya kalışlarıyla yani etkileşimleriyle oluşmaktadır. Crossley'in (2015) ifade ettiği gibi insanın çok boyutlu etkileşimlerinin sonucu olarak bireyler, aktör olabilmektedir. İlişkisel yaklaşım, toplumsal dünyanın bir parçası olarak mevcut durumların bağlamsal bir şekilde ele alınmasına imkân sağlamaktadır. Bu sebeple insanların gündelik hayatlarında etkileşimler çözümlenirken sosyal olgular tek tek değil sürece odaklanarak bütünsel bir biçimde ele alınmaktadır.

Powell ve Depalteau'nun (2015: 15) da belirttiği üzere; ilişkisel sosyoloji, toplumsal hayatı ve toplumsal ilişkileri inceleyen bir yaklaşımdır. Sosyoloji disiplinde tarih boyunca, sosyologlar çalışmalarını kurumlara, bireylere ve bu ikisi arasında ilişkilere odaklanarak yapmışlardır. Klasik sosyoloji geleneğinde, toplumsal olgular, toplumsal davranışlar, kurumlar ve toplumsal sınıflar gibi pek çok kavram analiz sürecine dâhil olarak işlenmiştir. Sosyologlar çalışmalarını geliştirdikleri çeşitli kuramları; işlevselcilik, çatışma kuramı, sembolik etkileşimcilik vb. olarak tanımlamışlardır. Emirbayer'in (2012:26) belirttiği üzere, sosyologların karşılaştığı temel sorun, sosyal dünyanın durağan (statik) ilişkilerden oluştuğunu belirten tözcülük ve toplumsal dünyanın süreçlerden ve dinamik ilişkilerden oluştuğunu belirten ilişkisellik bakış açısı arasındaki seçimdir.

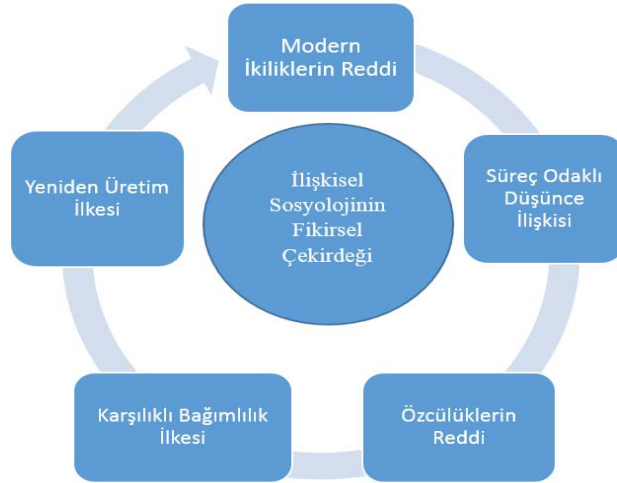
Bu noktada, Kasapoğlu (2016: 49) "Türkiye'de Uygulamalı İlişkisel Sosyoloji Yapacaklar İçin Bir Yolculuk Haritası" isimli makalesinde, ilişkisel sosyolojinin, tüm

ikiliği savunan bakış açılarına (dualistic viewpoints) karşı çıktığını, ilişkisel sosyolojiyi bütünsel bir bakış açısı üzerinden toplumsal dünyayı temellendirmeye çalışan bir disiplin olarak ifade etmektedir. Bu bağlamda ilişkisel sosyoloji, sosyal etkileşim süreci içerisindeki insan eylemlerini, aktörler arasında sürekli devam eden dinamik bir işlem süreci (continuous process of transaction) olarak ele alınmaktadır.

İlişkisel sosyolojinin merkezindeki bireyler atomize edilmiş insanlar olarak değil, ilişkisel bir bağlamda ele alınmaktadır. Crossley (2011) sosyal etkileşimleri bizzat ilişkisel sosyolojinin özelliği olarak ele alır. Ayrıca, Crossley'in yaklaşımında hem bütüncüllüğe hem de bireyciliğe karşı durulmakta ve toplumun tek başına müstakil bir varlık olmadığı savunulmaktadır. Onun odak noktasında, toplumu sürekli yeniden üreten ilişkisel süreçler ve farklılıklar söz konusudur.

Redshaw (2013: 51-52) için, sosyolojik olguyu anlamak; kişilerin ilişkilerini kendi özgünlükleri bağlamında ele alınarak değerlendirmesini gerektirir. Özellikle feminist tartışmalar ve söylemlerde, farklılıkların bilinmesine imkân vermeleri sebebiyle, ilişkisel bakış açılarının gelişimi açısından temel dayanak noktasıdır. Bu bakımdan Redshaw, bireyselliği, karşılıklı bağımlılık ilkesini ve bunların birbirlerini dışlamadan kabul edebilmesinin mümkün olduğunu ifade etmektedir.

Depaltau, (2018:19) ilişkisel düşünmeyi daha iyi anlayabilmek noktasında beş ilke ortaya koymaktadır. Aşağıdaki şekilde gösterilen beş ilke, Depaltau'ya göre ilişkisel sosyolojinin fikrî çekirdeğini (ideational core of relational thinking) oluşturmaktadır. Bunlar; modern ikiliklerin reddi (Rejection of modern dualism), süreç odaklı düşünce ilkesi (principle of processual thinking), özcülüklerin reddi (rejection of substances), yeniden üretim ilkesi (principle of co-production) ve karşılıklı bağımlılık ilkesidir (principle of interdependency).

Şekil-1 İlişkisel Sosyolojinin Fikrî Çekirdeği

Kasapoğlu (2016:81) günümüzde, nicel ve nitel yöntemlerin birlikte yer aldığı “karma desen” olarak çalışmaların yapıldığını, bazı önemli kavramların dışında sosyolojik yaklaşımlardan Yapısal İşlevselcilerden “yapı/sistem (Parsons ve Luhmann); Sembolik Etkileşimcilerden “yapı/birey” (E. Goffman) ve kültürel olarak Bourdieu’dan “Kapsamlı Kültürel Sosyoloji” den (Comprehensive Cultural Sociology) yararlanıldığını ifade etmektedir.

Tüm bunlara ek olarak ilişkisel sosyolojinin, düşünümsel (reflexivity) bir nitelik taşıdığını ve olgulara, düşünümsellik çerçevesinde yaklaştığını da belirtmek gerekir. Bourdieu’a göre düşünümsellik, *“toplumsal araştırmanın pratiği sırasında, düşünülebilir olanı sınırlayan ve düşünüleni önceden belirleyen, düşünülmemiş düşünce kategorilerinin sistematik bir şekilde araştırılması”* olarak tanımlanmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2003:38).

Ayrıca düşünümselci bakış açısı, yalnızca yapının ya da sistemin, bireyi etkilemesi şeklindeki açıklamalara karşı çıkmakta, bireyi de toplumsal bir aktör olarak yapıyı ve toplumsal ilişkileri etkileyebilen bir fail olarak ele almaktadır. Bu açıdan bireylerin kişisel davranışları her zaman ve her yerde etkileşimler bağlamında gerçekleşen eylemler olarak ele alınır (Powel ve Depaltau, 2015:16-18). Bir başka deyişle, toplumsal olgular sadece bireyleri etkilememekte aynı zamanda karşılıklı etkileşim içerisinde bireyler de toplumsal olguları dönüştürebilmektedir. Düşünümselci sosyolojik bakış açısında, insanlar pasif ve edilgen değildir, toplumsal bir aktör olarak toplumsal olgulara tepki veren bir fail olarak ele alınmaktadır.

Düşünümsel sosyolojiyi, modernleşme bağlamında okuyan ve düşünümsel modernlik olarak kavramsallaştıran Beck'e göre de (1999:91) eyleyenin değiştirme kapasitesi modern dönemde artmıştır. Modern öncesi dönemde yapıları yeniden üreten, pasif faillik durumunun; sanayileşme ve sonrasında yaşanan modern gelişmelerle birlikte artık faillerin yapıları etkileyebildiği sisteme geçmesi söz konusudur.

İlişkisel sosyolojinin yukarıda bahsedilen temel ilkelerinden hareket ederek, özellikle gündelik yaşamda, ikiliği ve özcülüğü reddeden, zaman ve mekânı süreçsel olarak ele alan bir tarzda bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Öte yandan ilişkisel sosyolojik çalışmaların sosyolojik yaklaşımlardan, gündelik hayatın sosyolojisi ile olan bağı göz önünde bulundurularak bu konu hakkında da bilgi verilmiştir.

1.5.2.Gündelik Hayatın Sosyolojisi

İnsanların gün içerisinde gerçekleştirdikleri eylemlerin bütünü olarak isimlendirilen gündelik hayat, aslında sosyal yaşamı da kapsayan bir içeriğe sahiptir. Sosyal etkileşimlerin içerisinde, kültürel ve toplumsal deneyimlerle biçimlenen gündelik hayat, kavram olarak rutin bir biçimde gerçekleştirdiklerimizin yanı sıra, içinde yaşadığımız toplumu da anlamaya dair bilgileri içermektedir. Bireylerin hayatlarının anlamlandırılmasında, gündelik hayat kavramı önemli bir yere sahiptir ve bu durum sadece, kişilerin gün içerisinde gerçekleştirdikleri rutin faaliyetlerle anlaşılamayacak kadar karmaşık bir konudur. Nitekim Lefebvre'nin (2015:8-9) belirttiği üzere gündelik hayat, yemek, içmek, giyinmek, uyumak gibi eylemlerin toplamına indirgenemez.

Sosyolojinin bir bilim olarak değer görmesinden bugüne kadar gelen süreçte, sosyal kuram için gündelik hayatın değerli olduğu gerçeğinin yaygın bir şekilde kabul görmesi ve onun nesneleştirilmesi için uzun bir sürenin beklenmesi gerekmiştir. (Highmore, 2002) Günümüzde gündelik yaşam sosyolojisi, sembolik etkileşimcilik, dramaturjik teori, fenomenoloji, etiketleme teorileri gibi birbirinden farklı fakat birbirleriyle ilişkili birçok alt dallarla ilişkili yaklaşımlardan oluşan teorik açılardan kuşatıcı şemsiye bir kavram (Adler ve ark. 1987:217) olarak görülmektedir. Yakın tarihte yaşanan gelişmeler gündelik yaşam alanından soyutlanmış değerlendirmelerin toplumsal gerçekliği veremeyeceği düşüncesini güçlendirmiştir. Bu düşüncüyü geliştiren eleştirilerden biri, sosyolojinin gündelik yaşamdaki etkileşimlerin değersiz görülen ayrıntılarının incelenerek daha büyük toplumsal yapıları çok boyutlu ve kapsayıcı olarak anlaşılabilceği hakkındadır (Crow ve Pope, 2008:598). Sosyolojik değerlendirmelerin yaşamın doğrudan gözlemlenmesiyle edinilen

bilgiler, gündelik yaşam perspektifimizden bağımsız olmaması gerektiğini savunurlar. Bir başka ifadeyle, toplumsal olanı, mutlaklaştıran anlayışlar bağlamında açıklamalardan vazgeçmeli, görünenin ötesindeki toplumsal gerçekliğe odaklanılmalıdır. Aksi durumda farklılıkları, yapı ve failin birbirleriyle etkileşimlerini ve toplumsal olgunun çok boyutluluğunu anlayabilmemiz mümkün olamamaktadır. Bu açılardan yaklaşıldığında gündelik hayat, bizlere sandığımızdan daha çok şeyler öğretmektedir (Inglis, 2005).

Lefebvre'nin (2007:40) belirttiği gibi; gündelik hayat, içinde yaşanan toplumun gündelikliğini ortaya çıkaran özellikleri tespit etmek zorundadır. Gündelik yaşam içerisinde anlamsız gelen birtakım olgular arasından bir durum tespit edilmesi ve olguları düzene koyarak toplumdaki değişimlerin açıklaması söz konusudur. Ona göre gündelik durum tek başına bir kavram olarak ele alınmamalıdır çünkü gündeliklik "toplumu" tanımak için bir ipucu teşkil etmektedir.

Gündelik hayat denilince akla gelen ilk isimlerden biri, De Certeau olmuştur. Gündelik yaşam, De Certeau ve ekolünden (Certeau, Giard ve Mayol, 2015) bakıldığında klasik çağdaş sosyoloji teorilerinden, antropoloji, kültür ve kent çalışmalarına kadar birçok alanda kendisine yer edinmektedir.

Michel De Certeau'ya (2009) göre; gündelik hayattaki ilişkilerimiz tahakküm ilişkilerinden bağımsız değildir; tam tersine bunun üzerine kurulmuştur. Ancak gündelik hayat tahakkümü tümünden kabulleniş de değildir. Bu noktada "taktikleri" incelemek gerekir. De Certeau, "taktikler" kavramına örnek olarak çeşitli etkinlikleri sıralar; bunlardan bazıları; pazara gitmek, yemek yapmak, okumak gibi gündelik yaşantımızdaki pek çok alışkanlık, tutum ve uygulamaları içerir (De Certeau, 2009:278). Esgin'e (2016: 49) göre; De Certeau, yeme, içme, okuma gibi uygulamaları gündelik yaşam pratikleri gibi ele almış görünse de, aslında sıradan insanların içinde yaşadıkları düzenin baskıcı kurallarını kendilerine mal ederek istedikleri biçime nasıl dönüştürdükleri üzerinde durmuştur

Strateji ve Taktik

De Certeau, gündelik hayata dair çözümlemelerinde çok farklı alanlarda, konut, mutfak, kent, okuma, alışveriş gibi konular arasında kurduğu ilişkisel bağlantılar açısından gündelik hayat sosyolojisinde çözümlemeler yapmıştır. Michel De Certeau, insanın gündelik rutinlerinin altında yatan davranış pratiklerini çözümleyerek anlamaya çalışırken, erk/iktidar sahiplerinin gündelik hayatı şekillendiren taraflarının olduğunu düşünmektedir.

De Certeau (2009), Gündelik Hayatın Keşfi çalışmalarında, birincil amacının hâkim yapının ürettiği “stratejiler” karşısında pasif olduğu düşünülen kimselerin ne tür “taktikler” kullanarak dönüşüm yaptıklarını incelemek olduğunu açıklar. De Certeau stratejiyi, güçler arasındaki öznelerin (işletme, ordu, kent, bilimsel kurum) gerçekleştirebildikleri oyun ya da hesaplama alanı olarak tanımlamaktadır. Hâkim yapı ve erk ile ilişkili olan “strateji”, sınırları belli olan bir mekâna sahiptir (De Certeau, 2009:54). Yılmaz’a göre (2017) Foucault’nun etkisiyle De Certeau, gündelik hayatın, bütün alanlarını ve bütün etkileşim biçimlerine nüfuz eden iktidarın kararları, stratejiler olarak tanımlamıştır. Stratejiler, sahip oldukları mekân sayesinde zaman üzerinde bir üstünlük sağlarken “taktikler” kendilerine ait bir mekâna sahip olmadıkları için zamana bağımlıdır ve kendi çıkarına kullanabileceği olasılıklar için sürekli tetiktedir. Taktikler Michel De Certeau’ya (2009: 54) göre, günlük yaşamımızdaki birçok alışkanlık, tutum ve uygulamaları; pazara gitmek, okuma yapmak, hobi faaliyetleri vb. içermektedir.

De Certeau’nun gündelik yaşam kuramı için kent ve mekân en temel unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ona göre kent, üretimin ve ihtiyacın mekânıdır (De Certeau, 2009:324), Giard’a göre (2015:12) De Certeau, sıradan insanların “eylem pratikleri” ne yoğunlaşarak, faillerin gündelik yaşamlarındaki tüketim pratiklerini yaratıcı etkinlik olarak yorumlamıştır. Ona göre tüketim, eyleyenlerin kendilerine ait çeşitli uygulamaları hayata geçirerek, yaratıcı bir biçimde alan açmaktır (De Certeau, 2009:105).

Gündelik Hayatta Yaşlıların Maruz Kaldığı Damgalanma

Damga (Stigma)

Erving Goffman 1963 yılında Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity çalışması ile damga (stigma) kavramını sosyolojiye kazandırmıştır. Goffman “damga” kavramı yoluyla etiketlenen insanların, damganın anlamıyla nasıl baş ettikleri üzerinde durmuştur. Ona göre toplum, bireyleri sınıflandırmak için çeşitli kategorilere ayırmaktadır. Aynı şekilde, damga da (stigma) bireyler ve sınıflar gibi belirli niteliklere sahiptir. Bu açıklamadan hareketle Goffman, üç damga tipinden bahsetmiştir: bunlardan ilki, bedendeki fiziki deformasyonlar; ikincisi, sapkınlık ve ahlaksızlık olarak nitelenen karakter kaynaklı bozukluklar; üçüncüsü ise “ırk, ulus, din” temelli damgalardır (Goffman, 2014:33). Bu açıklamalardan “damga” tiplerinin ortak sonucu, damgalı kişilerde sosyal açıdan olumsuz bir etki yaratmasıdır.

Yaşlılık döneminde görülen fiziksel değişimler aynı zamanda sosyal algılarımızı da belirleyebilmektedir. Çünkü Goffman damganın bireyler arasında ilişkilerin ve etkileşimlerin seyrini değiştirebilmede etkili olduğunu ifade etmektedir. Tufan'ın (2016:133) belirttiği üzere, yaşlı kategorisi etiketten ibarettir. Şentürk de (2018: 210) yaşlıların, düşkün, hasta ve muhtaç şeklinde olumsuz etiketlemelerle temsil edildiğini ifade eder.

Goffman, damga çalışmasında ek olarak damgalı bireyler ile damgalanmamış bireyler arasındaki ilişkiler üzerinde durmaktadır ve bu noktada “karma temaslar” kavramından bahsetmektedir. Karma temaslar, damgalı ve damgalanmamış insanların aynı “sosyal ortamda” bulunduğu, birbirleriyle temasta olduğu durumlar olarak tanımlanmaktadır (Goffman, 2014:42). Goffman’a göre karma temas ortamlarına giren damgalı birey karşılaşacağı olası durumları önceden kestirir ve kendisini korumaya çalışır (Goffman, 2014: 48).

Tüm bu açıklamalar üzerinden, Covid-19 sürecinde yaşlıların gündelik yaşamlarında deneyimledikleri kamusal alanda yaşadıkları dışlanmalar, kronik hastalıkları vurgulanarak sınırlandırılmaları açılarından “damga” kavramının birinci türü olan “bedendeki fiziki deformasyondan kaynaklı damgalanma” ile ilişki kurmak mümkündür.

1.6.Yöntem

1.6.1. Araştırma Tipi

Çalışmada nitel ve nicel araştırmaların birlikte yapıldığı karma desen (mixed design) yöntemi benimsenmiştir. Karma desen araştırma yönteminin üç modeli vardır, bu üç modelden biri olan keşfedici sıralı karma yöntem (exploratory mixed methods design) tercih edilmiştir. Keşfedici sıralı karma yöntem yaklaşımında ilk olarak nitel araştırmayla incelemelere başlanır ve devamında nicel yaklaşım yöntemiyle devam edilir. Bu yöntemde araştırmacı nitel araştırma ile olguyu keşfeder, sonraki aşamada ise elde ettiği verileri nicel araştırma boyutunda kullanır (Creswell ve Plano, 2007). Karma yöntemli araştırmalarda her iki veri formları elde edildikten sonra analiz süreci çeşitli biçime dönüştürülerek sunulabilir. Bu çalışmada önce nitel sonra nicel verilerin birlikte ele alınması ve daha sonrasında araştırmanın sonuç bölümünde verilerin birleştirilerek yorumlanması söz konusudur (Creswell, 2008:527).

Şekil -2 Keşfedici Sıralı Karma Yöntem Aşaması (Creswell ve Plano., 2007).

Araştırma Tekniği

Temellendirilmiş kuram yaklaşımı, bir olgu ile ilgili kuram geliştirmek üzere oluşturulmuş belirli sistematik işlemler kullanan nitel araştırma tekniğine dayanır. İlk olarak, Strauss ve Glaser (1967) tarafından kullanılan bu yöntem, sosyal gerçekliğin var olan teorilerle anlaşılmasına ve açıklanmasına karşı çıkar. Strauss ve Glaser’e göre yeni bakış açıları kazanmak üzere yapılacak çalışmalar için sistematik analiz tekniği potansiyeli taşıyan temellendirilmiş kurama ihtiyaç vardır. Temellendirilmiş kuramın en önemli özelliği araştırma sonucunda ulaşılan kuramın verilerden elde edilmesidir.

Araştırmacı, sahadan alınan verileri, sosyal etkileşimlerde ve insanların toplumsal süreçlerine odaklanarak, verilerin içinde “gömülü” olduğu düşüncesinden hareket ederek incelemeler yapar (Creswell, 2013, s.84-85). Böylece, süreç ve eyleme ilişkin bir kuram geliştirmeye çalışır; fakat burada kuramdan anlatılmak istenilen nokta, bir açıklama ve yorumdur (Creswell, 2013, s.85).

Temellendirilmiş kuram yaklaşımında temel veri toplama yöntemi olarak mülakat kullanılmaktadır. Çünkü mülakatlar dinamiktir. Araştırmacı geliştirmekte olduğu kuram ile görüşülen bireylerden elde ettiği veriler arasında devamlı bir karşılaştırma içerisindedir. Sahadan elde edilen veriler ile kuramsal gelişim arasında sürekli incelemeler söz konusudur. Yeni mülakatlar yapılabilir ve böylece boşluklar doldurulmuş olur.

Ayrıca temellendirilmiş kuram çalışmalarında “açıklık ilkesi” kritik önemdedir. Zira bu kuramda, bilgi elde etme ve analiz süreci birbirlerinden bağımsız süreçler değildir, eş zamanlı ilerleyen süreçlerdir. Açık kodlama (open coding) aşamasındaki kuram geliştirme ile “açıklık ilkesi” arasındaki mantıksal ilişkiye dikkat edilir (Kasapoğlu, 2015:23).

Veri analizi sürecinde açık kodlamaların veya geliştirilecek kuramın merkezinde yer alan bir kategorinin seçilmesi, sonrasında geliştirilmekte olan kurama katkı bağlamında ek kategorilerin detaylandırılması (eksenel kodlama) biçiminde hareket edilmektedir. Oluşturulan kategorilerin kesişiminden ise kuram inşa edilir (seçici kodlama). Seçici kodlamada merkezi (çekirdek) bir kategori seçilerek yoğunlaşma söz konusudur. Artık analiz ve çözümleme süreci seçici kodlama ile birlikte bütünleştirilir, birbirleriyle ilişkilendirilir. Bütünleştirme aşamasında belirlenen temel kategorilerle birlikte olguyu açıklayan ve teorik çerçeveyi tanıtan anahtar kavramlar ile birlikte betimleyici bir hikâye oluşturma söz konusu olur (Corbin ve Strauss, 1998).

Çalışmada temellendirilmiş kuramın kullanılmasının temel nedeni, bu yaklaşımın süreçsel bir analizi ve özdüşünümsel (reflexive) etkileşimleri önemseyen ilişkisel sosyoloji ile benzerlik göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Çalışma için etik kurul onayının alınması sonrasında Türkiye Emekliler Derneği Ankara şubeleriyle görüşmeleri gerçekleştirebilmek adına randevular talep edilmiştir. Ocak 2021-Mart 2021 tarihleri arasında görüşmelerde temellendirilmiş kuramın gerektirdiği aşamalar olan; Açık kodlama, Eksenel kodlama ve Seçici kodlama aşamaları uygulanmıştır. Örneklem dâhilindeki katılımcılara, kısıtlamaların başladıktan sona o güne kadarki süre zarfında bireylerin duygu ve düşünce durumlarındaki değişiklikleri belirlemek amacıyla oluşturulan çeşitli sorular sorulmuştur.

Çalışmanın nicel kısmında ise anket uygulanmış ve daha önce birçok çalışmada kullanılan Yabancılaşma Ölçeği kullanılmıştır. Söz konusu yabancılaşma değişkeninin ölçülmesinde kullanılan cümleler şöyledir (Seeman, 1965; Kasapoğlu ve Ecevit, 2001:29 30):

“Etrafımda neler olup bittiğini anlamakta çoğu zaman zorluk çekiyorum (anlamsızlık).”

“Etrafımda gelişen olaylara müdahale edecek gücüm yok (güçsüzlük).”

“Zaman zaman yapılmaması gereken şeyleri yapıyorum (kuralsızlık).”

“Etrafımda çok sayıda insan olmasına rağmen, kendimi yalnız hissediyorum(yalnızlık).”

“Televizyon, gazete, dergi gibi şeyleri [takip etmiyorum] (kültürel yabancılaşma).”

Verilerin analizi sürecinde ise SPSS ile parametrik istatistik analizler yapılmıştır.

1.6.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın nitel araştırma amacına uygun şekilde “Kuramsal Örneklem” (Theoretical Sampling) kullanılarak 16 kişi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Temellendirilmiş kuram çalışmalarında elde edilen bulgular kendileriyle görüşülen katılımcılar ile sınırlı olduğundan bulguların genellenebileceği bir evren söz konusu değildir.

Çalışmanın nicel kısmında ise Türkiye Emekliler Derneği (TÜED) Ankara şubelerindeki üyeler araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Örneklemi ise bu şubelerden birinden tabakalı olarak seçilen 60 kişi oluşturmuştur.

Görüşme No	Cinsiyet	Yaş	Emekli Durumu	Yaşamakta Olduğu Yer	Eğitim Durumu	Ekonomik Durumu
K1	Erkek	77	Memur Emeklisi	Kendi Evinde	Üniversite	Orta
K2	Erkek	71	İşçi Emeklisi	Kendi Evinde	Üniversite	İyi
K3	Erkek	70	Memur Emeklisi	Kendi Evinde	Üniversite	İyi
K4	Erkek	70	Memur Emeklisi	Kendi Evinde	Üniversite	İyi
K5	Kadın	76	Memur Emeklisi	Kendi Evinde	Lise	İyi
K6	Erkek	65	Bağ-Kur Emeklisi	Kendi Evinde	Lise	Orta
K7	Erkek	67	İşçi Emeklisi	Kendi Evinde	Üniversite	Orta
K8	Kadın	65	Memur Emeklisi	Kendi Evinde	Üniversite	İyi
K9	Kadın	65	Memur Emeklisi	Kendi Evinde	Üniversite	İyi

K10	Kadın	67	Bağ-Kur Emeklisi	Kendi Evinde	Lise	İyi
K11	Kadın	66	Bağ-Kur Emeklisi	Kendi Evinde	Üniversite	İyi
K12	Kadın	65	Bağ-Kur Emeklisi	Kendi Evinde	Orta Okul	Çok Kötü
K13	Kadın	68	Memur Emeklisi	Kendi Evinde	Üniversite	Orta
K14	Kadın	65	Memur Emeklisi	Kendi Evinde	Üniversite	Orta
K15	Kadın	66	İşçi Emeklisi	Kirada	Üniversite	Orta
K16	Erkek	81	Memur Emeklisi	Kurumda	Üniversite	İyi

Tablo- 1 Katılımcıların Demografik Özellikleri (Nitel Bölüm)

Mülakat ve Anket Formları

Araştırmada kullanılacak Nitel Araştırma Mülakat Formu (bkz.EK1) ve Nicel Araştırma Anket Formu (bkz. Ek2) hazırlanmıştır.

BÖLÜM 2. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, belirtildiği üzere nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin beraber eş zamanlı olarak planlandığı Karma Desen kullanılmıştır. Covid-19 salgınının emeklilerin gündelik yaşamlarında ortaya çıkan farklılıkları ve dolayısıyla değişimleri daha iyi gösterebilmek için araştırmada böyle bir yol izlenilmiştir.

Covid -19 salgını nedeniyle, araştırmanın nitel aşamasında katılımcılarla yüz yüze görüşebilme imkânının kısıtlı olması dolayısıyla görüşmelerin bir kısmı yüz yüze, görüşmelerin bir kısmı da telefon üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Elde edilen bulgular öncelikli olarak açık kodlama yapılarak kategorilere ayrılmış ve ardından eksenel kodlama ile ortaya çıkartılan kategoriler arasında bağlantılar bulunarak yeni ve kapsayıcı üst kategoriler oluşturulmaya çalışılmıştır. Temellendirilmiş Kuramın, son aşamasında ise seçici kodlama ile ortaya çıkartılan çeşitli kategoriler neticesinde bir öyküleme, metafor üretilerek, çekirdek kavrama ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın nicel bölümünde ise, keşfedilen çeşitli kategoriler araştırmacı tarafından hazırlanan soru formu (anket) aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Anket kapsamında Ankara Türkiye Emekliler Derneği Şubelerindeki 65 yaş ve üstü dernek üyelerine toplam ölçek ile beraber 32 soru sorulmuştur. Ankette, emekli bireylerin demografik bilgileri, eğitim ve ekonomik durumlarını ölçen sorular yer almıştır. Bunun yanında da kısıtlamalar ile birlikte karşılaşılan çeşitli sorunlar ve alınabilecek tedbirler konusunda Temellendirilmiş Kuram (Grounded Theory) sağladığı imkânla, emekli bireylerin değerlendirmelerine de yer verilmiştir.

Dikkatli okuyucuların dikkatinden kaçmayacağı üzere, karma desen olarak gerçekleştirilen bu tez yazılırken, Temellendirilmiş Kuram metodolojisinin alt bölümleri olan açık ve eksenel kodlama başta olmak üzere tüm alt başlıklar korunmuştur. Nicel veriler ise, mümkün olduğu kadar nitel verileri tamamlayacak tarzda ilgili yerlere eklenmiştir. Ayrıca nicel verileri gösteren tablolar ekte verilirken, metin içinde de gerekli göndermeler yapılmış ve isteyen okuyucunun daha ayrıntılı bilgiye ulaşması sağlanmıştır.

2.1. Açık Kodlama

Açık kodlama aşamasında yapılmış olan görüşmelerden elde edilmiş veriler kategorilendirilmiştir.

a) Kısıtlamalar Hakkında Görüşleri

Sokağa çıkma yasağı uygulamaları katılımcılar tarafından üç aşamada ele alınmıştır. Bunlar sırasıyla, getirilen kısıtlamaları normal karşılayanlar, yetersiz bulanlar ve öfke duyanlar (ötekileştirilme olarak yorumlayanlar) şeklindedir. Kısıtlamalar ilk zamanlarda bazı katılımcılar için normal karşılanmasına rağmen süreç ilerledikçe kişilerde öfke veya ötekileştirilme duyguları gelişmiştir. Örneğin:

K1: “Bu süreçte 65 yaş ve üzeri kesimin ötekileştirildiğini, günah keçisi ilan edildiğini düşünüyorum.” (Memur Emeklisi, 77 yaşında Erkek) (K5, K6, K7, K9, K10)

K2: “Sokağa çıkma kısıtlamasını memnuniyetle karşıladık, fakat zamanla bu kısıtlamalar bize daha fazla uygulandı, bu durumu bir açıdan da yanlış buldum.” (İşçi Emeklisi, 71 yaşında Erkek)

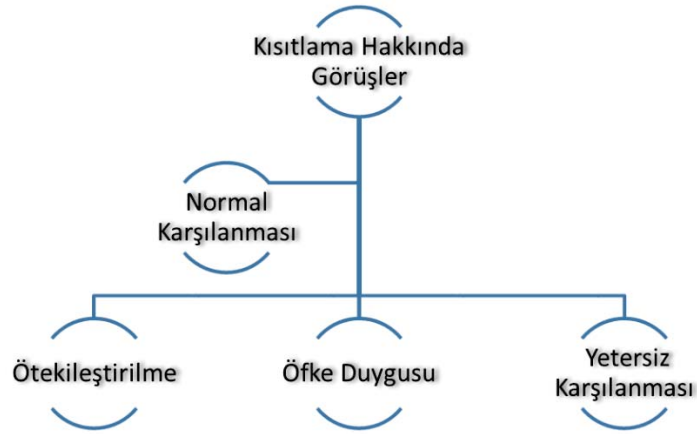
Ayrıca tedbirlere herkesin uymadığını ancak kendilerinin (65 yaş ve üzeri grubun) çoğunlukla uyduğunu düşünmektedirler. Bu anlamda yaşanan zorlu sürecin herkesin hissetmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

K3: “65 yaş ve üzerine getirilen sokağa çıkma kısıtlamalarını ilk başlarda olumlu karşılarken, zamanla bu duruma öfke duymaya başladım. Çünkü tedbirlere herkes uymalıdır.” (Memur Emeklisi, 70 yaşında Erkek)

K8: “Bu süreçte bazı kararlara kızgındım, neden mi çünkü tedbirlere herkes uymalıdır. Belirli bir yaşı vurgulayarak kararlar almak uzun vadede kurtarmıyor.” (Memur Emeklisi, 65 yaşında Kadın) (K12, K13, K14)

Katılımcıların birçoğu kısıtlamaları kabullenmekle birlikte, bazı katılımcılar alınan kararların emeklilerin mevcut çalışma-çalışmama durumlarına göre alındığı, şeklinde yorum da olmuştur.

K11: “Yaptırımların sadece kontrol altına alınması kolay görülen 65 yaş ve üstü ve 20 yaş altı ile sınırlı kalmaması gerekirdi. Sanırım bu kesimler sadece çalışmama durumlarına göre değerlendiriliyor.” (Bağ-Kur Emeklisi 66 yaşında Kadın)

Şekil -3 Kısıtlamalar Hakkında Görüşler

Anket verilerinde ise; emeklilerin %70'inin "Sokağa Çıkma Yasağı Uygulaması Doğru, Ancak Belirli Bir Yaş Grubunu Damgalamak Doğru Değildir" cümlesine katıldıkları görülmüştür. Bu durum, örneklem dâhilindeki emeklilerin kısıtlamalara çoğunlukla karşı olmadığını ancak kısıtlamaların herkese uygulanması gerektiğine dair fikirlerini de gösterebilmektedir. Buna ek olarak "Sokağa Çıkma Yasağı Uygulaması Doğru Ancak Belirli Bir Yaş Grubunu Damgalamak Doğru Değildir" cümlesine katılım oranları ile eğitim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Örneklem dâhilindeki emeklilerden eğitim durumları üniversite ve yüksek lisans olanların çoğunlukla yaş vurgulu kısıtlamaları damgalamak olarak nitelendirdiğini verilerden okuyabiliriz. Kişiler çoğunlukla sosyal bir kriz karşısında 65 yaş üstü kişilerin etiketlendiğini düşünmektedirler (Bkz. Ek Tablo-23 ve Ek Tablo-24).

b) Alışveriş İhtiyaçlarını Karşılama

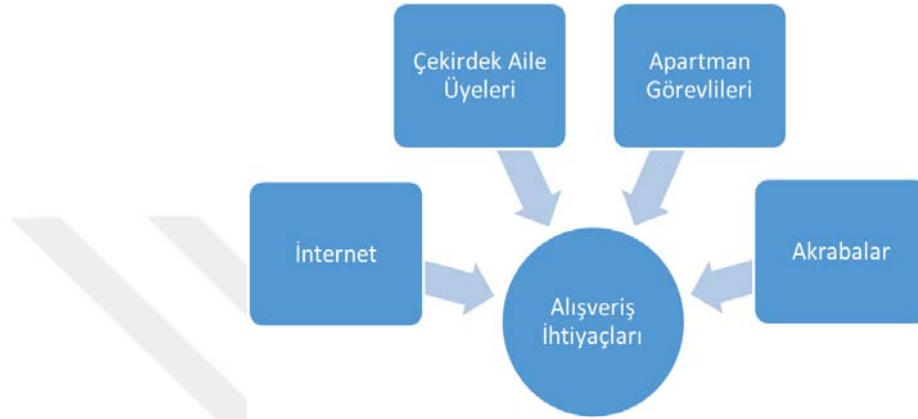
Emekliler, alışveriş ihtiyaçlarını ise genel olarak, çocukları, apartman görevlileri, yakın akrabaları ve internet aracılığıyla karşıladıklarını ifade etmişlerdir. Ancak interneti kullanabilenler az sayıdadır bununla birlikte yakınında market olan katılımcılar da izin saatlerinde kendi başlarına alışverişlerini yapabilmişlerdir.

K1 "Alışveriş ihtiyaçlarımda genellikle çocuklarım yakınlarım yardımcı oluyor, çok nadir bazı zamanlar apartman görevlisinden yardım alıyoruz." (Memur Emeklisi, 77 yaşında Erkek) (K3, K11, K12)

K2 "Yeğenlerim bu tip ihtiyaçlarımda yardımcı oldu, gereken ilgiyi gösterdiler. Alışveriş ihtiyaçlarımı karşılamada da ellerinden geldiğince destek oldular." (İşçi Emeklisi, 71 yaşında Erkek)

K4 “Aptman görevlileri bu süreçte yardımcı oldular.” Memur Emeklisi, 70 yaşında Erkek) (K6, K7)

K8: “İnternet üzerinden alışverişlerimi sipariş edebiliyorum. Arada bir yakınımızda market var, oradan kendim alışverişlerimi yapabiliyorum.” (Memur Emeklisi, 65 yaşında Kadın) (K9, K10)

Şekil-4 Alışveriş İhtiyaçlarının Karşılanması

c) Sağlık Kontrolleri ve İlaç Alımı

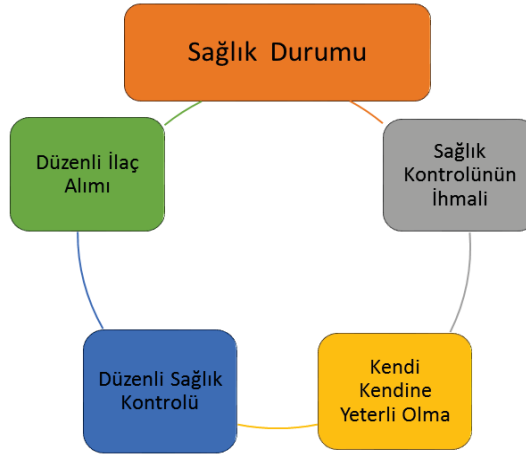
Covid-19 salgını sürecinde katılımcılar düzenli sağlık kontrollerini yaptıramadıklarını, hastaneden korktuklarını dile getirerek mümkün olduğunca gitmemeye çalıştıklarını belirtmeleri ile birlikte raporlu ilaçlarını düzenli olarak temin ettiklerini belirtmişlerdir.

K8: “Yıllık kontrollerimizi yaptıramadık. Eczaneden raporlu ilaçlarımızı 3 ayda bir gidip aldık.” (Memur Emeklisi, 65 yaşında Kadın) (K1, K3, K4, K5, K7, K13)

K11: “Ne yazık ki bu süreçte hastaneye bir kere gitmek zorunda kaldım, devlet hastanelerinden Covid-19 yoğunluğundan çekindiğim için özel hastaneye gittim.” (Bağ-Kur Emeklisi 66 yaşında Kadın)

K12: “Korkudan mecbur kalmadıkça sağlık kuruluşlarına gitmedim.” (Bağ-Kur Emeklisi, 65 yaşında Kadın)

K14: “Kronik rahatsızlığım olmasına rağmen, korkudan doktora gidemiyorum. Bu süreçte kendi kendime idare ediyorum.” (Memur Emeklisi, 65 yaşında Kadın)

Şekil -5 Sağlık Kontrolleri ve İlaç Alımı

Covid-19 Pandemi döneminde katılımcı dâhildeki emeklilerin önemli problemlerinden birinin sağlık olduğunu verilerden çıkarabilmekteyiz. Yapılan geçmişteki bir çalışmada da yaşlı bireylerin en önemli sorun olarak, sağlık problemlerini gördükleri ortaya çıkmıştır (Güler ve ark. 2015). Anket verilerine bakıldığında da katılımcıların % 68,3 ünün “Yıllık Kontrollerimizi Yaptıramadık, İlaçlarımızı Düzenli Aldık” seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu veri de, örneklemdaki katılımcıların büyük bir bölümünün salgın dönemi dolayısıyla düzenli sağlık kontrollerini ihmal ettiklerini gösterebilmektedir (Bkz. Ek Tablo-9).

Ayrıca emeklilerin Covid-19 Pandemi döneminde çeşitli endişe türlerine katılım derecelerine bakıldığında emeklilerin %86,7’sinin gelecekte endişelendiği görülmektedir. Bu durum Covid-19 Pandemi şartlarında beklenen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte ikinci en yüksek endişe cümlesine katılım oranı olarak %76,6 ile hastalanmaktan endişelenme düzeyi ortaya çıkmıştır. Tüm bu verilerle birlikte, emeklilik statüsü ile hastalanmaktan endişe duyma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu nicel verilerde ortaya çıkmıştır (Bkz. Ek Tablo-14).

Covid-19 döneminde memur emeklilerinde hastalanmaktan endişe duyanların oranı görece olarak daha düşük çıkmış, İşçi emeklilerinde hastalanmaktan endişe duyma yüzdesi daha yüksek çıkmıştır. Bu durum işçi emeklilerinin maddi imkânlarının memur emeklilerine oranla daha kısıtlı olması ile açıklayabiliriz. Memur emeklilerinde ise hastalanmaktan endişe duyma noktasında kararsızların oranı yüksek çıkmıştır. Bu durum memur emeklilerinin hastalandıklarında kendilerini güvence altında hissettikleriyle ve refah koşullarının bağ kur ve işçi emeklilerine oranla daha iyi olabilmesiyle açıklayabiliriz. Ölümden endişelenme düzeyi ile emeklilik durumları arasında da istatistiksel olarak

anlamalı bir ilişki söz konusudur. Bu verilere göre, memur emeklileri ve BAĞ-KUR emeklilerinde ölüm endişeleri az iken bu oran işçi emeklilerinde daha fazla çıkmıştır. Bu durumu, örneklem dâhilindeki memur emeklilerinin sağlık ve sosyal koşullarının işçi emeklilerine oranla daha iyi olması ile ilişkilendirebiliriz (Bkz. Ek Tablo-15).

d) Gündelik Yaşantılarında Nerelere Giderler?

Katılımcılar Pandemi öncesinde genel olarak açık alanlarda, park, bahçe, cafe ve semt pazarlarında gezdiklerini ifade etmişlerdir. Özellikle arkadaşları ile dernekte buluştuklarını, akraba ziyaretlerinde bulunduklarını ifade edenler olmuştur. Sonuç olarak emekliler için Pandemi öncesinde aktif bir sosyal yaşantının varlığından söz edebiliriz. Derneğe haftada 3-4 gün gelen emeklilerin sayısı Pandemi ile birlikte ciddi bir düşüş yaşanmış ve hatta derneğin belirli aralıklarla tamamen kapanması sonucunda ev merkezli bir gündelik yaşama geçiş söz konusu olmuştur.

K1 : “Normal zamanlarda Kızılay’daki derneğe haftada 4 gün gidip geliyordum, arkadaşlarımla burada sosyalleşiyordum. Ancak şimdilerde koronavirüs ten ötürü aylardır bu tip kapalı mekânlara olabildiğince gitmiyorum, korunuyorum. Kısıtlamaların kalktığı zamanlarda evimizin yakınındaki yürüyüş park alanı var oraya gidiyorum.” (Memur Emeklisi, 77 yaşında Erkek)

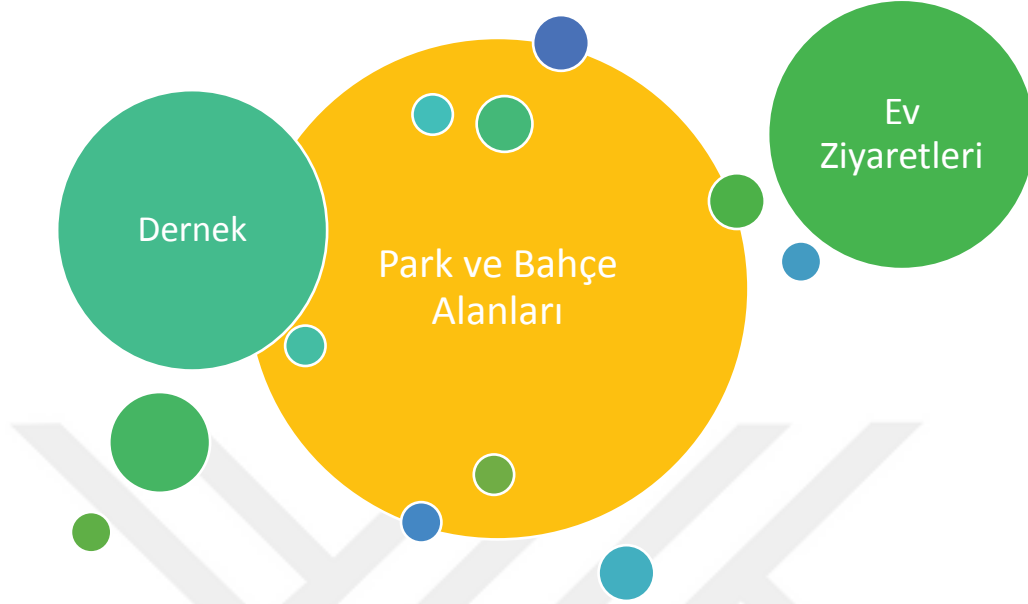
K2 : “Bugünkü şartlarda bu tip konularda çok dikkatli davranmak mecburiyetindeyiz. Bu yüzden kapalı mekânlarda minimum düzeyde bulundum, telefonla görüşerek iletişimlerimi sürdürüyorum, izin saatlerinde yeşil alanlarda yürüyüş yapıyorum.” (İşçi Emeklisi, 71 yaşında Erkek)

K5 : “Yakınlarımızda bulunan açık parklara gidiyorum, yürüyüş yapmayı çok seviyorum. Ayrıca Ankara içinde çok da gezerdim, semt pazarlarına, müzelere de giderdim, şimdi hiçbir yere gitmiyorum.” (Memur Emeklisi, 76 yaşında Kadın)

K8 : “ Koronadan önce devamlı dışarı çıkar; akraba, arkadaş ziyaretleri yapardım. Artık yapamıyorum, ancak eşimle birlikte evimizin yakınlarında bulunan park alanında yürüyüş yapıyoruz.” (Memur Emeklisi, 65 yaşında Kadın) (K6, K9)

K11: “ Pandemi öncesinde haftada 2 veya 3 kez arkadaşlarımızla evde ya da dışarıda buluşurduk, çay bahçesi tarzında, açık alanda cafelere giderdik.” (Bağ-Kur Emeklisi 66 yaşında Kadın) (K10)

K12: “ Normal zamanlarda sık sık yürüyüş yapabileceğim park alanlarına giderdim, şimdi mecbur kalmadıkça çıkmıyorum, işimi görüp evime dönüyorum.” (Bağ-Kur Emeklisi, 65 yaşında Kadın)

Şekil- 6 Gündelik Yaşantılarında Gittikleri Mekânlar

Pandemi şartlarında toplumsal eğilimlerden birisinin de insanın doğaya geri dönüşündeki yönelimlerdir. Bunun ana nedeni Muammer Tuna'ya göre (2021:338-339) insanların kısıtlı olan doğa ile ilişkilerinin, Pandemi ile birlikte tamamen kopma noktasına gelmesidir. Bundan ötürü, insanlar tarafından “doğanın yeniden keşfi” (Tuna,2013) gündeme gelmiştir. Katılımcı dâhilindeki emeklilerin ifadelerine bakıldığında, kısıtlamaların kalktığı zamanlarda ilk olarak parklara, doğal yeşil alanlara gittikleri dikkat çekmiştir. Bu durum, Covid-19 sürecinde yeşil ve açık alanların, kişiler için önemini gösterebilmektedir. Xie ve ark. (2020) çalışmasında, Pandemi ve beraberinde gelen kısıtlamalar sürecinde kentte yer alan açık parkların insanların sosyalleşebilmeleri noktasında yardımcı bir işlev gördüğünü, fiziksel ve ruhsal yönlerden kişileri rahatlattıklarını ifade etmişlerdir. TPL Special Report (2020) göre; kısıtlama döneminde kapalı alanlar kullanıma kapatıldıkça parklar güvenli alanlar olarak ortaya çıkmıştır.

e)Evdeki İhtiyaçlarını (bulaşık, çamaşır, yemek vb.) Karşılama

Katılımcılara ev içinde (çamaşır, bulaşık, temizlik, yemek yapımı) gibi konularda dışarıdan ücretli yardımcı destek alıp almadıkları, ev içi ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları sorulduğunda verilen cevapların çoğunluğu “eşimle birlikte yardımlaşarak karşılıyoruz” olmuştur. Ancak bazı katılımcılar Pandemi öncesinde düzenli gelen yardımcılarını

salgının ülkemizde görülmesi ile birlikte süreç içerisinde iki haftada bir aldıklarını ifade etmişlerdir. Pandemi öncesinde dışarıdan ücretli yardımcı alan kesimin çoğunluğunun memur emeklileri olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum ekonomik zorluklar ile birlikte bu kesimin ev içi işlerinde tasarruf yaptıklarını göstermektedir.

K1: “15 günde bir yardımcı alıyoruz.” (Memur Emeklisi, 77 yaşında Erkek)

K5: “Düzenli yardımcı alıyorum.” (Memur Emeklisi, 76 yaşında Kadın)

K2: “Eşimle birlikte yardımlaşarak karşılıyoruz.” (İşçi Emeklisi, 71 yaşında Erkek)
(K3, K4, K7, K8, K14, K11, K15)

Şekil-7 Evdeki İhtiyaçların Karşılanması

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) desteğiyle, *Türkiye'de Covid 19 krizinin toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümündeki değişiklikleri* inceleyen araştırma, evde kalma sürecinde ücretsiz iş yükünün kadınlarda 4 kat arttığını göstermekle birlikte, erkeklerin de ücretsiz ev içi işlere çalışmaya ayırdıkları zamanın büyük ölçüde arttığını göstermektedir (İlkkaracan, Memiş ve Konda: 2020 <https://www.stgm.org.tr/undp-raporu-pandemide-kadınlar-erkeklerin-4-kati-uccretsiz-yapti>). Bu durum ev içi işlerde, eşlerin birbirleri ile yardımlaşmaya başladıklarını da göstermektedir. Anket veri sonuçlarına göre de katılımcı emeklilerin çoğunluğu ev içi işlerini %45,0 “Eşimle Beraber Yardımlaşarak Karşıladıklarını” işaretlemişlerdir. Bazıları da %38,8 “Yardımcıya İhtiyaç Duymadan” işlerini hallettiklerini işaretlemişlerdir (Bkz. Ek Tablo-10).

f) Covid-19 Tedbirleri Kapsamında Sosyal İlişkilerde Değişme

Covid-19 salgını sürecinde, örneklem dâhilindeki kişiler yüz yüze iletişimlerin büyük bir çoğunlukla bittiğini sadece aile içindeki bireylerle görüştiklerini ifadelerde yer almıştır. Katılımcıların tümü görüşmelerini telefon üzerinden görüntülü ve görüntüsüz olarak gerçekleştirdiklerini, bu noktada sosyalleşme biçimlerinin daha çok telefon görüşmeleri üzerinden gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Birkaç kişi ise bilgisayar üzerinden Zoom ve Skype uygulamaları ile toplantılara katıldıklarını ve yakınlarıyla görüşmeler gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir.

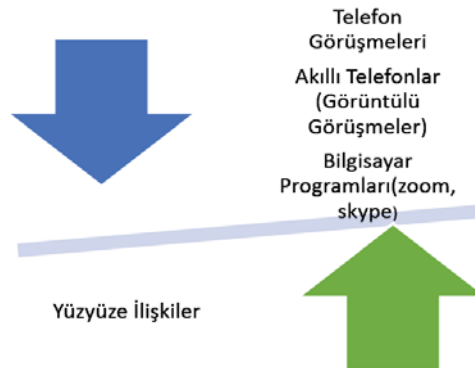
K3: “Görüntülü aramalar yaparak görüşmelerimizi daha çok gerçekleştiriyoruz, aylardır kimseye gitmedik, kimse de bize gelmedi.” (Memur Emeklisi, 70 yaşında Erkek) (K6, K8)

K4 : “Telefonla görüşmeler yaparak duygusal ve sosyal ihtiyaçlarımızı gideriyoruz. İş yaşamımda da Zoom veya Skype üzerinden toplantılara katılıyorum.” (Memur Emeklisi, 70 yaşında Erkek)

K9: “Telefon görüşmeleri daha da sıklaştı, yüz yüze görüşmelerimiz neredeyse sıfıra indi”. (Memur Emeklisi, 65 yaşında Kadın) (K1)

K10: “Hiç kimseyle yüz yüze görüşmüyorum. Sadece ev içinde çekirdek ailemle diyalogum var. Telefonla görüşmelerimin bu dönemde daha da arttığını söyleyebilirim.” (Bağ-Kur Emeklisi, 67 yaşında Kadın) (K5, K7)

K14: “Aile bireyleriyle görüşmelerimizi bilgisayarımız ve internetimiz olduğu için programlar vasıtasıyla yapabiliyoruz.” (Memur Emeklisi, 65 yaşında Kadın)

Şekil-8 Sosyal İlişkilerde Değişimler

Görüşmeler sonucunda aile bireyleri arasında coğrafi veya mekânsal bakımdan yaşanan uzaklıklar ve bu uzaklıklara bağlı olarak sosyal ilişkilerde yaşanan aksaklıklar olsa da yapılan görüntülü/görüntüsüz telefon görüşmeler, çeşitli uygulamaların (Skype, Zoom) ve internetin, sürecin getirdiği zorunlu mesafeleri aşma noktasında yardımcı olduğunu verilerden çıkarabilmekteyiz.

Anket verilerine bakıldığında ise Covid-19 salgını sürecinde, katılımcı dâhilindeki emeklilerin %66,7'si “Arkadaş ve Akrabalarla Telefonda Görüşerek” cümlesine çoğunlukla katılmışlardır. Bu durum sosyal ilişkilerde yüz yüze ilişkilerin azaldığını gösterebilmektedir (Bkz. Ek Tablo-11).

Buna ek olarak Covid-19 Öncesi-Sonrası Dayanışma Konusunun Karşılaştırmalı Tablosuna bakıldığında ortalama değerlerde aile içi dayanışmanın Covid-19 sonrasında az da olsa arttığını görebilmekteyiz. Akrabalarla dayanışmada ise Covid-19 öncesi ve Covid-19 sonrası değere bakıldığında anlamlı bir fark çıkmıştır. Nitekim tablodaki ortalama değerlere bakıldığında akrabalarla dayanışma Covid-19 sonrasında düşmüştür ve bu düşmenin de istatistiksel olarak anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır. Akrabalar arasında dayanışma durumunun azalmasını, akrabaların her birinin kendi ihtiyaçları olabilmesi veya virüsü bulaşma/bulaştırma korkuları nedeniyle birbirlerine destek olamadıkları şeklinde çıkarım yapabiliriz. Komşularla dayanışmaya bakıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözükmemektedir. Pandemi öncesinde komşu dayanışma ortalamalarının tabloda yüksek olduğu, Pandemi ile birlikte bu ortalamaların azaldığını tablodan okuyabilmekteyiz. Bu durumun temel sebebi herkesin potansiyel bir virüs taşıyıcısı olabileceği durumunun göz önünde bulundurulması ve insanlarla “mesafe” li olunması gerektiği bilincinin bir yansıması olarak dayanışmanın azalması söz konusu olabilir. Özellikle apartmanlarda yaşayan insanların asansörde ve ortak kullanılan alanlarda daha fazla dikkat ettikleri ve hastalık bulaşma/bulaştırma korkusu nedeniyle birbirlerinden uzak durdukları söylenebilir. Arkadaşlarla dayanışma konusunda da anlamlı bir ilişkiden söz edemeyiz. Ancak tablodaki ortalama değerlere bakıldığında Covid-19 sonrasında dayanışmada azalma görebilmekteyiz. Bu duruma ilişkin olarak, Pandemi ile birlikte, sosyal olarak birlikte bulunma hâlinin giderek azalmaya başlaması ve ev merkezli gündelik yaşamın yoğun olması, arkadaşlarla dayanışmayı azalttığı noktasında yorum yapabiliriz. Ayrıca bu durumu süreç içerisinde yaşanan zorlukları da hesaba katarsak, süreç içerisinde herkesin kendi ihtiyaçları ile meşgul olması ile de açıklayabiliriz (Bkz. Ek Tablo-25).

g)Covid-19 Sürecinde Yalnızlık Duygusuyla Baş Etme Yöntemleri

Katılımcı dâhilindeki emeklilerin genel olarak yalnızlık duygusuna kapılan bireylerin çoğunlukla, uğraş bularak, (resim, yap-boz, bulmaca yaparak) televizyon izleyerek, telefon görüşmeleri yaparak, kitap okuyarak veya eşiyle, çocuklarıyla zaman geçirerek kendilerini iyi hissettikleri ifadelerde yer almıştır. Tüm bunlarla birlikte hayatlarının tatsızlaştığını, depresyonun eşiğinde olduğunu ifade edenler olmasına rağmen umutlarını kaybetmediklerini de söylemişlerdir. Ayrıca verilen cevaplarda, sıkıntılı süreçlerle baş etme noktasında yakın akraba ve çocukları ile aynı şehirde bulunmanın kişilerin genel iyilik haline katkı sağladığı ifadelerde yer almıştır. Çünkü birçok katılımcı çocukları ve akrabaları ile aynı şehirde yaşadıkları için yalnızlık hissetmediğini belirtmiştir.

K4: “Yalnızlık duygularına kapıldığımız anlar oldu tabi ki, eşimle beraber bu süreci atlattık. Birlikte kitap okuyarak, okuduklarımızı paylaşarak ve çeşitli sanatsal faaliyetleri birlikte izleyerek bu duygulardan sıyrılıyoruz.” (Memur Emeklisi, 70 yaşında Erkek)

K6 : “Çocuklarım ve yakın akrabalarım yanında olduğundan ötürü yalnızlık duygusuna hemen hemen hiç kapılmadım.” (Bağ-Kur Emeklisi, 65 yaşında Erkek) (K1, K2, K3, K11, K12,)

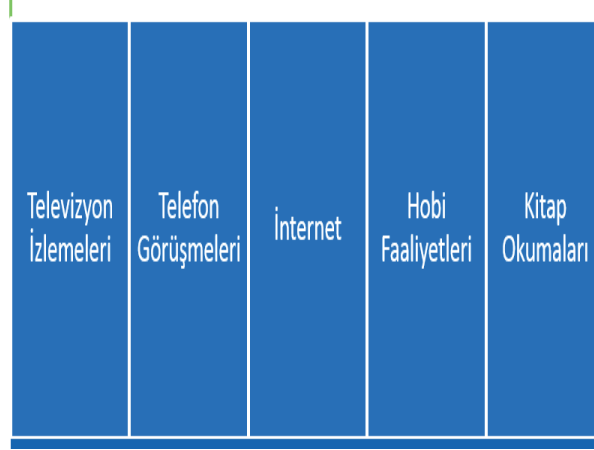
K7: “Televizyon izleyerek ve telefonlarla görüşmeler gerçekleştirerek yalnızlık duygularını bir nebze de olsa azalttık.” (İşçi Emeklisi, 65 yaşında Erkek) (K5, K7)

K9 : “Sesli ve görüntülü telefon görüşmeleri beni rahatlattı.”(Memur Emeklisi, 65 yaşında Kadın)

K10: “Yalnızlık duygusuna çok kapılmadım. Çünkü internette çok vakit geçirdim. Aynı şehirdeki çocuklarımı görebildim.” (Bağ-Kur Emeklisi, 67 yaşında Kadın)

K13: “Yeni uğraşlar bularak baş ediyorum. Kara kalem çizimleri yaparak ve kitap okuyarak günlerimi geçiriyorum.”(Memur Emeklisi, 68 yaşında Kadın)

K14: “Ev içerisinde sosyal aktiviteler yaratmaya çalışıyorum; bu kimi zaman bir yap-boz yapma olabiliyor, kimi zamanda tv den bir programı takip ederek oluyor.”(Memur Emeklisi, 65 yaşında Kadın)

Şekil -9 Covid-19 Sürecinde Yalnızlık Duygusuyla Baş Etme Yöntemleri

Covid-19 sonrasında getirilen kısıtlamalar sürecinde yaşadıkları olumsuz duygularla baş etme yöntemlerine dair dağılım yüzdeliklerine bakıldığında katılımcıların çoğunluğunun %71,7 “Televizyon İzleyerek” ve %66,7 “Arkadaşları ve Akrabalarıyla Telefonda Görüşerek” yalnızlık duygularıyla baş ettikleri ortaya çıkmıştır (Bkz. Ek Tablo-11).

Bu veriler bir yönüyle emeklilerin zamanlarını çeşitlendirme konusunda yardımcı işlevleri olan; internet, bilgisayar okur-yazarlığı, akıllı telefon kullanımı gibi ihtiyaçlarını da gösterebilmektedir. En yüksek oranlara bakıldığında, kişilerin televizyon izleyerek yalnızlık duygularıyla baş ettiklerini görülmüştür.

Bu noktada emeklilerin yalnızlık duygularıyla baş etmede akıllı telefon ve internet sahipliğinin daha kritik önemde olduğunu görebilmekteyiz. Çünkü internet ve akıllı telefon sahipliği gibi imkânlar, kişilerin kendi isteklerinin kendileri tarafından gerçekleştirilebilecekleri, kişiye özgürlük alanı da veren imkânlardır. Nitekim teknoloji kabul ve kullanım davranışlarının başarılı yaşlanma üzerindeki etkisini inceleyen Özsungur (2018), bireylerin yaşlılık durumunda ortaya çıkabilen fiziksel, psikolojik ve sosyal kayıplardan kaynaklanan olumsuz durumların internet kullanımıyla azalabileceğini belirtmiştir. Buna ek olarak Covid-19 Pandemi sürecinde 65-74 yaş aralığındaki insanların internet kullanım oranlarında artışlar yaşandığı da görülmüştür (<https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/kovid-19-salgini-surecinde-yaslilar-internete-sarildi-mesafeler-teknolojiyle-asildi/2182534>).

Tüm bunlara ek olarak emekliler arasında cinsiyete göre yabancılaşma düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yani cinsiyete göre bir fark ortaya çıkmıştır. Ancak, örneklemdaki kadın katılımcı sayısının az olduğu göz ardı edilmemelidir. Ayrıca Malvin Seeman'ın (1965) yabancılaşma türlerinden olan, etrafımda insanlar olmasına rağmen kendimi yalnız hissediyorum (soyutlanma) cümlesine katılım oranları ile cinsiyetler arasında çapraz tablo yapıldığında kadınlarda hiç ve az diyenler yüzdelik oran açısından fazla çıkmıştır (Bkz. Ek Tablo-19).

Anket verilerinde ayrıca emeklilerin yaş grupları ile yabancılaşma düzeyleri arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Yaşı yüksek olan 70-74 yaş grubunun yabancılaşma değeri az iken 65-69 yaş grubunda bu oran yüksek çıkmıştır. Sosyal yaşantılarında, dışarıda vakit geçirme ve derneğe gitme durumlarının 65-69 yaş grubunda daha sık olduğu, kısıtlamalar ile birlikte bu yaş grubunun daha çok etkilenmiş olabileceği şeklinde yorum yapabiliriz (Bkz. Ek Tablo-20).

Buna ek olarak yakın dönemde yapılan bazı araştırmalarda, cinsiyet, eğitim, sosyo-ekonomik durumlara göre çeşitli faktörler kontrol edildiğinde orta yetişkin dönemden ileri yetişkin döneme geçildikçe yaşam doyumunun arttığı görülmüştür (Baird, Lucas ve Donnellan, 2010).

ğ)Covid-19 Döneminde Maddi Durumda Yaşanan Değişimler

Pandemi ile birlikte katılımcı dâhilindeki emeklilerin ekonomik olarak güçlük çektiklerini, dikkatli harcamalar yaptıklarını, genel olarak çarşı-pazar fiyatlarının çok arttığını ve emekli maaşlarının bu durumda yetersiz kaldığı ifadelerde yer almıştır. Özellikle ekonomik güçlüklerinde, çocuklarından yardım alarak ve bankalardan kredi çekerek ihtiyaçlarını karşıladıklarını belirtmişlerdir. Sıkıntı çekmediğini, fakat birikim de yapamadığını ifade eden bireyler de vardır.

K2: “ Genel olarak tüm ödemelerimde zorluklar arttı. Çocuklarım olmasa emekli maaşımla geçinmem mümkün değil.” (İşçi Emeklisi, 71 yaşında Erkek) (K11, K15)

K3: “ Çok şükür biz aile olarak sıkıntı çekmedik. Ama maaşlarımızdan arttırıp birikimde yapamıyoruz.” (Memur Emeklisi, 70 yaşında Erkek) (K1)

K4: “ Maddi olarak çok şükür bir sıkıntımız yok, ihtiyaçlarımı giderebiliyorum.”

K7: “ Daha dikkatli harcamalar yapıyoruz, bütçemize göre hareket etmeye çalışıyoruz, borç istememek için, kredi çekmemek için direniyoruz. Çünkü emekli

maaşlarımız, yaşam şartlarını düşündüğümüzde yetersiz kalmaktadır.” (İşçi Emeklisi, 65 yaşında Erkek) (K11)

K12: “ Çok fazla borçlandık. İhtiyaçlarımız ve harcamalarımız çok arttı. Banka kredisi kullandık ancak taksitlerini dahi ödeyemez hâle geldik.” (Bağ-Kur Emeklisi, 65 yaşında Kadın)

K13: “ Eşim de ben de emekliyim. Çocuklarımız bazı ihtiyaçlarımızı karşılamada yardımcı oluyorlar çünkü çarşı-pazar fiyatları, faturalar bütçemizi zorluyor.”(Memur Emeklisi, 68 yaşında Kadın)

Covid-19 Pandemi döneminde ekonomik güçlüklerle baş etme yöntemlerinin nicel veri dağılımlarına bakıldığında örneklem dâhilindeki emeklilerin, %46,7 “Borç Almadım Fakat Harcamalarımı Azaltmak Durumunda Kaldım” seçeneğini daha çok işaretlemişlerdir. İkinci olarak da %31,7 “Devlet Bankalarından Kredi Çektim” seçeneğini işaretlemişlerdir (Bkz. Ek Tablo-12). Sonuç olarak araştırma kapsamına alınan emekli bireylerin sadece emekli maaşları ile geçinmekte zorlandıkları ortaya çıkmıştır. Nitekim Türkiye Emekliler Derneği ile Gazi Üniversitesi’nin iş birliği ile yaptıkları Türkiye Emekli Profili çalışmasında, emeklilerin % 55,6’sının kredi kartı borçları olduğu ortaya çıkmıştır (<https://www.tued.org.tr/?sayfa=haber&haber=turkiye-emekli-profilinin-2-si-yayinlandi>, 2021).

Kısacası büyük ebeveynlerin maddi imkân yetersizlikleri durumlarında, yetişkin çocuklarının parasal konularda yardımcı olmaları aile içinde dayanışmanın önemini göstermekle birlikte bu konudaki bazı çalışmalar da “aile dayanışmasının” geçmişten günümüze kadar devam ettiğini gösterebilmektedir. Örneğin, Alan Duben (2018:73), Türkiye’de aile odaklı yaşlı bakım ve desteğin her sosyal sınıfta yaygın olduğunu, ailelerin son yıllardaki tercihleri doğrultusunda birbirlerine yakın yerlerde yaşadıklarını ve büyük ebeveynlerinin bakımlarının, çocuklarının da destek olma durumunun toplumumuzda görüldüğünü ifade etmektedir. Kalaycıoğlu ve arkadaşlarının (2003:25-28) hazırlamış olduğu başka bir raporda ise yaşlılara bakım ve destekler konusunda ailelerin yakın yerlerde yaşamasının öneminden ve bu yöndeki tercihleri gösterilmiştir. Kağıtçıbaşı’nın (1981) gerçekleştirdiği “Çocuğun Değeri” isimli çalışmada da çocuklara ülkemizde verilen değerlerden birisinin, büyük ebeveynlerine sağladıkları destek (filial devotion) olduğu anlatılmıştır.

Şekil-10 Covid-19 Döneminde Maddi Durumda Yaşanan Değişimler

h) Emeklilerin Ev İçinde Mekân Kullanımları ve Taktikleri

Katılımcılara Pandemi ile birlikte ev merkezli sosyal yaşamlarında, neler yaptıkları ve evin hangi odasında vakit geçirdikleri soruldu. Sosyal yaşam noktasında örneklem dâhilindeki emeklilerin çoğunluğu televizyon izleyerek, gazete okuyarak, bulmaca çözerek ve sevdikleri kitapları okuyarak evde vakit geçirdiklerini, bununla birlikte katılımcılar hem sosyalleşebilmek hem de hareket edebilmek için kısıtlamaların kalktığı saatlerde daha çok yeşil alanlara giderek vakit geçirdiklerini söylemişlerdir. Ev yaşantılarında, evlerinin salonlarında, daha sonrasında mutfakta yemek yaparak vakit geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Yaşama tutunma taktikleri konusunda ise emekliler, ısınma masraflarını azaltmaya çalıştıklarını, evlerinde ısının kaybolmaması adına evin bazı odalarını kapattıklarını ve kat kat giyindiklerini, harcamalarına daha çok dikkat ettiklerini söylemişlerdir. Ayrıca, komşu dayanışmasının korunduğunu da ifadelerden çıkarabilmekteyiz.

K1: “ Covid-19 nedeniyle herhangi bir sosyal faaliyette bulunamıyoruz. Genelde televizyon izliyoruz, günlük gazetemizi okuyoruz. Evde daha çok kullandığımız alan salon ve mutfak oluyor. Çok fazla diğer odaları açmıyoruz ısı kaybolmasın diye.” (Memur Emeklisi, 77 yaşında, Erkek)

K2: “ Günlük rutinlerimde en fazla yaptığım şey kitap okumak sonra televizyon izlerim, bulmacalarım vardır, her gün yapmaya gayret ederim. Sağlımı koruyabilmek adına evimin yakınlarında yürüyüşlerimi az da olsa yapmaya çalıştım. Evimizde daha çok salonda vakit geçiriyoruz.” (İşçi Emeklisi, 71 yaşında, Erkek)

K3: “ Her gün gündemi takip edebilmek adına gazetemi okurum, onun haricinde sevdiğim bazı kitaplarım var, onları okurum, televizyonda ise akşamları açık oturumları, tartışma programlarını izlemeye çalışırım. Evimizde daha çok salonda vakit geçiriyoruz, ısınma konusunda kışın zorluk çektik, iki kat, üç kat gerekirse fazla giyindik, kombiyi az yaktık çünkü fiyatlar bütçemizi zorluyor.” (Memur Emeklisi, 70 yaşında Erkek)

K4: “ Ben hâlâ çalışma hayatında aktif olarak yer alıyorum. Bu süreçte komşularımız arasında yardımlaşmalar oldu, apartmanımızda gençler var, alışverişe giderlerken bizlere de sordular ihtiyacınız var mı gibisinden. Sokağa çıkamadığımız zamanlarda bu tip yardımlaşmalar oldu, markete giden sordu bir şeye ihtiyacınız var mı diye. Onun haricinde ekstra önlem alma gibi bir durumumuz olmadı, evimizde güzel vakit geçirdik, kitap okuduk, daha çok sohbet ettik, toplantılara Zoom üzerinden katılarak vakit geçirdim.” (Memur Emeklisi, 70 yaşında Erkek)

K5: “ Bütün gün evde oluyoruz, ısınma masrafları, elektrik faturaları, yiyecek içecek masrafları arttı. Bizde önlem olarak evdeki kullanmadığımız odaları kapattık daha çok salon ve mutfakta vakit geçiriyoruz, az yiyoruz. Sosyalleşme noktasında balkondan etrafı seyrediyorum bana iyi geliyor, balkonu da sık kullanıyorum.” (Memur Emeklisi, 76 yaşında, Kadın)

K10: “ Ben çoğunlukla mutfakta yemek yaparak ve internette gezinerek vakit geçiriyorum. Instagram hesabım var burada ilgi alanıma göre çeşitli etkinlikleri takip ediyorum, canlı bağlantılara katılıyorum ayrıca akşamları televizyon izliyorum. Önlem alma durumumuz çok fazla olmadı, durumumuz iyi.” (Bağ-Kur Emeklisi, 67 yaşında, Kadın)

Şekil -11 Ev İçinde Mekân Kullanımı ve Taktikler

i) Covid-19 Öncesi ile Karşılaştırıldığında Yaşadıkları En Büyük Güçlükler

Görüşmelerde katılımcıların ücretsiz otobüs kartlarının iptal edilmesi kararına karşı çıktıklarını, kısıtlamaların uzun süreli olmasını ve bu durumun kendilerinde giderek yalnızlık oluşturduğu ifadelerde yer almıştır. Bununla birlikte, ekonomik açıdan zorluklar yaşamaya başladıklarını, sağlık kontrollerini düzenli yaptıramadıklarını ve sürekli bir başkasından yardım istemek durumunda kalmalarını yaşadıkları zorluklara dâhil etmişlerdir.

K2: “ En çok yalnızlık, ikinci olarak ise bir başkasından yardım istemek.” (İşçi Emeklisi, 71 yaşında, Erkek) (K3, K5)

K4: “ En çok hürriyetimizin kısıtlanması özellikle basın 65 yaşı çok bilmiyor çünkü basın tarafından sosyal medyada adeta kampanya düzenlendi otobüslere binmemiz yasaklandı. İkinci olarak da sürecin giderek ötekileştirilmeye varması üzüldüğüm noktalardan biri oldu.” (Memur Emeklisi, 70 yaşında Erkek) (K1, K15, K16, K3)

K7: “ En çok ekonomik zorluklar, ikinci olarak sağlık kontrollerimi düzenli yaptıramamam.” (İşçi Emeklisi, 65 yaşında Erkek) (K6,K8, K11, K12, K14)

K13: “ En çok yaşam kalitemiz düştü (sosyalleşme konularında), ikinci olarak, sağlık hizmetlerinde aksamalar yaşıyor, bazı sağlık sorunlarımızdan feragat etmek durumunda kaldık.” (Memur Emeklisi, 68 yaşında Kadın)

Araştırmada Covid-19 tedbirleri kapsamında salgının yayılımını önlemek amacıyla alınan 65 yaş ve üstüne getirilen kısıtlamalar ve ücretsiz toplu taşıma kartlarının iptal edilmesi gibi kararları birçok katılımcı kendilerine yönelik ayrımcı bir muamele (ötekileştirme) olarak görmüştür. Ayrıca, kişiler için sokağa çıkıyor olabilmek, kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılayabilme ve yaşadıkları bölgede dolaşabilme hürriyetleri isteklerini, bu yaş grubu için sosyal yaşamla bağ kurmaları açısından okuyabiliriz.

Anket verilerine bakıldığında ise katılımcıların Covid-19 sürecinde en çok rahatsız oldukları konulardan ilk ikisinin: %46,7 “Ekonomik Sıkıntılar”, %21,7 ile “Belirsizlikler” olduğu ortaya çıkmıştır (Bkz. Ek Tablo-8).

Buna ek olarak, Covid-19 Pandemi döneminde ekonomik güçlüklerle baş etme yöntemlerinin dağılımlarında, örneklem dâhilindeki emeklilerin “borç almadım fakat harcamalarımı azaltmak durumunda kaldım” seçeneğini daha çok işaretlemişlerdir. İkinci olarak “devlet bankalarından kredi çektim” seçeneğini işaretlemişlerdir (Bkz. Ek Tablo-

12). Sonuç olarak araştırma kapsamına alınan emekli bireylerin sadece emekli maaşları ile geçinmekte zorlandıkları, harcamalarını azalttıkları, devlet bankalarından kredi çekerek veya yakınlarından borç alarak geçinmeye çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan emekli bireylerin çoğunluğuna göre aylık gelirlerinin geçinmek için yeterli olmadığı sonucuna varabiliriz.

ı) Covid-19 Dolayısıyla En Çok Özlemi Çekilenler

Katılımcıların çoğunluğu, dışarı daha sık çıkabilmeyi, arkadaşları, çocukları ve torunları ile kaygısızca buluşabilmeyi, karşılıklı rahatça konuşabilmeyi, dinleyebilmeyi özlemişlerdir. Ayrıca katılımcılar, akrabaları, çocukları ile birlikte plan yapma ve uygulama özgürlüğünü özlediklerini de söylemişlerdir. Ayrıca gündelik yaşamlarında, kimselere muhtaç olmadan kendi başına alışveriş yapabilmeyi özlediklerini de ifade edenler olmuştur.

K1: “ Dışarı çıkabilmek, kendi işimi kendim takip edebilmek ve alışverişimi kendim yapabilmek istiyorum.” (Memur Emeklisi, 77 yaşında, Erkek) (, K5, K7,K12)

K3: “Çocuklarımı, akrabalarımı ve arkadaşlarımı görebilmek isterim. Sağlık endişesi duymadan, maskesiz özgürce gezebilmenin özlemini çekiyorum.” (Memur Emeklisi, 70 yaşında Erkek) (K2, K14, K13, K15, K16)

K4: “ Spor merkezine gitmek, işime daha sık gitmek ve seyahatlerimi rahatça yapabilmeyi özledim.” (Memur Emeklisi, 70 yaşında Erkek)

K10: “ Memlekete gidebilmeyi ve tatil yapabilmeyi özledim.” (Bağ-Kur Emeklisi, 67 yaşında, Kadın)

K11: “ Sosyal yaşamımı, arkadaşlarımla görüşmeyi, istediğim zaman program yapıp uygulama özgürlüğümü özledim.” (Bağ-Kur Emeklisi, 65 yaşında Kadın) (K6, K8, K9)

Bu noktada, kişilerin kendi alışverişlerini kendilerinin yapabilmek, kamudaki birtakım işlerini kendilerinin takip edebilmek isteklerinin, aktif yaşama katılım konusunda taktik görevi gördüğünü söyleyebiliriz. Çünkü bu mekânlar kişiler için sadece ihtiyaçlarını gidermek için gittikleri mekânlar olmamakla birlikte, bu mekânları sosyal yaşantılarında insanlarla temasta bulundukları, sosyalleşme ihtiyaçlarını giderdiklerini yerler olarak da değerlendirebiliriz.

j) Gelecek İçin Umutları

Örnekleme dâhilindeki emeklilere gelecek için umutlarının neler olduğu sorulduğunda, ekonominin düzelmesi, kısıtlamaların kalkması ve siyasilerin uzlaşması şeklinde cevaplar çoğunlukta çıkmıştır. Bununla birlikte katılımcılar, Covid-19 kaybolduktan sonra geniş aileleriyle daha fazla zaman geçirebilmek ve seyahat edebilmek istediklerini belirtmişlerdir.

K1: “Ekonominin düzelmesi, kısıtlamaların bitmesi, siyasilerin uzlaşması.” (Memur Emeklisi, 77 yaşında Erkek) (K2, K3, K6, K7, K10, K11, K12, K13)

K5: “ Büyük ailemle daha fazla zaman geçirebilmek, uzun seyahatlere çıkabilmek istiyorum.” (Memur Emeklisi, 76 yaşında, Kadın) (K9, K14, K15, K16)

K8: Herkesin aşılınarak, maske ve mesafesiz toplumsal yaşamı umut ediyorum.” (Memur Emeklisi, 65 yaşında Kadın)

k) Aktif ve Sağlıklı Yaş Alma Süreci İçin Önerileri

Katılımcılara aktif ve sağlıklı yaş alma süreci hakkında önerileri sorulduğunda verilen cevapların çoğunluğu zorlu süreçlerde aile birliğini sağlamanın, eşlerin birbirlerine karşı bağlılığı, ekonomik güç elde etmenin aktif yaşlanmada önemli olduğu vurgulanmıştır. Buna ek olarak stressiz bir sosyal yaşantı, seyahat özgürlüğü ve arkadaşlarıyla düzenli buluşabilmek konularının aktif bir yaşam için önemli olduğu ifadelerde yer almıştır.

K1: “ Hiçbir şeyi aşırı dert etmemek, mevcut durumlardan mutluluk yaratmak. Nenem bizi böyle büyüttü, pinokyo hikâyesinin ana temasıdır bu.” (Memur Emeklisi, 77 yaşında, Erkek)

K2: “ Normal yaşantımıza dönebilmek, stressiz seyahat edebilmek ve en önemlisi de arkadaşlarıyla, akrabalarıyla düzenli buluşabilmenin aktif yaşlanmada önemli olduğunu düşünüyorum.” (İşçi Emeklisi, 71 yaşında, Erkek) (K10, K11, K12)

K3: “ Aile birliğini sağlamak aktif ve sağlıklı bir yaş sürebilmek için gereklidir, bununla birlikte ekonomik güç elde etmek ve eşlerin birbirine bağlılığında aktif yaşam konusunda önemli olduğunu düşünüyorum.” (Memur Emeklisi, 70 yaşında Erkek) (K5, K8, K14, K15, K16)

K4: “ Aktif olmak, spor yapmak, muhakkak günlük hayatta çeşitli okumalar yapmak ve hobi edinmek demektir. Çünkü kendini eğitmek her zaman önemlidir, o yüzden hayat boyu öğrenim sürecinden kopmamak gerekir.” (Memur Emeklisi, 70 yaşında Erkek)

K9: “ Meşguliyet edinmek ve iyi dostlara sahip olmak gerekir.” (Memur Emeklisi, 65 yaşında Kadın)

K13: “ Paylaşımçı olmak, sağlığınıza dikkat etmek, yeni uğraş alanları yaratmak ve sağlığımız el verdiğince spor yapabilmek gerekir.” (Memur Emeklisi, 68 yaşında Kadın)

2.1.1.Eksenel Kodlama

İlişkisel Sosyolojik Açıdan: Belirsizliklerin Değerlendirilmesi

Eksenel kodlamada ise açık kodlamada oluşturulan kategoriler ile ilişki kurarak verileri farklı yollardan bir araya getirme işlemi söz konusudur. Bir başka ifade ile ana kategoriler ve alt kategorilerin ilişkilendirilmesi süreci eksenel kodlama olarak isimlendirilir (Strauss ve Corbin, 1990:13).

İçerisinde bulunduğumuz Covid-19 süreci ile beraber bireysel ve toplumsal olarak çeşitli dönüşümler ve belirsizlikler yaşanmaktadır. İlişkisel sosyolojinin önemli temsilcilerinden H. White’ın belirsizlikler konusundaki kavramsallaştırma ve sınıflandırmaları bu dönemde yaşadığımız belirsizlikleri okuma konusunda yardımcı olmaktadır. İlişkisel sosyoloji çalışmalarıyla bilinen H. White (1992) “*Identity and Control*” isimli çalışmasında insanların yaşamlarında oluşan “belirsizlik” durumlarından kaçındıklarını ve bu belirsizlikleri kontrol etmeye çalıştıklarını savunuyor. Bu noktada, insanların “kimlikler” aracılığıyla belirsizlikleri kontrol etmeye çalıştığını ifade etmektedir. Kısacası kimlikler, sosyal yaşamdaki zorluklar karşısında, belirsizlik durumlarında güvenli durum arayışı nedeniyle ortaya çıkar. Bireyler, ortaya çıkan bir takım belirsizlikleri kontrol etme ihtiyacı hissederek yeni bir kimlik inşa ederler (akt.Kasapoğlu, 2016:54).

White ve arkadaşları (2013), birinci ve ikinci dereceden ilişkiler ve anlamlar hakkında incelemelerde bulunurlar. Ayrıca ilişkisel sosyologlar olarak, mevcut olguları tek bir kavramla (özcülük) ve ikiliklerle (dikatomik) açıklamalara karşı çıkmaktadırlar. Bu bakımdan söz konusu olan belirsizlikleri incelerlerken üç temel kavram üzerinde dururlar. Bunları sırasıyla, “dolaylama” (ambage), “müphemlik” (uncertainty) ve “beklenmedik tesadüfi durum” (contingency) belirsizlikleri olarak detaylandırır. Dolaylama türündeki belirsizlik, sosyal ilişkilerdeki belirsizlik iken, müphemlik ise anlamlardaki belirsizliktir.

Son olarak üçüncü belirsizlik türü olan beklenmedik tesadüfi durum ise, dıştan sisteme gelen ve etkileyen bir belirsizlik durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca konumuz açısından bir diğer kavram ise “dönüm noktaları”dır (turning points). Çünkü bahsedilen değişik biçimdeki belirsizlik türlerindeki artış ve azalmalara göre “kimlikler” de stratejiler geliştirmeye olanak veren “dönüm noktaları” ortaya çıkar (White ve ark. 2013:138-139).

Kimlik açısından, Covid-19 virüsü ülkemizde salgın durumunda değil iken, emeklilerin her birisinin sosyal yaşantılarında meslek, arkadaş ve dernek kimlikleri gibi farklı kimlikleri bir arada kullanmaları söz konusudur. Covid-19 ile beraber katılımcı dâhilindeki emeklilerin, “eş” ve “büyük ebeveyn” kimlikleri daha çok ön plana çıkmıştır. Örneğin; evlerinde eş rolleri, eşlerin birbirleriyle dayanışması, çocuklarıyla kurdukları ebeveyn-çocuk ilişkileri gibi... Kısacası bu iki “kimlik” üzerinden emeklilerin, hayata tutunmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca katılımcılar, Covid-19 virüsünün ortaya çıkışı ve yayılmaya başlamasını “beklenmedik/tesadüf eseri (contingency) durum” olarak düşünmektedirler. Bu durum bir yönüyle kişilerin hayatlarında “dönüm noktası” olarak da ortaya çıkmıştır.

Görüşmelerden elde edilen deşifreler sonucunda “dolaylama” konusunda kişilerin sosyal ilişkileri çeşitli açılardan etkilenmiştir. Bunlar, aile, arkadaş, komşu, akraba ve kurum (dernek) ilişkileri olarak sıralayabiliriz. Buna ek olarak kısıtlama dönemlerinde emeklilerin ev-içi ilişkilerinin yoğunlukları artarken, ev-dışı sosyal ilişkilerini asgari düzeye indirdikleri ortaya çıkmıştır. Bu durum, sosyal ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkan bir belirsizliğe (dolaylama) yol açmıştır. Sosyal ilişkilerdeki azalmaları ve belirsizlikleri ise, katılımcılar farklı yollardan aşmaya çalıştıkları, özellikle sosyal ilişkiler açısından belirsizlikleri çoğunlukla telefon görüşmeleri üzerinden aştıkları ortaya çıkmıştır.

Müphemlik (anamlardaki belirsizlik) konusunda ise emekliler, Covid-19 salgını sürecinde 65 yaş ve üzerine getirilen kısıtlamaların anlamı, süresi ve bu durumun virüsün bulaşmasını azaltıp-azaltmadığı gibi konulardaki düşüncelerini, “müphemlik” çerçevesinde değerlendirebiliriz.

Çalışmada, 65 yaş ve üzeri grubun evlere kapanması sonucunda, yalnızlık, ekonomik sıkıntılar ve sosyalleşememe gibi çeşitli sorunlar gündeme gelmiştir. Sorunları aşma noktasında ise katılımcılar, çeşitli taktikler geliştirmişlerdir. Katılımcı dâhilindeki emekliler, düzenli ücretli yardımcı alımından eşleri ile daha çok yardımlaşmaya geçmeleri, çocuklarından maddi ve manevi destek almaları ve telefon görüşmelerini sürdürerek

sürecin getirdiği zorluklar ile mücadele ettikleri bulguları ortaya çıkmıştır. Örneğin; K3, K4, K8, K13, K14 kodlu katılımcılar Pandemi öncesinde evlerine düzenli ücretli yardımcı alırlarken Pandeminin başlaması ile birlikte süreç içerisinde yardımcı almamaya başladıklarını ve eşleriyle yardımlaşarak ev içi ihtiyaçlarını (bulaşık, çamaşır, yemek, temizlik) karşıladıklarını ifade etmişlerdir. Bu açıdan, eşler arasındaki dayanışmanın ve ücretli yardımcı/bakıcı almamanın yaşama tutunma açısından bir “taktik” işlevi gördüğünü söyleyebiliriz. Örneklem dâhilindeki emeklilerin ekonomik açıdan yaşadıkları genel zorlukları ise, fatura ödemeleri, çarşı ihtiyaçlarının fiyatlarının artması gibi durumlar olmuştur ve bu noktada ise, çocuklarından destek alarak, banka kredisi çekerek ve harcamalarını azaltarak çözüm bulmaya çalıştıkları görülmüştür. Özellikle harcamaların azaltılması ve çocuklarından destek alma durumlarını da taktik olarak okuyabiliriz. Örneğin K7 kodlu katılımcı daha dikkatli harcamalar yaptığını, K1, K2, K11 ve K15 kodlu katılımcılar çocuklarından destek aldıklarını ifade etmişlerdir. Yalnızlık duyguları noktasında da birçok katılımcının çocukları ile aynı şehirde yaşadıkları için yalnızlık hissetmediğini vurgulayanlar olmakla birlikte genel olarak sosyalleşme ihtiyaçlarını telefon görüşmeleri üzerinden karşıladıklarını söylemişlerdir.

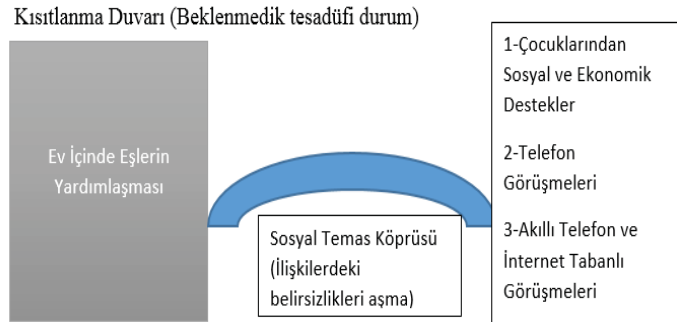
Elde edilen veriler ışığında katılımcıların yaşadıkları güçlükleri çeşitli açılardan aştıklarını görebilmekteyiz. Sosyal ilişkiler yönünden çocukları ile hafta sonları mesafenin korunarak görüşülebilmeleri veya telefonla görüşebilmeleri, dostları ile telefonla görüşmelerini gerçekleştirmeleri psikolojik açılardan kendilerine iyi geldiğini ve yalnızlık durumlarını azalttığını verilerden yorumlayabiliriz. Özellikle az sayıda da olsa teknoloji sahipliğinin (akıllı telefon, internet) bazı emeklilerin sosyal hayata katılımlarını (içerik takibi, toplantı katılımı) sürekli kıldığı kendileri tarafından da yorumlanmıştır. Örneğin, K10 kodlu katılımcı yalnızlık duygusuna çok kapılmamasının nedeni olarak internette çokça vakit geçirebilmesi ile ilişkilendirmiş, K9 kodlu katılımcı da sesli ve görüntülü telefon görüşmeleri yaparak yalnızlık duygusuna kapılmadığını ifade etmiştir.

Sonuç olarak kişilerin, temel ihtiyaçlarından, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarına kadar belirsizliklere karşı bir direnç söz konusu olmakla birlikte yaşanan farklı farklı problemleri çözmede, kesişim noktasının aile dayanışması olduğunu söyleyebiliriz. Genel masrafların azaltılması, çocuklarının destekleri, eşlerin birbirleriyle yardımlaşmaları ve telefon görüşmeleri vasıtasıyla sosyal ilişkilerin sürdürülmesi ile genel iyilik halleri korunmaya çalışılmıştır.

2.1.2. Seçici Kodlama (Çekirdek Kavram)

Araştırmanın bu noktasında açık ve eksel kodlamadan çıkarılan sonuçların bir çekirdek kavram belirlenerek açıklanmaya başlanması söz konusudur. Seçici kodlama, merkez bir kategorinin tespit edildiği ve diğer kategorilerin sistemli bir şekilde bu kategori ile ilişkilendirildiği, bu ilişkilerin değerlendirildiği ve kategoriler arasında ana çekirdek kavramın geliştirildiği bir süreçtir (Strauss ve Corbin, 1990:13).

Bu çalışmanın çekirdek kavramı “dayanışma” olarak belirlenmiştir. Görüşmelerimizde elde ettiğimiz verilerde sosyolojik ve kültürel olarak kuşaklar arası dayanışmanın devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada aile kurumunun bireyler için biyo-psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılandığı en temel kurum olarak kabul edebiliriz. Günümüzün modern koşullarında ve Covid-19 sonrasında oluşan yeni koşullarda, katılımcıların çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasında, aile dayanışmasının ön planda olduğunu çıkarabiliriz.

Şekil-12 Dayanışma

İrmak Metaforu- Dayanışma

Bu çalışmada 65 yaş üzerindeki emeklilerin eşleriyle ve çocuklarıyla dayanışması ırmağın gelişim sürecine benzetilmektedir. İrmak, genellikle denizlere, göllere veya farklı bir akarsuya dökülebilen, taşıdığı su miktarı açısından büyük akarsulara denilmektedir. Yüksek dağlardan, ovalardan akabilen ırmaklar, uzun kollarıyla etrafındaki ekolojik sistemi besler ve verimli mineralleri biriktirerek delta ovası oluşturabilmektedir. Çalışmada ırmakları besleyen çaylar, büyüklü küçüklü akarsular ve dereler vardır. İşte bu çaylar ve akarsularla birlikte kocaman olan ırmak, metaforik anlatımda 65 yaş ve üzeri bireyleri işaret etmekte; onları besleyen dereler ve çaylar ise çocuklarına benzetilmektedir. Her şey

doğal akışında ilerlerken, zehirli bir maddenin ırmağın yakınında bulunan nehirlerde görülmesi sonucunda ırmak ve çevresindeki tüm doğal yaşam tehdit altına girmiştir. Irmak, çevresindeki doğal yaşam kaynaklarından biri olduğu için, zarar görmemesi adına, önüne bir müddet set çekilmiştir. Buna karşın çaylar ve dereler, ırmağı beslemeye devam etmişlerdir. Her ne kadar ırmak zaman zaman taşsa da, bir diğer yandan havzasını da bu süreçte genişletmiştir. Buradaki zehirli atık Covid-19 virüsü; konulan set ise 65 yaş ve üzeri kesime getirilen kısıtlamalara denk gelmektedir. Derelerin ırmağa akmaya devam etmesini, 65 yaş ve üzeri kişilerin çocuklarıyla olan dayanışmaları bakımından ele alınmıştır. Iрмаğın yer yer taşmasını, zaman zaman kısıtlama sürecinin 65 yaş ve üzeri bireyler için çok bunaltıcı bir hâle gelmesi ve sürecin getirdiği ekonomik zorluklar yönüyle benzetilmiştir. Son olarak genişleyen havzayı ise bu kişilerin kısıtlama sürecinde eşleriyle yardımlaşmaları, telefon görüşmelerini sürdürerek insanlarla ve sosyal yaşamla bağ kurmaları ve yaşama tutunmaya çalışmaları olarak okuyabiliriz.

BÖLÜM 3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Covid-19 adlı virüsün Pandemi olarak ilan edilmesinin hemen ardından Türkiye’de de oluşturulan Bilim Kurulunun tavsiyeleri doğrultusunda gündelik yaşamı derinden etkileyen çok çeşitli önlemler alınmıştır. Getirilen kısıtlamalardan, kronik rahatsızlıkları ile daha fazla risk altında oldukları düşünülen 65 yaş ve üzeri grup olumsuz olarak etkilenmiştir. Covid-19 sürecinde getirilen kısıtlamaların başta kadınlara, çocuklara, engellilere ilişkin olarak, çok boyutlu olumsuz etkileriyle ilgili raporlar yayımlanmıştır (UN Women, 2020:2; Save The Children, 2020; UTGD,2020). Bu araştırmada ise, yaşlıların yaşadıkları sıkıntıların artması probleminden hareketle onların gündelik yaşamlarındaki değişimleri ilişkisel sosyolojik olarak hem nitel hem nicel olarak incelenmesi hedeflenmiştir.

Bu araştırmada, 2020-2021 döneminde devam eden kısıtlamaların, 65 yaş üstü emeklilerin yaşamlarında oluşturdukları güçlükleri ve bu güçlükler ile karşılıklı etkileşimleri incelenmiştir. Bu kapsamda, 2020-2021 yılı döneminde Ankara Türkiye Emekliler Derneği üyesi olan 65 yaş üstü bireylerden 16’sı ile mülakat 60 kişi ile de anket yapılmıştır.

Karma desen ile yapılan çalışmalar son zamanlarda tercih edilmeye başlanmıştır. Her iki yöntem hakkında bilgisi olan araştırmacılar, bu yöntemi kullanarak nitel ve nicel araştırma desenlerinin eksik taraflarını azaltarak, kapsamlı bilgi elde etmek ve bir olguyu çok boyutlu keşfetmek için tercih edebilmektedirler. Çalışmada, kuramsal çerçevenin ilişkisel sosyoloji olmasının sağladığı imkân ile yaşlılık ve belirsizlikler gibi çok boyutlu inceleme alanları, çeşitli açılardan incelenebilmiştir.

Bilindiği üzere Crossley (2011), Redshaw (2013), Powell ve Depaltau (2015) gibi düşünürler tarafından ilişkisel sosyolojinin özdüşünümsel (reflexive) bir nitelik taşıdığı özellikle belirtilmiştir. Bu bakış açısı yalnızca yapının ya da sistemin, bireyi etkilemesi şeklinde açıklamalara karşı çıkmakta, bireyi toplumsal bir aktör olarak yapıları etkileyebilen bir fail olarak da değerlendirmektedir. Bu bakımdan bireylerin davranışları ve etkileşimleri ilişkisel bağlamda gerçekleşen eylemler olarak incelenmelidir. Buna ek olarak, ilişkisel sosyolojinin hayati önemdeki ilkelerinden birkaçı; süreç odaklı düşünce, ikiliklerin reddi ve karşılıklı bağımlılık ilkesidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Covid-19 döneminde 65 yaş üstüne getirilen kısıtlamalar ve devamında yaşanan güçlükler kapsamlı bir biçimde ele alınmıştır. Özellikle yaşlılık olgusunun kronolojik yaşa

indirgenemeyecek kadar dinamik ve özgün olduğu gerçeğinden hareket edilerek, yaşanan çeşitli durumların çok boyutlu ilişkisel olarak incelenmesi gerektiği düşünülmüştür.

Günümüzde tüm ülkelerde nüfusun yaş ortalaması artmaktadır ve bu durum yaşlılık olgusunun önemini arttırmaktadır. Ayrıca, yaşlılık deneyimi, kişisel olduğundan toplumun her kesimi için farklılaşan bir süreci içermektedir. Örneklem dâhilindeki Ankara Türkiye Emekliler Derneği üyesi olan bireylerin, gündelik hayat pratiklerinden, toplumsal sistemin (kurumlar ve bilim kurulu) belirlediği kurallara ve pratiklere kadar karşılıklı etkileşim içerisinde yaşama mücadelesi verdikleri gözlemlenmiştir. Covid-19 Pandemisinin, 65 yaş ve üstü bireylerde oluşturduğu etkilere ilişkin özellikle yalnızlık, sosyalleşememe ve ekonomik ihtiyaçların giderek artması gibi konularda kişilerin gündelik yaşamlarında radikal değişiklikler ve De Certeau'dan (2009) esinlenerek yaşama tutunma açısından geliştirdikleri “taktiklerden” bahsedilmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Covid-19 döneminde getirilen kısıtlamalar ile beraber gündelik hayatın çeşitli boyutlarının incelenmesinin değeri ortaya çıkmıştır. Bu durum ayrıca “gündelik yaşam” olgusunun, sosyoloji disiplini açısından da önemini de ortaya koymuş bulunmaktadır.

2020 yılının Mart ayında ülkemizde görülen Covid-19 virüsü ve devamında getirilen kısıtlamalar ve ücretsiz otobüs kartlarının iptali gibi kararlarından etkilendikleri araştırmada gözlemlenmiştir. Örneğin, yaşlı bireylerin her biri aynı sorun ve ihtiyaçlara sahipmiş gibi “damgalanma” ları (Goffman, 1963) ve devamında Covid-19 kaynaklı risklerden korunmaları adına evlere kapatılmalarını, katılımcıların yetersiz gördükleri yönünde verilere ulaşılmıştır. Bununla birlikte, ücretsiz otobüs kartlarının iptal edilmesi kararının da tartışılması gerekmektedir. Çünkü 65 yaş üstü bireylerin, imkânları ve sınırlılıkları kişiden kişiye çeşitlilik gösterebilmektedir. Örneğin, temel ihtiyaçlarını karşılayabilme noktasında bir yaşlının yakınında market, banka, yakınları (çocuk, dost, akraba) vs. var iken; başka bir yaşlının yakınında market ve bankalar olmayabilir veya bu ihtiyaçlarını karşılayabilme noktasında yakınları (çocuk, dost, akraba) olmadığından otobüse binme, dışarıya çıkabilme ihtiyaçları olabilmektedir.

Erving Goffman'ın (1963) damga teorisi bireyin toplumsal yaşamda dışlanmasını ve bu dışlanmalarla nasıl baş ettiklerini ele almaktadır. Ona göre toplumsal yaşamda farklılaştırmalar söz konusudur. Araştırmada Goffman'ın damgalanma türlerinden, bedendeki fiziksel değişimle ilişkili olan damga türüyle, 65 yaş ve üzerinin yaşadıkları arasında benzerlik kurulmaya çalışılmıştır. Bu noktada etiketlenen emekli bireylerin,

etiketlendiği türle nasıl baş ettikleri çalışmada ortaya konulmuştur. Çalışma kapsamında görüşülen bireylerin birçoğu “yaşlı” olarak değerlendirilmelerine karşı çıkmaktadır. Örneğin bazı bireyler kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılama isteklerinde oldukları ve kendilerini koruyabileceklerini söylemektedir. Bu bir yönüyle 65 yaş ve üzeri emeklilerin “etiketlenme” ile mücadele ettikleri söylenebilir. Bunlara ek olarak emeklilerin yaş vurgulu kısıtlamaları “damgalanma”, “günah keçisi” olarak yorumladıkları hem nitel verilerden hem de nicel verilerden (bkz. Tablo-23) çıkarabilmekteyiz.

Öte yandan araştırmanın nitel verilerine bakılacak olursa, emeklilerin Covid-19 ile birlikte çeşitli boyutlarda yaşanan belirsizlikler hakkında endişeleri de artmıştır. Bu bağlamda bireylerin gündelik yaşantılarındaki hızlı değişiklikler, “beklenmedik tesadüfi durum” (contingency) olarak değerlendirilmekle birlikte endişe ve korku duygularının yoğun hissedilmesine yol açmıştır. Ayrıca günlük yaşamın hâlihazırdaki karmaşıklığı, belirsizliklerin artışı sonucunda, bireyleri güvenlik arayışına yani belirsizliklerden çeşitli taktikler geliştirerek kaçınmaya çalışmalarını beraberinde getirmiştir. White ve arkadaşlarına (2013) göre ilişkilerde belirsizlik olarak adlandırılan dolaylama türündeki belirsizlikleri (ambage) emeklilerin de nitel verilere dayanarak yaşadıkları gözlemlenmiş, kısıtlamaların başlaması ile birlikte sosyal ilişkilerini sürdürebilme noktasında çoğunlukla telefon görüşmelerine başvurdukları ortaya çıkmıştır.

Buna ek olarak, H. White (1992) “Identity and Control” isimli çalışmasında insanların yaşamlarında oluşan “belirsizlik” durumlarından kaçındıklarını ve bu belirsizlikleri kontrol etmeye çalıştıklarını savunur. Ayrıca insanların “kimlikler” aracılığıyla belirsizlikleri kontrol etmeye çalıştığını vurgular. Kimlik açısından, Covid-19 virüsü ülkemizde salgın durumunda değil iken, emeklilerin her birisinin sosyal yaşantılarında mesleki, arkadaş ve dernek kimlikleri gibi çoklu kimliklerini bir arada kullanmaları söz konusudur. Covid-19 ile beraber katılımcı dâhilindeki emeklilerin, “eş” ve “büyük ebeveyn” kimlikleri daha çok ön plana çıktığını gözlemleyebilmekteyiz. Örneğin; evlerinde eş rolleri, eşlerin birbirleriyle dayanışması, çocuklarıyla kurdukları ebeveyn-çocuk ilişkileri gibi... Kısacası bu iki “kimlik” üzerinden emeklilerin, hayata tutunmaya çalıştıkları söylenebilir Bu bakımdan Covid-19 öncesi farklı alanlarda ve konularda öne çıkardıkları çeşitli kimliklerinden Covid-19 ile beraber kısıtlı kimliklerin kullanımına geçiş olduğunu nitel verilere dayanarak söylemek mümkündür.

Müphemlik (uncertainty), yani anlamlardaki belirsizlik konusunda ise emeklilerin, Covid-19 salgını sürecinde 65 yaş ve üzerine getirilen kısıtlamaların anlamı, süresi ve bu durumun virüsün bulaşmasını azaltıp-azaltmadığı gibi konulardaki düşüncelerini, “müphemlik” çerçevesinde değerlendirebiliriz.

Çalışmada, 65 yaş ve üzeri gruba getirilen kısıtlamalar De Certeau’dan hareketle “strateji” olarak yorumlanmış bu durumun sonucunda yaşanan, yalnızlık, ekonomik sıkıntılar ve sosyalleşememe gibi çeşitli sorunları gündeme getirilmiştir. Sorunları aşma noktaları ise “taktikler” olarak yorumlanmıştır. Bu bakımdan emeklilerin düzenli ücretli yardımcı alımından eşleri ile daha çok yardımlaşmaya geçmeleri, çocuklarından maddi ve manevi destek almaları ve telefon görüşmelerini sürdürerek sürecin getirdiği zorluklar ile mücadele etmeleri, yaşama tutunmaları açısından değerlendirilmiştir. Özellikle nitel görüşmelerde taktikler, gündelik yaşamda yaşadıkları güçlük ve belirsizlikler vurgulanmış olsa da, görüşmelerde ana noktalardan birisinin karşılıklı bağımlılık ilkesi olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Katılımcı dâhilindeki emeklilerin çeşitliliği, sosyo-ekonomik farklılıkları ne olursa olsun, alınan kararlarda ve yaşanan değişimlere karşılıklı bağımlılık ilkesi çerçevesinde tepki verdikleri, yaşanan değişimleri olduğu gibi kabul etmedikleri ve mücadele ettikleri de görülmektedir.

Nicel araştırma sonucunda bireylerin büyük çoğunluğunun Covid-19 Pandemi döneminde düzenli sağlık kontrollerini ihmal ettikleri, harcamalarını azalttıkları, bankalardan kredi çektikleri ve akraba, arkadaş, komşuları ile ilişkilerinin önemli ölçüde etkilendiğini söylenebilir. Bununla birlikte, anket sonuçlarında Covid-19 öncesi ve sonrası dayanışmaları karşılaştırıldığında, sadece aile içi dayanışma ortalamalarının arttığı ortaya çıkmıştır. Araştırmanın Temellendirilmiş Kuram ilkelerine uygun olarak yürütülen nitel veriler bölümünde ulaşılan temel kavram ise “dayanışma” olmuştur. Bununla birlikte yaşama çeşitli açılardan tutunma noktasında “dayanışma” açısından bazı farklılıklar olduğu anlaşılmış bulunmaktadır. Örneğin; emekli bireylerin “eşleriyle” yardımlaşması konusunda erkeklerin ev içi işlere ayırdığı vakitlerin Covid-19 döneminde arttığı gözlemlenmiştir.

Gerek anket gerekse mülakat sonuçları değerlendirildiğinde, zorlu süreçte aile birliğini sağlamanın, eşlerin birbirlerine karşı bağlılığı ve ekonomik açıdan güçlü olmanın sağlıklı yaşlanmada önemli olduğunu çıkarabiliriz. Buna ek olarak yalnızlık duygularıyla

baş etme konusunda özellikle internet ve akıllı telefon sahipliğinin, Covid-19 döneminde kritik önemde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü emeklilerin sosyal ilişkilerini sürdürebilme ve yalnızlık duygularıyla baş etmede uğraş çeşitliliği açısından akıllı telefon, internet gibi imkânlarla sahip olan kişilerin, bu imkânları olmayan bireylere göre zamanını çeşitlendirdiği gözlemlenmiştir. Ancak bununla birlikte emeklilerin kısıtlama sürecinde olumsuz duygularıyla baş etme yöntemlerinin daha çok televizyon izleme üzerinden olduğu hem nitel hem de nicel verilerde ortaya çıkmıştır.

Bu durum bir yönüyle emeklilerin zamanlarını çeşitlendirme konusunda yardımcı işlevleri olan; internet, bilgisayar okur-yazarlığı, akıllı telefon kullanımı gibi ihtiyaçlarını da gösterebilmektedir.

Bunlara ek olarak çalışmanın nitel bölümünde aktif ve sağlıklı yaş alma süreci hakkında önerilerine bakıldığında emeklilerin çoğunluğu, ekonomik güç elde etmenin aktif yaşlanma konusunda önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu kapsamda, emeklilerin ekonomik olanaklarının arttırılması amacıyla devletin emekli maaşlarını yükseltmesi gündeme gelmektedir. Ayrıca emekli bireylerin, arkadaşlarıyla düzenli buluşabilme isteklerinin ve boş zamanlarında parklarda yürüyüş yapmalarının sosyalleşebilme konusunda önemli bir işleve sahip olduğunu nitel verilerden çıkarabilmekteyiz. Bu bağlamda, yeşil kamusal alanların kentlerde yaygınlaşması da büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abeles, R.P. ve M.W. Riley (1987) “Longevity, Social Structure and Cognitive Aging”, C. Schooler ve K.W. Schie, yay, Cognitive Functioning and Social Structure Over the Life Course Norwood, Nj:Ablex.
- Adler, P. Ve Ark. (1987). Everyday Life Sociology, Annual Review of Sociology, Vol.13, s.217-235.
- Agamben, G. (2020) <https://itself.blog/2020/03/17/giorgio-agamben-clarifications> / (Erişim Tarihi:23.03.2021)
- Arpacı, F. (2005). Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık, Ankara. Türkiye Emekliler Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları
- Arun, Ö (2018) Türkiye’de Yaşlanma Çalışmaları Dün, Bugün, Yarın. Mediterranean Journal of Humanities VIII/2 (2018) 41-61. Erişim Tarihi: 25.03.2021
- Arun, Ö ve Çağrı, E. (2016). “Yaşlılıkta Ayrım: Çağdaş Türkiye’de Yerel Yönetimleri Bekleyen Zorluklar”, Sosyoloji Dergisi/Journal of Sociology, C.36, S.2, 2016, s.351-372
- Arun, Ö. (2020). Eşitsiz Yaşlanmak Türkiye’nin Serüveni, Alanın Niteliği ve Yaşlanma Gündemi içinde. Cogito Üç aylık düşünce dergisi Hasta Bir Dünyada Yaşlanmak İçinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları s. 89-106
- Atchley,R.C. (2000) Social Forces and Aging: An İntroduction to Social Gerontology Belmont,CA:Wadsworth).
- Ayna, Ç. ve Gümüş, H. (2021). 60 Yaş Üstü Bireylerin Yaşam Doyumu, Sağlık Algısı ve Boş Zaman Etkinliği Tercihlerinin İncelenmesi Spor Bilimleri Dergisi / Hacettepe Journal of Sport Sciences DOI: <https://doi.org/10.17644/sbd.793415> 32(1), 1-9 Erişim Tarihi:29.05.2021
- Baars, J. (2010). A philosophy of aging, time and finitude. T.R. Cole, R. Ray & R. Kastenbaum (ed.), A Guide to Humanistic Studies in Aging, (s.105-120). Baltimore: John Hopkins University Press
- Baars, J.(2013), “Critical Turns of Aging, Narrative and Time”, International Journal of Ageing and Later Life . <https://ijal.se/article/view/1232> Erişim Tarihi: 24.01.2021

- Balthes,P.B. ve K.W.Schaie (1977) “The Myth of the Twilight Years”. Readings in Aging and Death: Contemporary Perspectives.New York:Harper and Row
- Beauvoir, S. (1970). Yaşlılık, Son Çağı. çev. M. A. Kayabal, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Beck, U (2011). Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru, Çevirenler: Kazım Özdoğan Gülen Doğan, İthaki Yayınları.
- Beck, U., (1999). Siyasallığın İcadı. (Çev. Nihat Ülner). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bektaş, O.E (2017). Postmodern Dünyada Yaşlı Olmak. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD) Elderly Issues Research Journal (EIRJ) Cilt (Vol.) 10, Sayı (Number) 2, 2017, Sayfa (Pages) 9-18 ISSN 1308-5816 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/339083> Erişim Tarihi: 3.3.2021
- Bourdieu, P. ve L. Wacquant. (2003). Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar. çev. N. Ökten. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Budak, C., (2000). Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat
- Butler, R. N. (1969). "Age-ism: Another form of bigotry." The Gerontologist, 9, 243-246.
- Butler, Robert N (1980)., “Ageism: A foreword”, Journal Of Social Issues, C.36, S.2, Wiley Blackwell, USA, s. 8-11
- Buz, S. (2015). Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Bahar Dönemi Cilt:14 Sayı:53 (268-278) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70604> Erişim Tarihi: 3.3.2021
- Cary L.A, Chasteen AL & Remedios J. (2017). The Ambivalent ageism scale: developing and validating a scale to measure benevolent and hostile ageism. The Gerontologist, 57(2), 27- 36. <https://dx.doi.org/10.1093/geront/gnw118> Erişim Tarihi: 24.01.2021
- Ceylan, H. (2013). İsveç refah devletinde bakım hizmeti alan yaşlıların yaşam algıları: Stockholm örneği (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, SBE, Sakarya)
- Ceylan, H., Kurtkapan, H. ve Turan, B. (2015). Literatür: Türkiye’de Yaşlıların Yaşam Durumları. Şentürk M. ve Ceylan, H. (Ed.). İstanbul’da Yaşlanmak İstanbul’da Durumları. Şentürk M. ve Ceylan, H. (Ed.). İstanbul’da Yaşlanmak İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durum Araştırması. İstanbul: Açılım Kitap

- Con Wright, G. (2020) Yaşlanma, Yaşlılık ve Yaşlılar: Kavramsal Tartışmalar, Toplumsal Algılar ve Yaşlının Sosyal Statüsü. Cogito Üç aylık düşünce dergisi Hasta Bir Dünyada Yaşlanmak İçinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Creswell, J. W. (2013). Nitel Araştırma Yöntemleri. M. Bütün & S. B. Demir (Çev.). Ankara: Siyasal.
- Creswell, J.W. ve Plano Clark, V.L. (2007) Designing and Conducting Mixed Methods Research. Thousand Oaks, CA: Sage
- Crossley, N. (2011) Towards Relational Sociology (London: Routledge).
- Crossley, N. (2015). Relational Sociology and Culture: A Preliminary Framework. International Review Sociology, 25(1), 65-85. doi:10.1080/03906701.2014.997965
- Crow, G. Ve Pope, C. (2008). Sociology and Everyday Life (Editorial Foreword), Sociology and Everyday Life, Volume 42(4):597-600
- Çayır, K. (2012) “Yaşlılık/Yaşaya Dayalı Ayrımcılık”, Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, S. 163-174
- Çiçek, N. (2020) COVID-19 Pandemisinin Türkiye’de Yaşlılığın ve Yaşlıların Algılanma Biçimine Etkileri ve Yaşlıların Toplumsal İmajını İyileştirmeye Yönelik Kamusal Politika Önerileri
https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/20689/covid_19_ve_toplum_salginin_sosyal_beseri_ve_ekonomik_etkileri_sorunlar_ve_cozumler.pdf Erişim Tarihi:29.05.2021
- De Certeau, M. (2009). Gündelik Hayatın Keşfi 1: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları Çeviren: Lale Arslan Özcan, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- Depelteau, F. (2018). “Relational Thinking in Sociology: Relevance, Concurrence and Dissonance”, Relational Sociology Handbook içinde, (Ed.), F. Depeltau, Cham:Palgrave Public, ss. 3-35.
- Doding, Slavica, Capelak ve Pavic (2019) “Hallmarks of Senescence and Aging” Biochemia medica: Biochemia Medica, C.29, S.3, 2019. s. 483-497
https://www.biochemia-medica.com/assets/images/upload/xml_tif/bm-29-3-030501.pdf (Erişim Tarihi: 22.03.2021)

- Duben, A (2020). Kuşaklar ve Nüfus Yaşlanması: Aile, Devlet Piyasa. Cogito Üç aylık düşünce dergisi Hasta Bir Dünyada Yaşlanmak İçinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Duben, A. (2018) Türkiye ve Avrupa’da Nüfus Yaşlanması, Aile, Piyasa ve Devlet. Yaşlanma ve Yaşlılık Disiplinlerarası Bakış Açıları içinde. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Emirbayer, M., Mische, A. (2012). “Faillik Nedir?”, Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar içinde, (Haz.) G. Çeğin ve E. Göker, (Çev.), D. Evcı, İstanbul: Notebene Yayınları, ss. 65- 137.
- Ercan, M. ve Arıcı, A. (2020) Covid-19 Pandemi Sürecinin Yaşlılar Üzerindeki Biyo-Psiko Sosyal Etkileri <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jadem> Erişim Tarihi:29.05.2021
- Esgin, A.(2016). Aşına Olunanın Bilinmezliği: Kentin ve Kentsel Gündelik Hayatın Sosyolojisi Üzerine, Ö. Sarı ve A.Esgin (ed.), Toplumsal Analizler Ekseninde Kent Fragmanları içinde. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Furedi, F. (2001). Korku kültürü. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Garfein, Adam J. Ve A. Regula Herzog, “Robust Aging among the Young old, Old old, and Oldest old”, The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences and Social Sciences, C.50, S.2, 1995, s.s77-87. <https://academic.oup.com/psychsocgerontology/article/50B/2/S77/578360?login=true> (Erişim Tarihi: 24.03.2021)
- Giard, L. (2015). Giriş ve Mutfak İşleri, M. De Certau, L. Giard ve P. Mayol(ed.), Gündelik Hayatın Keşfi-2: Konut, Mutfak İşleri İçinde. Çeviren: Ç. Eroğlu ve E. Ataçay, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Giddens, A. (1991) Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age Stanford University Press. Stanford, California
- Giddens, A. (2010) https://fcampalans.cat/images/noticias/The_politics_of_climate_change_Anthony_Giddens%2082%29.pdf (Erişim Tarihi: 24.03.2021)
- Giddens, A. (2013) Sosyoloji. İstanbul: Kırmızı Yayınları

- J.W. Creswell (2008). *Mixed Methods Research*. Given, L.M. (edt). The SAGE Encyclopedia of QUALITATIVE RESEARCH METHODS İçinde. A Sage Reference Publication
- Glaser, B.G., and Strauss, L.A., (1967) The Discovery of Grounded Theory: Strategies for qualitative reseach http://www.sxf.uevora.pt/wp-content/uploads/2013/03/Glaser_1967.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2021)
- Goffman, E. (2014). Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar, Çeviren: Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S.N.Ağırnaslı. Heretik Yayınları, Ankara
- Güler, Z., Özsel, D. Ve Güler,N. (2015). Arafta Kalan Yaşlılar: Kırdan-Kente Göç'ün Yaşlılara Etkisi. Sosyoloji Konferansları No: 52 /685-713 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/236424> Erişim Tarihi: 31.05.2021
- Highmore, B. (2002). *Everyday Life and Cultural Theory*, London: Routledge, s.1-16
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2019-33712> Erişim Tarihi: 25.01.2021
- https://fcampalans.cat/images/noticias/The_politics_of_climate_change_Anthony_Giddens_%282%29.pdf (Erişim Tarihi: 24.03.2021)
- <https://ijal.se/article/view/1232> Baars, Jan, “Critical Turns of Aging, Narrative and
- <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/45354/yasli-nufus-demografik-degisimi-2020.pdf> pdf
Erişim Tarihi: 30.01.2021
- <https://www.heryasta.org/wp-content/uploads/2019/09/avivaSA-kitap-mobil.pdf> Erişim Tarihi: 08.02.2021
- <https://www.tued.org.tr/?sayfa=haber&haber=turkiye-emekli-profilinin-2-si-yayinlandi>
Erişim Tarihi: 26.04.2021
- <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/kovid-19-salgini-surecinde-yasli-lar-internete-sarildi-mesafeler-teknolojiyle-asildi/2182534> Erişim Tarihi: 3.06.2021
- Inglis, D. (2005). *Culture and Everyday Life*, London: Routledge
- İlkkaracan, İ. Memiş, E. ve Konda (2020). <https://www.stgm.org.tr/undp-raporu-pandemide-kadinlar-erkeklerin-4-kati-ucretsiz-yapti> . Erişim Tarihi: 26.04.2021

- İnal K. (2014). Çocuk ve Demokrasi. Ayrıntı Yayınları, birinci basım, İstanbul.
- İnel ve Manav, A., Atik, D., Coşkun, E., Bozkurt, A. (2021). “Yaşlılarda Covid-19 Pandemi Sürecinde Bilinçli Farkındalık, Başa Çıkma Tutumları Ve Kişisel İyi Oluş” TJFMPC www.tjfmpe.gen.tr 15 (1) Erişim Tarihi:29.05.2021 İstanbul: Notebene Yayınları, ss. 65- 137.
- Johnson, B. ve Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time Has Come. Educational Researcher, 33 (7), s.21
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). Çocuğun Değeri: Türkiye’de Değerler ve Doğurganlık, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Kalaycıoğlu, S., Tol, U.U, Küçükkural, Ö., Cengiz, K.(2003). Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri, Ankara: Türkiye Bilim Akademisi Raporları
- Kasapoğlu, A. (2015). Sosyolojide Temellendirilmiş Kuram Geliştirme. Özne Hayatı Konuşunca: Sosyolojide Temellendirilmiş Kuram İncelemeleri içinde (s.15-39). (derl.) Aytül Kasapoğlu, İstanbul: Ayrıntı.
- Kasapoğlu, A. (2016). Türkiye’de Uygulamalı İlişkisel Sosyoloji Yapacaklar İçin Bir Yolculuk Haritası. Uygulamalı İlişkisel Sosyoloji. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi
- Kasapoğlu, A. ve Ecevit, M. (2001). Doğu Marmara 1999 Depreminin Sosyolojik Araştırması: Hasarları Azaltma ve Toplumu Depreme Hazırlıklı Kılma. Sosyoloji Derneği Yayınları: Ankara
- Kosar, A., ve Kasapoglu, A. (2021). Effects of the Covid -19 Pandemic on the Elderly: A Grounded Theory Study From Turkey. Advances in Social Sciences Research Journal, 8 (1) 252- 266. Erişim Tarihi:29.05.2021
- Lefebvre, H. (2007), Modern Dünyada Gündelik Hayat, Çeviren: Işın Gürbüz, İstanbul: Metis Yayınları
- Lefebvre, H. (2015). Gündelik hayatın eleştirisi 3, (Çeviren: Işık Ergüden),Sel Yayıncılık.
- Marshall, G. (2014). Sosyoloji Sözlüğü. (çev.Osman Akınhay ve Derya Kömürcü) Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları 917syf

- Mayol, P. (2005). Konut, M. De Certau, L. Giard ve P. Mayol (Ed.), Gündelik Hayatın Keşfi 2: Konut, Mutfak İşleri İçinde. Çeviren: Ç. Eroğlu ve E. Ataçay, Ankara Dost Kitabevi Yayınları
- Müftüler, H. G (2018). İstanbul’da Yaşlılık ve Yaşlılığın Yapısal Değişimi. Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi) Cilt 02, Sayı 01,s.58-80
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/548001> Erişim Tarihi: 29.01.2021
- Özdemir Ocaklı, B. ve Özmete, E. (2020). Covid-19 Salgınının Türkiye’de Kuşaklararası Dayanışma Üzerine Etkisi.
https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/20689/covid_19_ve_toplum_salginin_sosyal_beseri_ve_ekonomik_etkileri_sorunlar_ve_cozumler.pdf Erişim Tarihi:29.05.2021
- Özsungur, F. (2018). Yaşlıların teknoloji kabul ve kullanım davranışlarının başarılı yaşlanma üzerindeki etkilerinin analizi: Adana ili örneği (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Palmore, E. B. (2004). Researchnote: ageism in Canadaandthe United States. Journal of cross-culturalgerontology, 19(1), 41-46
- Powell C. & Depeltau F. (2013). İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler. (çev. Özlem Akkaya). Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Quadagno, J. (2005) Aging and the life course: An İntroduction to Social Gerontology, 3 rd edn, London, Mcgraw-Hill
- Redshaw, S. (2013) “İlişkisel Sosyolojiye Feminist Başlangıçlar.” İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler. Cristopher Powell & François Depeltau (edt). (çev. Özlem Akkaya). Siyasal Kitabevi. Ankara
- Schmid, W. (2015). Sakin Olmak, Yaşlanırken Kazandıklarımız. çev. T. Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1998). Basic of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques (2nd Ed.). Thousand Oaks: Sage.
- Strauss, A. and Corbin, J. (1990). Grounded Theory Research: Procedures, Canons and Evaluative Criteria, Qualitative Sociology, Vol 13, No 1, Human Sciences Press, s. 3-21.

- Şenol, D. Ve Taştan, A.(2021) Covid-19 (Sars-CoV2) Sürecinin 65 Yaş Ve Üzeri Kişiler Üzerindeki Etkilerini Anlamaya Yönelik Nitel Bir Çalışma. HABITUS Toplumbilim Dergisi Sayı 2 Erişim Tarihi:29.05.2021
- Şentürk, M. & Ceylan, H. (Ed.) (2015). İstanbul'da yaşlanmak: İstanbul'da yaşlıların mevcut durumu araştırması. İstanbul Ü. Edebiyat F. Sosyoloji Araştırma Merkezi & İstanbul Kalkınma Ajansı, İstanbul: Açılım
- Şentürk, Ü. (2018). Yaşlılık sosyolojisi yaşlılığın toplumsal yörüngeleri. Bursa: Dora Basın Yayıncılık.
- Save The Children (2020) https://resourcecentre.savethechildren.net/node/18218/pdf/vr59-01_protect_a_generation_report_en_0.pdf Erişim Tarihi: 28.06.2021
- Tekin , U.ve Yüksek, H.T. (2020). İstanbul'da Yaşlı Nüfusun COVID-19 Deneyiminin Analizi ve Yaşlılar İçin Bir Toplumsal Dayanıklılık Ölçütünün Geliştirilmesi Projesihttps://tubitak.gov.tr/sites/default/files/20689/covid_19_ve_toplum_salginin_sosyal_beseri_ve_ekonomik_etkileri_sorunlar_ve_cozumler.pdf Erişim Tarihi:29.05.2021
- TPL Special Report (2020). Parks and the pandemic. A trust for public land special report. 1 12. <https://www.tpl.org/sites/default/files/Parks%20and%20report.pdf> (Erişim Tarihi: 3.05.2021)
- Tufan, İ. (2016). Antik Çağ'dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tufan,İ., Koç, O., Dere, B., Gürdal, F.Y., Ayan, F.S.,Özgür,Ö.,Başbüyük,G.Ö., Başbüyük, H.H.(2020). Yaşlıların “Sokağa Çıkma Yasağı” Üzerine Görüşleri: Telefon Anketi. Geriatrik Bilimler Dergisi / Journal of Geriatric Science 3 (2):51-59. Erişim Tarihi:29.05.2021
- Tuna, M. (2013). Çevre Sosyolojisi. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını. Eskişehir
- Tuna, M. (2021). Pandeminin Sosyolojisi. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi / Journal of Sociological Research Cilt / Sayı 24 (320-348) <https://sosyolojidernegi.org.tr/s/2300/i/2021-nisan-Tuna.pdf> Erişim Tarihi:31.05.2021

- Tunçay, G.Y (2020) Eurasian JHS 2020; 3(1): 1-5 Derleme Makale
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/950479> (Erişim Tarihi: 24.03.2021)
- Uluslararası Toplum Gelişimi Derneği (2020)
https://drive.google.com/file/d/1gQ3qMNzrGpAi_3SJBDJd3CHLufEEbRom/view
Erişim Tarihi: 28.06.2021
- UN Women. (2020). Policy brief: The impact of COVID-19 on women. United Nations.
- White, H.C, Godart, F.C.,Thiemann, M. (2013) “Turning Points and the Space of Possibles: A Relational Perspective on the Different Forms of Uncertainty”. In. Applying Relational Sociology: Relations, Networks and Society. (eds. François Depelteau ve Christopher Powel). New York: Palgrave (ss.137-154)
- White,H.C. (1992) Identity and Control: A Structural Theory of Social Action. Princeton NJ: Princeton UP.
- WHO (2020) Ageing and life course. <https://www.who.int/ageing/ageism/en/>
- World Health Organization (2021) Global Report On Ageism Executive Summary, (<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/340205/9789240020504-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Erişim Tarihi:22.03.2021).
- Xie, J., Luo, S., Furuya, K., Sun, D. (2020). Urban parks as green buffers during the COVID-19 pandemic. Sustainability. 12: 1-17 <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/17/6751> Erişim Tarihi:3.05.2021
- Yaşar, Ö., Avcı, N. (2020). Değişen Yaşlılık Algısı: COVID-19 ile damgalanan yaşlılar. Turkish Studies, 15(4), 1251-1273.
<https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44275>
- Yılmaz, G. G. (2017). Gündelik Hayat Sosyolojisinden Kente ve Kültüre Bakmak: Certea’cu Bir Taktik Alanı Olarak Kent, Sosyal Bilimlerde Kültür Tartışmaları, Eds. Cem Ergun, Süleyman Öğrekçi, Ankara: Gece Kitaplığı. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/317957368_Gundelik_Hayat_Sosyolojisi_nden_Kente_ve_Kulture_Bakmak Erişim Tarihi: 25.03.2021
- Zastrow, C. (2016). Sosyal Hizmete Giriş. Ankara: Nika Yayınları 4. Baskı

EK. 1. MÜLAKAT FORMU

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GÜNDELİK YAŞAMDA KORONAVİRÜS SALGINININ ETKİLERİ: TÜRKİYE EMEKLİLER DERNEĞİ ÖRNEĞİ

Koronavirüs pandemisi ile bireylerin gündelik yaşamda karşılaştıkları güçlükler ve bunlarla başetme stratejilerini öğrenmek büyük önem kazanmıştır. Biz de bu amaçla Türkiye Emekliler Derneği üyeleri olarak sizlerle bu konuda görüşme yapmayı planladık. Araştırmada ad-soyad gibi kişisel bilgileriniz istenmemektedir. Katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayalıdır. Vereceğiniz bilgilerle hem benim araştırmama hem de bilime katkı sunmuş olacaksınız.

Değerli katkılarınız için şimdiden çok teşekkür ederim.

Koronavirüs (Covid-19) Süreci ve Gündelik Yaşam İle İlgili Sorular

1- Bu dönemde 65 yaş ve üzerine yapılan sokağa çıkma yasağı gibi kısıtlamalar ile ilgili genel olarak görüşleriniz nelerdir?

2-Koronavirüs sürecinde alışveriş ihtiyaçlarınızı nasıl karşılıyorsunuz? (Kendiniz mi yapıyorsunuz, apartman görevlisi mi, akraba mı yardımcı oluyor, internet üzerinden mi?)

3- Kısıtlama döneminde sağlık kontrollerinizi yaptırıp, ilaçlarınızı zamanında alma durumu hakkında neler söylersiniz?

4-Evdeki ihtiyaçlarınızı (bulaşık, çamaşır, temizlik, yemek) nasıl karşılıyorsunuz? Hangilerini kendiniz hangilerini yardım alarak karşıladığınızı öğrenebilir miyiz?

5-Gündelik yaşantınızda genelde ne sıklıkla dışarıya çıkar ve nerelere (kahvehane, park, cami, dernek, akrabalar, komşulara ev ziyaretine) gidersiniz?

6-Covid 19 tedbirleri kapsamında ziyaretlerin yasaklanmasına bağlı olarak komşu,arkadaş, akrabalarla görüşmeleriniz nasıl etkilendi? Eskiye göre yüz yüze olan görüşmeler yerine telefon, bilgisayar vb. gibi araçların kullanımında ne tür değişimler oldu?

7- Bu süreçte yaşadığınız olumsuz duygularla nasıl baş ettiğinizi bizimle paylaşır mısınız?

8-Komşularınızı tanıyor musunuz? Bu süreçte komşularınızdan destek görme/görmeme durumunuz hakkında bize kısaca bahseder misiniz?

9-Covid 19 döneminde ekonomik güçlükler herkes için arttı, sizin bu konudaki durumunuz için neler söylersiniz? Yakınlarınız ile maddi ilişkilerde değişme oldu mu? Ödeme konularında yaşadıklarınız nelerdir?

10- Bazı Vefa Destek grubu veya belediye hizmetleri ev ziyaretleri yaptılar. Sizin bu tür hizmetlerden yararlanma durumunuz nedir?

11-Yaşadığınız çevrede yeterince yeşil alan, açık alan veya sosyalleşme alanları hakkında neler söyleyebilirsiniz? Örneğin yürüme mesafesinde bu tür ihtiyaçlarınızı karşılama durumunuz nedir?

12- Koronavirüs sürecinde eskiye göre daha az gitmeye başladığınız (kahvehane, dernek, park, cami vb yerler hakkında neler söylersiniz? Hiç aksatmadan hala gittiğiniz mekânlar içinde hangileri başta gelmektedir?

13- Yaşadığınız mekân ve çevrenin fiziksel koşulları size göre nasıl? Eviniz, apartmanınız, çevrenizdeki fiziki mekânların size uygunluğu konusunda neler söylersiniz?

14-Yaşadığınız yerde “mahalle kültürünün” ve “komşu dayanışmasının” önemi hakkında neler söylersiniz?

15- Emekliler gündelik yaşamlarında hayata nasıl tutunmaktadır? Yaşam kalitenizi arttırmak için neler yaptığınızı bizimle paylaşır mısınız? Örneğin; kitap okumak, tv izlemek, ibadet etmek, spor yapmak, sohbet etmek gibi faaliyetlerden hangileri sizin için önemlidir ve yaşamınıza anlam katar?

En fazla.....

İkinci olarak.....

16- Covid 19 dönemini öncesi ile karşılaştırdığınızda yaşadığınız güçlükler (ekonomik, sağlık, yalnızlık, haksız yere suçlanma vb.) nelerdir?

En fazla.....

İkinci olarak.....

17- Koronavirüs salgını dolayısıyla en fazla eskiden yapıp da bugün yapamadığınız neyin özlemini çektiğinizi konuşsak neler söylediniz?

18- Bu süreçte aktif ve sağlıklı yaş almak için önerileriniz (hem bedensel hem de ruhsal olarak) nelerdir?

19- Gelecek için umutlarınız hakkında (virüsün kaybolması, ekonomik sıkıntıların bitmesi, kısıtlamaların kalkması, yalnızlığın sona ermesi) neler söylersiniz?

EK.2. ANKET FORMU

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GÜNDELİK YAŞAMDA KORONAVİRÜS SALGINININ ETKİLERİ: TÜRKİYE EMEKLİLER DERNEĞİ ÖRNEĞİ

Koronavirüs pandemisi ile bireylerin gündelik yaşamda karşılaştıkları güçlükler ve bunlarla başetme stratejilerini öğrenmek büyük önem kazanmıştır. Biz de bu amaçla Türkiye Emekliler Derneği üyeleri olarak sizlerle bu konuda görüşme yapmayı planladık. Araştırmada ad-soyad gibi kişisel bilgileriniz istenmemektedir. Katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayalıdır. Vereceğiniz bilgilerle hem benim araştırmama hem de bilime katkı sunmuş olacaksınız.

Değerli katkılarınız için şimdiden çok teşekkür ederim.

1) Aşağıdakilerden hangisi en çok sizi rahatsız ediyor? (Lütfen tek seçenek işaretleyiniz)

- 1 ( ) Bilimin (aşı çalışmalarının) yetersizliği
- 2 ( ) Yalnızlık
- 3 ( ) Belirsizlikler
- 4 ( ) Ekonomik sıkıntılar
- 5 ( ) Düzenli sağlık kontrollerimi yaptıramamam
- 6 ( ) Başka (belirtiniz) .....

2- Kısıtlama döneminde sağlık kontrollerinizi yaptırıp, ilaçlarınızı zamanında alma durumunuz nedir? (Tek seçenek işaretleyiniz)

- 1 ( ) Yıllık kontrollerimizi yaptıramadık, ilaçlarımızı düzenli aldık.
- 2 ( ) Yıllık kontrollerimizi yaptırarak, ilaçlarımızı düzenli aldık.
- 3 ( ) Hem yıllık kontrollerimizi yaptıramadık hem de ilaçlarımızı düzenli alamadık.
- 4 ( ) Sağlıklıyım gerek duymuyorum.

3- Evdeki ihtiyaçlarınızı (bulaşık, çamaşır, temizlik, yemek) nasıl karşılıyorsunuz? (Lütfen tek seçenek işaretleyiniz)

- 1 ( )Yardımcıya ihtiyaç duymadım.
- 2 ( )Ara sıra (haftada veya 15 günde bir) cretli yardımcıdan destek alıyorum.
- 3 ( )Sürekli gelen ücretli bir yardımcıdan destek alıyorum.
- 4 ( )Eşimle beraber yardımlaşarak karşılıyorum.
- 5 ( )ocuklarım, akrabalarımın destek alıyorum.
- 6 ( )Başka belirtiniz.....

4- Bu süreçte yaşadığınız olumsuz duygularla nasıl baş ettiniz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- 1 ( )Yeni hobiler edinerek. (resim, müzik, bitki yetiştiriciliği vs.)
- 2 ( )Arkadaş ve akrabalarla telefonla görüşerek.
- 3 ( )Televizyon izleyerek
- 4 ( )İbadet ve dua ederek.
- 5 ( ) Kitap okuyarak.
- 6 ( )Başka belirtiniz.....

5- Koronavirüs sürecinde alışveriş ihtiyaçlarınızı nasıl karşılıyorsunuz? (birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

- 1 ( ) Kendi başıma karşılıyorum
- 2 ( ) Aile yelerim yardımcı oluyor.
- 3 ( )Apartman görevlisi yardımcı oluyor.
- 4 ( ) İnternet üzerinden karşılıyorum
- 5 ( ) Komşularım yardımcı oluyor.
- 6 ( ) Arkadaşlarım yardımcı oluyor

7( ) Diğer belirtiniz.....

6- Covid 19 döneminde ekonomik güçlüklerle baş ederken aşağıdakilerden hangilerine baş vurdunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

1 ( )Yakınlarımdan borç almak zorunda kaldım.

2 ( )Devlet bankalarından kredi çektim.

3 ( )Borç almadım fakat harcamalarımı azaltmak durumunda kaldım.

4 ( )Güçlük yaşamadım.

5 ( )Diğer (belirtiniz).....

7- Dikkat! Aşağıdaki sorularda, Kovid 19 öncesi durumunuzu öğrenmek istiyoruz.

Aşağıdaki bölmelere çarpı koyun. 1(hiç) 2(az) 3 (kararsız) 4(Oldukça) 5(Çok)

Kovid-19 Öncesi	1	2	3	4	5
Aileiçi dayanışma					
Akrabalarla dayanışma					
Komşularla dayanışma					
Dinsel inanç ve uygulamalar					
Arkadaşlarla dayanışma					

8- Aşağıdaki soruda, Kovid 19 sonrası durumunuzu öğrenmek istiyoruz

Aşağıdaki bölmelere çarpı koyun. 1(hiç) 2(az) 3 (kararsız) 4(Oldukça) 5(Çok)

Kovid-19 Sonrası	1	2	3	4	5
Aileiçi dayanışma					
Akrabalarla dayanışma					
Komşularla dayanışma					
Dinsel inanç ve uygulamalar					
Arkadaşlar dayanışma					

9- Şimdi aşağıdaki cümlelere katılma derecenizi lütfen işaretler misiniz?

Açıklama: 1(hiç) 2(az) 3 (kararsız) 4(Oldukça) 5(Çok)

Cümleler	1	2	3	4	5
Hastalanmaktan endişeleniyorum					
Ölümünden endişeleniyorum					
Görsel ve yazılı basındaki haberlerden endişeleniyorum					
Gelecekte endişeleniyorum					
Ekonomik zorluklardan endişeleniyorum					
Yalnız kalmaktan					

endişeleniyorum					
Kendi kendime yetememekten endişeleniyorum					

10-Şimdiki soruda cümlelere katılma derecenizi lütfen işaretler misiniz?

Açıklama: 1(hiç) 2(az) 3 (kararsız) 4(Oldukça) 5(Çok)

1- Etrafımda neler olup bittiğini anlamakta çoğu zaman zorluk çekiyorum

1(hiç) 2(az) 3(kararsız) 4(Oldukça) 5(Çok)

2- Etrafımda gelişen olaylara müdahale edecek gücüm yok

1(hiç) 2(az) 3(kararsız) 4(Oldukça) 5(Çok)

3- Zaman zaman yapılmaması gereken şeyleri yapıyorum. Örneğin, zaman zaman kısıtlamalarda sokağa çıkıyorum.

1(hiç) 2(az) 3(kararsız) 4(Oldukça) 5(Çok)

4- Etrafımda insanlar olmasına rağmen kendimi yalnız hissediyorum.

1(hiç) 2(az) 3(kararsız) 4(Oldukça) 5(Çok)

5- Televizyon, gazete, dergi gibi bilgi ve iletişim araçlarını artık takip etmek istemiyorum.

1(hiç) 2(az) 3(kararsız) 4(Oldukça) 5(Çok)

6- Bu dönemde 65 yaş ve üzerine yapılan sokağa çıkma yasağı gibi kısıtlamalar ile ilgili görüşlere katılma derecenizi işaretleyiniz?

Açıklama: 1(hiç) 2(az) 3 (kararsız) 4(Oldukça) 5(Çok)

Cümleler	1	2	3	4	5
Bizleri korumak için yapıldığı kanaatindeyim.					
Sokağa çıkma yasağı uygulaması doğru, ancak belirli bir yaş grubunu vurgulamak (damgalamak) doğru değildir.					
Kısıtlama uygulamalarını yanlış buluyorum					

Demografik Sorular

1- Cinsiyetiniz?

1( ) Kadın 2( ) Erkek

2- Yaşınız?

1 ( ) 65-69 2 ( ) 70-74

3- Emeklilik durumunuz seçeneklerden hangisidir?

1( ) İşçi Emeklisi 2( ) Bağ- Kur Emeklisi 3( ) Memur Emeklisi

4- Nerede yaşamaktasınız?

1( ) Kendi Evimde 2( ) Kurumda 3( ) Çocuklarımla evinde 4( ) Kardeş ve yakın akrabalarımla 5( ) Diğer (belirtiniz).....

5- Eğitim durumunuz?

1( ) Okur-Yazar 2( ) Okur- Yazar değil 3 ( )ilkokul 4( )Ortaokul 5( ) Lise
6( ) Üniversite 7( )Yüksek Lisans

6- Medeni Durumunuz

1( ) Evli 2 ( ) Bekar 3( ) Dul 4( ) Boşanmış

EK 3. TABLOLAR

Ek-Tablo 1: Örneklemin Yaşa Göre Dağılımı

Yaş	Sayı	%
65-69	37	61,7
70-74	23	38,3
Toplam	60	100

Ek-Tablo 2: Örneklemin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	10	16,7
Erkek	50	83,3
Toplam	60	100

Ek-Tablo 3: Örneklemin Yaşamlarını Nerede Sürdürdüklerinin Dağılımı

	Sayı	%
Kendi Evinde	50	83,3
Çocuklarının Yanında	2	3,4
Kirada	8	13,3
Toplam	60	100

Ek-Tablo 4: Örneklemin Medeni Duruma Göre Dağılımı

Medeni Durum	Sayı	%
Evli	51	%85
Bekâr	3	%5,0
Dul	2	%3,3
Boşanmış	4	%6,7
Toplam	60	%100

Ek-Tablo 5: Örneklemin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

	Sayı	%
İlkokul Mezunu	5	8,3
Ortaokul Mezunu	5	8,3
Lise Mezunu	23	38,3
Üniversite	23	38,3
Yüksek Lisans	4	6,7
Toplam	60	100

Ek-Tablo 6: Örneklemin Eğitim Durumlarının Emeklilik Türlerine Dağılımı

	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Yüksek Lisans	Toplam
İşçi	4	4	11	8	-	27
Emeklisi	80	80	47,8	34,8	-	45
Bağ-Kur	-	1	4	1	-	6
Emeklisi	-	20	17,4	4,3	-	10
Memur	1	-	8	14	4	27
Emeklisi	20	-	34,8	60,9	100	45
Toplam	5	5	23	23	4	60
	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Ki Kare: 15,942

Sd: 8

p<,043

Ek-Tablo 7: Örneklemin Emeklilik Durumlarının Dağılımı

	Sayı	%
İşçi Emeklisi	27	45,0
BAĞ-KUR Emeklisi	6	10,0
Memur Emeklisi	27	45,0
Toplam	60	100

Ek-Tablo 8: Emeklileri Kovid 19 Sürecinde En Çok Rahatsız Eden Konu Dağılımı

	Sayı	%
Bilimin Yetersizliği (Aşı Çalışmaları)	5	8,3
Yalnızlık	7	11,7
Belirsizlikler	13	21,7
Ekonomik Sıkıntılar	28	46,7
Düzenli Sağlık Kontrollerini Yaptıramaması	7	11,7
Toplam	60	100

Ek-Tablo 9: Kısıtlama Döneminde Sağlık Kontrolleri ve İlaç Alım Dağılımı

	Sayı	%
YıllıkKontrollerimizi Yaptıramadık, İlaçlarımızı Düzenli Aldık	41	68,3
YıllıkKontrollerimizi Yaptırdık İlaçlarımızı Düzenli Aldık	7	11,7
Hem Yıllık Kontrollerimizi Yaptıramadık Hem De İlaçlarımızıDüzenli Alamadık	9	15,0
Sağlıklıyımgerek Duymuyorum	3	5,0
Toplam	60	100

Ek-Tablo 10: Evdeki İhtiyaçlarını (bulaşık, çamaşır, temizlik, yemek) Karşılama Dağılımı

	Sayı	%
EşimleBeraber Yardımlaşarak Karşılıyorum	27	45,0
Yardımcıyaİhtiyaç Duymadım	23	38,8
15 Günde Bir Ücretli Yardımcıdan Destek Aldım	5	8,3
Çocuklarım ve Akrabalarımından Destek	5	8,3
Toplam	60	100

Ek-Tablo 11: Kısıtlama Sürecinde Olumsuz Duygularla Baş Etme Yöntemlerinin Dağılımı

	Evet	%	Hayır	%	Sayı	%
Yeni Hobiler Edinerek	9	15,0	51	85,0	60	100
Arkadaş ve Akrabalarla Telefondan Görüşerek	40	66,7	20	33,3	60	100
Televizyon İzleyerek	43	71,7	17	28,3	60	100
İbadet ve Dua Ederek	13	21,7	47	78,3	60	100
Kitap Okuyarak	29	48,3	31	51,7	60	100

Ek-Tablo 12: Covid-19 Pandemi Döneminde Ekonomik Güçlüklerle Baş Etme Yöntemlerinin Dağılımı

Ekonomik Güçlüklerle Baş Etme Yöntemleri	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Yakınlarımdan Borç Almak Zorunda Kaldım	8	13,3	52	86,7	60	100
Devlet Bankalarından Kredi Çektim	19	31,7	41	68,3	60	100
Borç Almadım Fakat Harcamalarımı Azaltmak Durumunda Kaldım	28	46,7	32	53,3	60	100
Güçlük Yaşamadım	10	16,7	50	83,3	60	100

Ek-Tablo 13: Covid-19 Pandemi Döneminde Katılımcıların Duydukları Çeşitli Endişe Türlerine Katılım Dereceleri

Endişe Cümleleri	Hiç	Az	Kararsız	Oldukça	Çok	Toplam
Hastalanmaktan Endişeleniyorum	- -	5 8,3	9 15,0	26 43,3	20 33,3	60 %100
Ölümünden Endişeleniyorum	5 8,3	10 16,7	11 18,3	21 35,0	13 21,7	60 %100
Görsel ve Yazılı Basından Endişeleniyorum	- -	16 26,7	2 3,3	20 33,3	22 36,7	60 %100
Gelecekte Endişeleniyorum	0	6 10,0	2 3,3	21 35,0	31 51,7	60 %100
Ekonomik Zorluklardan Endişeleniyorum	3 5,0	12 20,0	4 6,7	16 26,7	25 41,7	60 %100
Yalnız Kalmaktan Endişeleniyorum	10 16,7	11 18,3	9 15,0	13 21,7	17 28,3	60 %100
Kendi Kendime Yetememekten Endişeleniyorum	9 15,0	15 25,0	9 15,0	16 26,7	11 18,3	60 %100

Ek-Tablo 14: Hastalanmaktan Endişelenme Düzeyi İle Emeklilik Statüsü İlişkisi

	İşçi Emeklisi	Bağ- Kur Emeklisi	Memur Emeklisi	Topla m
Az	3 11,1	- -	2 7,4	5 8,3
Kararsız	1 3,7	- -	8 29,6	9 15
Oldukça	16 59,3	3 50	7 25,9	26 43,3
Çok	7 25,9	3 50	10 37	20 33,3
Toplam	27 %100	6 %100	27 %100	60 %100

Ki Kare: 12,413

Sd: 6

P<.053

Ek-Tablo 15: Ölümünden Endişelenme Düzeyinin Emeklilik Durumlarına Etkisi

	İşçi Emeklisi	Bağ- Kur Emeklisi	Memur Emeklisi	Topla m
Hiç	4 14,8	- -	1 3,7	5 8,3
Az	3 11,1	1 16,7	6 22,2	10 16,7
Kararsız	3 11,1	- -	8 29,6	11 18,3
Oldukça	14 51,9	3 50	4 14,8	21 35
Çok	3 11,1	2 33,3	8 29,6	13 21,7
Toplam	27 %100	6 %100	27 %100	60 %100

Ki Kare: 15,578

Sd: 8

P<.049

Ek-Tablo 16: Gelecekte Endişelenme Düzeyinin Emeklilik Durumlarına Etkisi

	İşçi Emeklisi	Bağ- Kur Emeklisi	Memur Emeklisi	Topla m
Hiç	2 7,4	- -	4 14,8	6 10
Az	2 7,4	- -	- -	2 3,3
Oldukça	8 29,6	4 66,7	9 33,3	21 35
Çok	15 55,6	2 33,3	14 51,9	31 51,7
Toplam	27 %100	6 %100	27 %100	60 %100

Ki Kare:6,284

Sd: 6

P>,392

Ek-Tablo 17: Ekonomik Zorluklardan Endişelenme Düzeyinin Emeklilik Durumlarına Etkisi

	İşçi Emeklisi	Bağ- Kur Emeklisi	Memur Emeklisi	Topla m
Hiç	-	-	3	3
	-	-	11,1	5
Az	6	-	6	12
	22,2	-	22,2	20
Kararsız	2	-	2	4
	7,4	-	7,4	6,7
Oldukça	5	3	8	16
	18,5	50	29,6	26,7
Çok	14	3	8	25
	51,9	50	29,6	41,7
Toplam	27	6	27	60
	%100	%100	%100	%100

Ki Kare: 9,142

Sd: 8

P>,330

Ek-Tablo 18: Yabancılaşma Cümlelerine Katılım Durumları

	Hiç	Az	Kararsız	Oldukça	Çok	Toplam
Etrafımda Neler Olup Bittiğini Anlamakta Zorluk Çekiyorum	16 26,7	15 25,0	11 18,3	18 30,0	- -	6 0 %100
Etrafımda Gelişen Olaylara Müdahale Edecek Gücüm Yok	11 18,3	23 38,3	14 23,3	11 18,3	1 1,7	6 0 %100
Zaman Zaman Yapılmaması Gereken Şeyleri Yapıyorum. Örneğin, Zaman Zaman Kısıtlamalarda Sokağa Çıkıyorum	20 33,3	15 25,0	6 10	19 31,7	- -	6 0 %100
Etrafımda İnsanlar Olmasına Rağmen Kendimi Yalnız Hissediyorum	17 28,3	17 28,3	5 8,3	20 33,3	1 1,7	6 0 %100
Televizyon, Gazete, Dergi Gibi Bilgi ve İletişim Araçlarını Artık Takip Etmek İstemiyorum	11 18,3	10 16,7	14 23,3	17 28,3	8 13,3	6 0 %100

Ek-Tablo 19: Cinsiyete Göre Yabancılaşma Düzeyleri

	Demografik Bilgiler		Toplam
	Kadın	Erkek	
Düşük	3	1	4
	30	10	6,7
Orta	5	43	48
	50	86	80
Yüksek	2	6	8
	20	12,0	13,3
Toplam	10	50	60
	%100	%100	%100

Ki Kare: 11,550   Sd: 2   P<,003

Ek-Tablo 20: Yaş Gruplarına Göre Yabancılaşma Düzeyleri

	Demografik Bilgiler		Toplam
	65-69	70-74	
Düşük	-	4	4
	-	17,4	6,7
Orta	31	17	48
	83,8	73,9	80
Yüksek	6	2	8
	16,2	8,7	13,3
Toplam	37	23	60
	%100	%100	%100

Ki Kare: 7, 209   Sd: 2   P<,027

Ek-Tablo 21: Eğitim Durumlarına Göre Yabancılaşma Düzeyleri

	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Yüksek Lisans	Toplam
Düşük	1	-	1	2	-	4
Orta	2	-	4,	6,7	-	6,7
Yüksek	0,0		3			
	4	3	17	20	4	48
	8	60	73	87	10	80
	0		,9		0	
	-	2	5	1	-	8
	-	40	21	4,3	-	13,
			,7			3
Toplam	5	5	23	23	4	60
	%	%	%	%1	%	%
	100	100	100	00	100	100

Ki Kare: 9,435

Serbestlik Derecesi: 8

P>,307

Ek-Tablo 22: Yaşadıkları Yere Göre Yabancılaşma Düzeyleri

	Kendi Evimde	Çocuklarımla Yanında	Kirada	Toplam
Düşük	4	-	-	4
Orta	8	-	-	6,7
Yüksek	40	1	7	48
	80	50	87,5	80
	6	1	1	8
	12	50	12,5	13,3
Toplam	50	2	8	60
	%100	%100	%100	%100

Ki Kare: 3,169

Serbestlik Derecesi: 4

P>,530

Ek-Tablo 23: Pandemi Döneminde 65 Yaş ve Üzerine Uygulanan Sokağa Çıkma Yasağı İle İlgili Görüşlere Katılma Dağılımı

	Hiç	Az	Kararsız	Oldukça	Çok	Toplam
Bizleri Korumak İçin Yapıldığı Kanaatindeyim	15 25,0	9 15,0	9 15,0	10 16,7	17 28,3	60 %100
Sokağa Çıkma Yasağı Uygulaması Doğru, Ancak Belirli Bir Yaş Grubunu Damgalamak Doğru Değildir	10 16,7	4 6,7	4 6,7	18 30,0	24 40,0	60 %100
Kısıtlama Uygulamalarını Yanlış Buluyorum	17 28,3	5 8,3	9 15,0	14 23,3	15 25,0	60 %100

Ek-Tablo 24: Sokağa Çıkma Yasağı Uygulaması Doğru, Ancak Belirli Bir Yaş Grubunu
(Damgalamak) Doğru Değildir Cümlesine Katılım Dağılımları

	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Yüksek Lisans	Toplam
Hiç	-	-	9	1	-	10
	-	-	39,1	4,3	-	16,7
Az	2	1	-	1	-	4
	40	20	-	4,3	-	6,7
Kararsız	-	-	-	4	-	4
	-	-	-	17,4	-	6,7
Oldukça	-	2	8	7	1	18
	-	40	34,8	30,4	25	30
Çok	3	2	6	10	3	24
	60	40	26,1	43,5	75	40
Toplam	5	5	23	23	4	60
	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Ki Kare: 34,263

Serbestlik Derecesi: 16

P<0,005

Ek-Tablo: 25: Covid-19 Öncesi-Sonrası Dayanışma Konusunun Karşılaştırmalı Tablosu

	Dayanışma (Covid-19 Öncesi) Ortalama	Dayanışma Covid-19 Sonrası) Ortalama	Dayanışma (Covid-19 Öncesi)Standart Sapma	Dayanışma (Covid-19 Sonrası)Standart Sapma	T- Testi	Önem Derecesi (2 Uçlu)
Aileiçi Dayanışma	3,8167	3,9833	1,35911	1,25538	- 1,692	P>.96
Akrabalarla Dayanışma	3,0833	2,7167	1,46475	1,34154	2,687	P<.009
Komşularla Dayanışma	2,6000	2,36777	1,29143	1,28837	2,031	P<.047
Dinsel İnanç ve Uygulamalar	2,2667	2,2000	1,50555	2,2000	,814	P>.419
Arkadaşlarla Dayanışma	2,9833	2,7167	1,43198	2,7167	1,777	P>.81